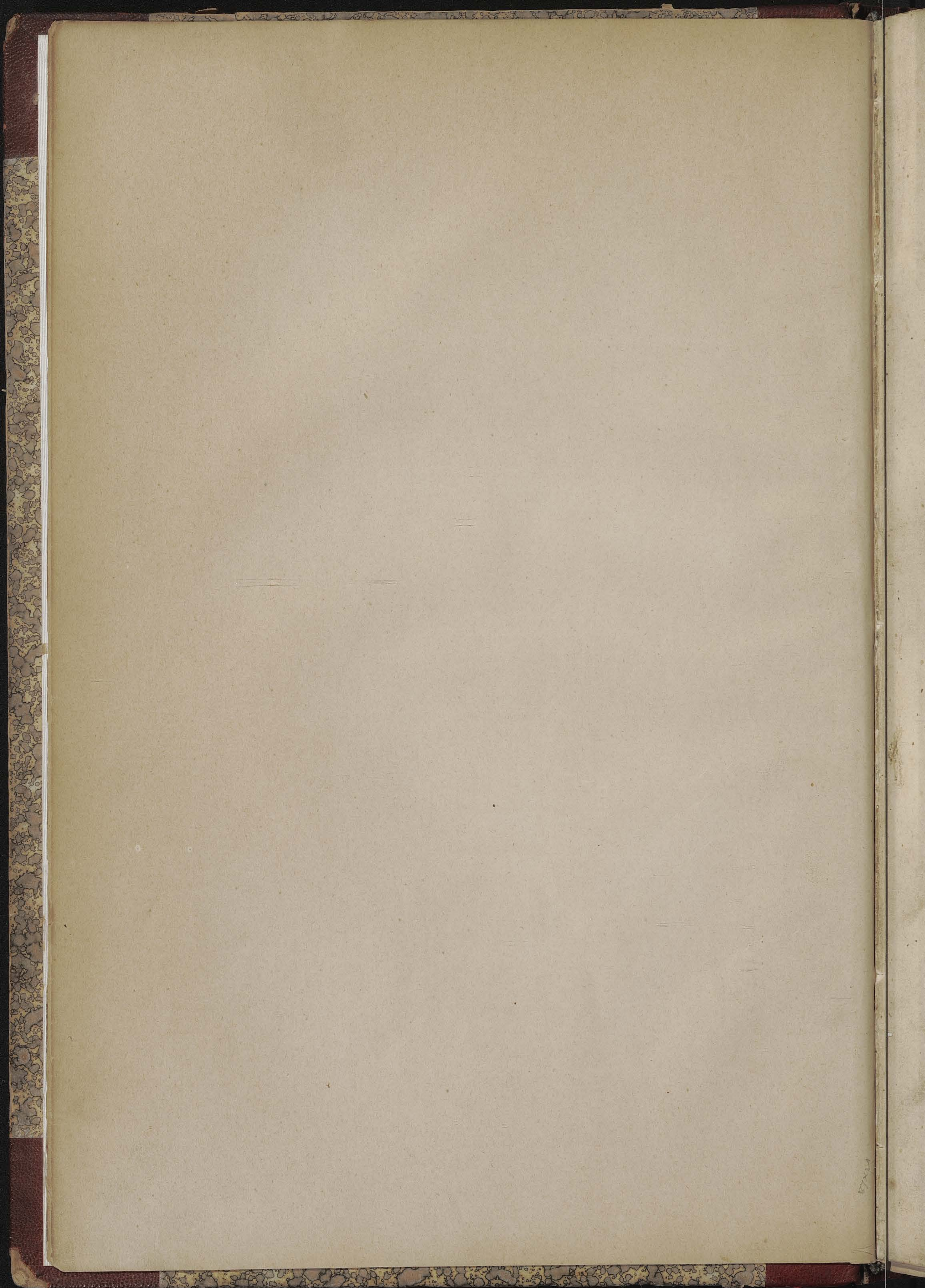

V
B J
C

Artes 548. niegdyś Q III 13 b (adligat do Witelona ed. 1535 – stąd fałszywa data na grzbiecie!)



Clariss. Pictoris et Geometræ Alberti Dureri/ de varietate figurarum et flexuris partium ac gestib. imaginum/ libri duo/ qui priorib. de symmetria quondam editis/ nunc primum in latinum conuersi accesserunt.

Anno M.D.XXXiiij.

Ad lectores in sequentes libros prefatio.

Cum de artificio picturæ cōpositos libros ab Alberto Durero, partim voluntate erga ipsum mea adductus, partim etiā coactus amicoꝝ precibus quæ imperij vim habere viderent, in manus accepissem conuertendos in linguam Latinam, Sensi fortunam successus non sane respondere studio meo, eoqꝫ singulari cum mihi tum illis satisfaciendi qui nobis hunc laborem imposuissent. Neqꝫ id adeo mirum mihi cogitanti visum, quod non satis explorato pondere subijssem sub materiam cui ferendæ parū sufficerent vires meæ. Id me siue in cupiditate gratificandi petentibus a me hoc opus, siue negligentia mea principio sane fugerat. Quare fuimus eo maiore anxietate in processu quo minus et prouisa grauitas et integrū iam erat abijcere semel susceptum onus, Quod ipsum si facere licuisset, expedita via fuerat qua nos cura molestiaqꝫ liberare potuissemus. Atqꝫ in hac hæsitatione et depressione nostra, vt fieri sole , progressi sumus lentiore gradu, et quasi pedetentim. Itaqꝫ libros primos duos tanqꝫ recidentes, separatim latinos factos emisimus, Simul vt daremus specimē industriæ nostræ lecturis, simul vt hac in parte decursi spatij paulisper acquiesceremus, Simul etiā, quia esset in reliquis maiore attentione opus, quod sciremus primum quidem librum ab authore diligenter recognitum, ipsoqꝫ illum viuo typis excusum fuisse, cum reliquorum editioni et castigationi morte præreptus decesserit. Atqꝫ vtinam Deo visum esset, vt illo superstite nobis hæc prouintia data esset, gerere et cupide et vt confido, cum laude voluissemus, Nunc illius desiderio, et fuit non nullum tædium, et occasio certe laudis morte ipsius amota est. Hoc autem cum opto, non modo respicio ad me et res meas, sed potius etiam ad illum et famam mortui, a quo sensi me valde diligi, quemqꝫ ego merito ipsius feci maximi, Nec non studiosis quoqꝫ harum rerum vtilia vota facio. Extarent enim profecto hæc scripta ab authore ipso edita, nō minima parte sui sed vniuersa, ad eum modū composita, vt maxime et doctis admirationi, et studiosis omnibus fructui essent. Nunc etsi neqꝫ illi paruipendere, neqꝫ hi parum adiuuari poterunt, Tamē illa excellentia curæ et elaborationis fortasse requiratur, qua nihil est pulchrius neqꝫ præstabilius. Videre etiam hoc amici Dureri nostri, qui inchoata iam excusione operis, et absoluto primo libro cū auhtor diem suū obijsset, perduxere ad finem hunc laborem, cū accurata admonitione, authorem editioni non affuisse. Hæc ego etiam hoc loco, in quo, vt dixi, quasi posito onere aliquantulum acquieui, recœpturus illud duxi lecturis significandum, vt scirent quid a Durero tantum modo informatū, quid per politum haberent. De nobis deque opera nostra supersedebimus in præsentia verba facere, Neque enim cum laudem nullam affectemus, metuendū vt opinor, ne quis qui repræhendere velit, futurus sit. Vt enī ille apud Virgilium ad maximam spem natus puer, imbelles feras nihil moratur.

Spumantemque dari pecora inter inertia votis.
Optat aprum, aut fuluum descendere monte Leonem.

Ita libenter prætereunt huiusmodi scripta facileque patiuntur latere Aristarchi, a quibus non celebratum sed obscuratum iri nomen suum perspiciant. Quid est autem hoc genere scriptorum, quod ad orationem quidem attinet, non solum ieiunius, sed penæ dixerim infelicius, vt misericordia digni, si quid ad hæc forte cōpulsi sint, esse videantur, inuidiæ certe obnoxij esse non possint. Sed hæc ipsa pluribus memoraui,

mus quam necesse fuerit. Quod autem de miseria horum scriptorum dixi quæ tali argumento taliq; fortuna sua traductorē plane seruū accipiūt, si quis minus esse verū putat, licet periculum paucis ipse versibus faciat, nimirum intelliget multo me, quam res sit, parcius locutum. Quod superest si qui illa priora forte legistis, facite et hæc cognoscatis, Quæ profecto sunt ab arte instructissima, quo etiā nomine si quid compositioni defuerit, facile compensari pati debebitis, Et, si nihil ad hoc vsque tempus vidistis in lucem emissum his de rebus melius, æquum fuerit hactenus quidem optima gratis animis amplecti nihil vidisse autem certum habeo. Vt em̄ restare huius artis eximia quædam ad huc præcepta veterum, neque funditus illa deleta esse, Ita etiam summa cum cura asseruari arbitror, magis quam vllam Virginem, quas tamen poeta magister morum custodiri iubet multifariam communitis in thalamis. Quod si quando horū prodierit, Deo bene volente, aliquid, etsi, quicquid fuerit relinquet, etiā Dureriana non nullo in numero, Tunc tamen licet antiquitati venerabili priores iure optimo deferatis. Interea cum quod præ Durerianis petat, nihil extare compertum habeamus, officium vestrum feceritis si hæc vt optima amplexi, meliora cum vestigare tum sperare non desinatis, Quas proferri ille etiam cum obscuratione suorum vellet mortuus. Cum em̄ facile præstiterit multa variaque rerum scientia reliquis, tamen hanc etiā ipsam vicit illo in viro animi probitas, ingenuitas, liberalitas, moderatio, sanctitas. De quibus etsi rei magnitudinis exuperante, multo minus, multoq; exilius quam par erat, cum a nobis alibi dictum sit, nunc quidem verba facienda nō putauimus. Cæterꝝ hanc doctrinam non poterint, vt opinor, contemnere eruditi, cum em̄ est arte exculta, tum in vsu iucunda, non hoc modo operæ et manuū, sed intelligentiæ potius et iudicij. Quis est enim tam rusticus aut alienus ab omni elegantiæ sensu, qui non libenter bonam pulchramq; picturam cōtemplari soleat. Sed inter spectatores discrimē est ingens. Nā imperiti artis nihil neq; exquisite neq; cū certitudine aliqua cognoscunt, Sed coloribus et nitore tabularū tantummodo capiuntur, horum etiam humaniores argumento. Docti vero etiam particulas et singilatim omnia percensent, iudicioq; suo discernunt et perspiciunt. Vt illi eorum qui magnam hominum turbam simul salutent, hi autem eorum qui singulos appellent, similes esse videantur. Sed quoniam existimo statim vbi huic opus exierit futuros aliquos qui in ipsum quasi irruant, subq; sua præla abstrahant, Quantum quidem interfuerit studiosorum illud hinc accipere quam aliunde vbi secundū nostra expressum fuerit, Nō tam dicere facile est atq; ipsa re declaratur. Cum enim pene maior claritas et certitudo consistat in exemplis quā præceptis, neque fieri possit, vt illa traductionibus crebris nō violent̄, siue ipsis typis vitiatis, siue negligēter explicatis, vt vsum et scientiam concedam maximam iis qui transferre velint, quis non videt quam in procliui errores pendeant, cum nobis compertum sit ab iisdem typis ipsis, expressas iterum figuras diuersas exiuisse. Corrumpi autem aliorum authorum scripta sola in scriptione consueuere, huiusmodi in pictura etiā. Quo in genere quoq; sunt cosmographica illa phenomenon et Geographiæ. Sed de hoc ipsi viderint, ne si in hac parte immoremur, magis distractioni librorum, quam legentium comodis voluisse consulere videamur. Atq; hinc igitur deinceps Alberti doctrinam exponere aggrediemur.

Alberti Dureri mathematici et pictoris.
De figurarum varietate libri duo.

Hoc in libro qui de pictura tertius a nobis instituitur, propositum est demonstrare rationes quasdam, quibus superius descriptæ figuræ corporum secundum membrorum et suam et inter se conuenientiam variari pro arbitrio vniuscuiusq; possint, Siue cui opus grandius seu magis exilius forte placeat, Ita quidem vt omnia, alia quam dudum, et diuersa, neq; figuram neq; iam commensurationem pristinam retinere videantur. Atq; hæc similiter in virilibus ac muliebribus nec non puerorum imaginibus exponere decreuimus.

Principio notum intellectumque esse debebit, Quibus de rebus figurarum variationes existere soleant, Harum genus est vnum in commensurationibus contrarietas. Cum autē contraria iunguntur magis illustria fiunt, quod in similibus non accidit. Huic generi hæc subijciuntur.

Magnum.	Paruum.
Longum siue prolixum	Breue seu curtum.
Distensum seu dilatatum	Contractum.
Crassum	Gracile.

Quæ quidem differentiæ quantitatis sunt, Et in adijciendo detrahendoue in multo ac modico versantur.

Alterum est genus qualitatis in quo sunt differentiæ ætatum vt iuuentæ, Senectæ. Constitutionis corporis et modi vt macilentum pingue, durum, leue, Forme vt venustum amabile, Turpe ingratum, Itemque habitus vt curuum, rectum, æquale, inæquale, sublime siue excelsum, humile seu demissum, Rotundū, Angulosum, Acutum hebes, similiter et erectum, Transuersum, Obliquum, item positus vnd dextrum, Lœuum, aduersum, Auersum, supra, infra.

Per hæc discrimina diuersitates figurarum exquiri poterunt. Quarum nunc deinceps exempla subijciemus quibus præcipua ac pene sola harum rerum doctrina continetur. Ac primū proponatur differentia magni et parui. De qua dupliciter cogitandum. Primū quatenus hæc est totius erga totum, Quare vnū magnum dicatur, paruum alterum, in quibus similitudo tamen et quasi eadē facies cōstare potest. Ita in quibus eadem ratio et conuenientia partium ponitur, grandia possunt vel parua describi. Vt in delineationib. fieri videmus. Volūt enī similes vel Regias edes de forma adumbrata in cartis, extrui ita et globum longioris diametri similitudinem habere cum altero cuius diameter multo sit breuior, nemo non dicit et sentit. Sed cum hec differentia animaduertitur in partibus tum consequitur dissimilitudo totius erga totum. Vt si quis truncū corporis constituat grandiusculum, inferiora autem minuscula. Hocque ipsum vsurpari poterit omnibus in membris, Quæ variationes sunt infinite. Atq; his appellationibus magni ac parui vtimur respectu earum rerum de quibus rebus ille ponuntur inter se.

Proxima erat differentia proposita longitudinis et breuitatis. Volet igit̄ aliquis certam effigiē producere aut corripere, vt, exempli gratia, illā quæ virilis in primo libro et loco a nobis descripta est, is igitur animaduertet in prolixitate gracilitatē et contractionem, in breuitate vero crassitiem et distensionem secundum propriam com-

mus quam necesse fuerit. Quod autem de miseria horum scriptorum dixi quæ tali
argumento taliqꝫ fortunā sua traductorē plane seruū accipiūt, si quis minus esse verū
putat, licet periculum paucis ipse versibus faciat, nimirum intelliget multo me, quam
res sit, parcius locutum. Quod superest si qui illa priora forte legistis, facite et hæc
cognoscatis, Quæ profecto sunt ab arte instructissima, quo etiā nomine si quid com
positioni defuerit, facile compensari pati debebitis, Et, si nihil ad hoc vsque tempus
vidistis in lucem emissum his de rebus melius, æquum fuerit hactenus quidem opti-
ma gratis animis amplecti nihil vidisse autem certum habeo. Vt eñ restare huius
artis eximia quædam ad huc præcepta veterum, neque funditus illa deleta esse, Ita
etiam summa cum cura asseruari arbitror, magis quam vllam Virginem, quas ta
men poeta magister morum custodiri iubet multifariam communitis in thalamis.
Quod si quando horū prodierit, Deo bene volente, aliquid, etsi, quic quid fuerit relin
quet, etiā Dureriana non nullo in numero, Tunc tamen licet antiquitati venerabili
priores iure optimo deferatis. Interea cum quod præ Durerianis petat, nihil extare
compertum habeamus, officium vestrum feceritis si hæc vt optima amplexi, meliora
cum vestigare tum sperare non desinatis, Quas proferri ille etiam cum obscuratione
suorum vellet mortuus. Cum eñ facile præstiterit multa variaque rerum scientia re-
liquis, tamen hanc etiā ipsam vicit illo in viro animi probitas, ingenuitas, liberalitas,
moderatio, sanctitas. De quibus etsi rei magnitudinis exuperante, multo minus,
multoqꝫ exilius quam par erat, cum a nobis alibi dictum sit, nunc quidem verba fa-
cienda nō putauimus. Cæteꝝ hanc doctrinam non poterint, vt opinor, contemnere
eruditi, cum eñ est arte exculta, tum in vsu iucunda, non hoc modo operæ et manuū,
sed intelligentiæ potius et iudicij. Quis est enim tam rusticus aut alienus ab omni ele
gantiæ sensu, qui non libenter bonam pulchramqꝫ picturam cōtemplari soleat. Sed
inter spectatores discrimē est ingens. Nā imperiti artis nihil neqꝫ exquisite neqꝫ cū cer-
titudine aliqua cognoscunt, Sed coloribus et nitore tabularū tantummodo capi-
untur, horum etiam humaniores argumento. Docti vero etiam particulas et singi
latim omnia percensent, iudicioqꝫ suo discernunt et perspiciunt. Vt illi eorum qui
magnam hominum turbam simul salutent, hi autem eorum qui singulos appel-
lent, similes esse videantur. Sed quoniam existimo statim vbi huic opus exierit futu-
ros aliquos qui in ipsum quasi irruant, subqꝫ sua præla abstrahant, Quantum
quidem interfuerit studiosorum illud hinc accipere quam aliunde ubi secundū nostra
expressum fuerit, Nō tam dicere facile est atqꝫ ipsa re declaratur. Cum enim pene ma-
ior claritas et certitudo consistat in exemplis quā præceptis, neque fieri possit, vt illa
traductionibus crebris nō violent̃, siue ipsis typis vitiatis, siue negligēter explicatis,
vt vsum et scientiam concedam maximam iis qui transferre velint, quis non videt
quam in procliui errores pendeant, cum nobis compertum sit ab iisdem typis ipsis,
expressas iterum figuras diuersas exiuisse. Corrumpi autem aliorum authorum
scripta sola in scriptione consueuere, huiusmodi in pictura etiā. Quo in genere quoqꝫ
sunt cosmographica illa phenomenon et Geographiæ. Sed de hoc ipsi viderint, ne
si in hac parte immoremur, magis distractioni librorum, quam legentium comodis
voluisse consulere videamur. Atqꝫ hinc igitur deinceps Alberti doctrinam exponere
aggrediemur.

Alberti Dureri mathematici et pictoris. De figurarum varietate libri duo.

Hoc in libro qui de pictura tertius a nobis instituitur, propositum est demonstrare rationes quasdam, quibus superius descriptæ figuræ corporum secundum membrorum et suam et inter se conuenientiam variari pro arbitrio vniuscuiusqz possint, Siue cui opus grandius seu magis exilius forte placeat, Ita quidem vt omnia, alia quam dudum, et diuersa, neqz figuram neqz iam commensurationem pristinam retinere videantur. Atqz hæc similiter in virilibus ac muliebribus nec non puerorum imaginibus exponere decreuimus.

Principio notum intellectumque esse debebit, Quibus de rebus figurarum variationes existere soleant, Harum genus est vnum in commensurationibus contrarietas. Cum autē contraria iunguntur magis illustria fiunt, quod in similibus non accidit. Huic generi hæc subijciuntur.

Magnum.	Paruum.
Longum siue prolixum	Breue seu curtum.
Distensum seu dilatatum	Contractum.
Crassum	Gracile.

Quæ quidem differentiæ quantitatis sunt, Et in adijciendo detrahendoue in multo ac modico versantur.

Alterum est genus qualitatis in quo sunt differentiæ ætatum vt iuuentæ, Senectæ. Constitutionis corporis et modi vt macilentum pingue, durum, leue, Forme vt venustum amabile, Turpe ingratum, Itemque habitus vt curuum, rectum, æquale, inæquale, sublime siue excelsum, humile seu demissum, Rotundū, Angulosum, Acutum hebes, similiter et erectum, Transuersum, Obliquum, item positus vnd dextrum, Læuum, aduersum, Auersum, supra, infra.

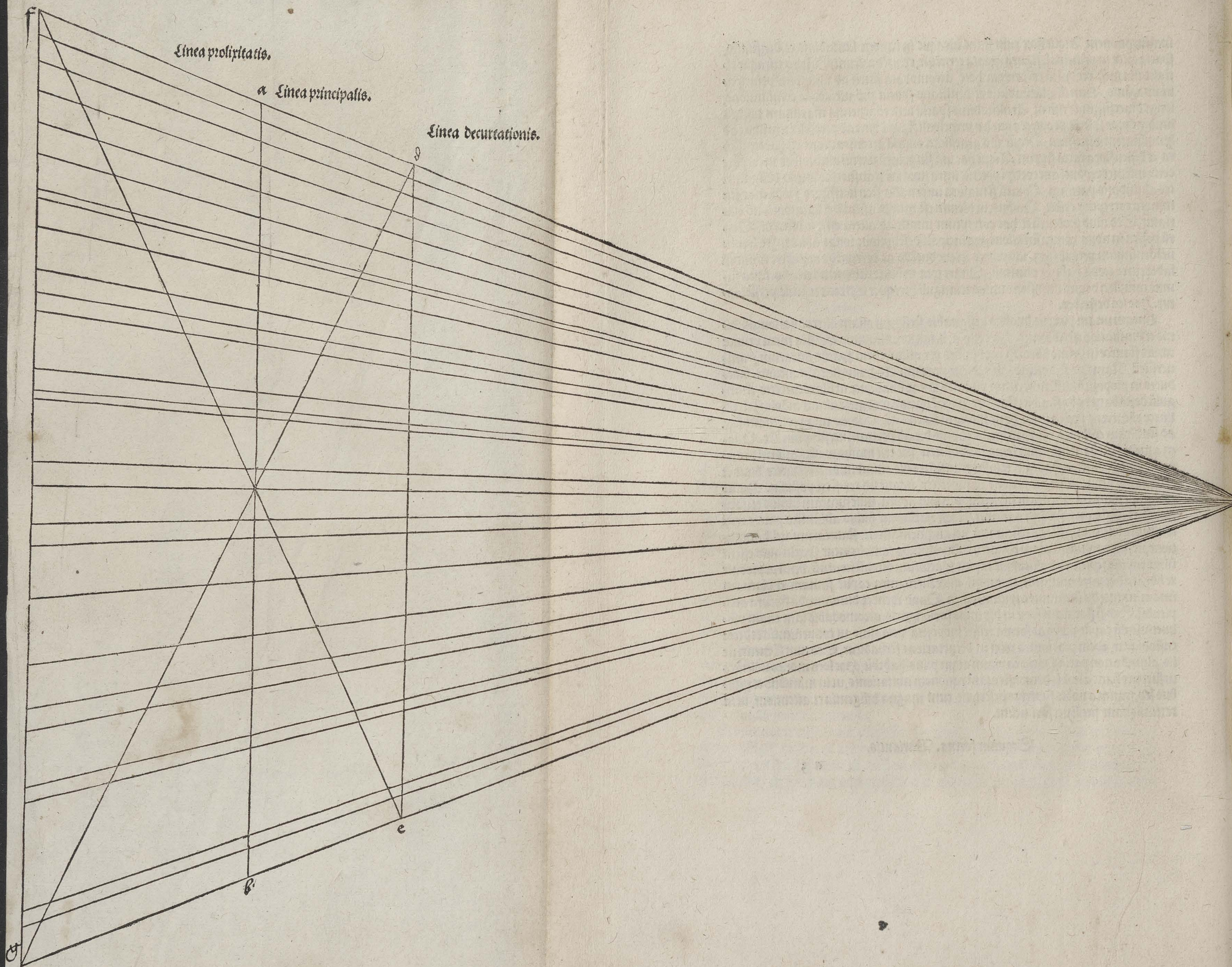
Per hæc discrimina diuersitates figurarum exquiri poterunt. Quarum nunc deinceps exempla subijciemus quibus præcipua ac pene sola harum rerum doctrina continetur. Ac primū proponatur differentia magni et parui. De qua dupliciter cogitandum. Primū quatenus hæc est totius erga totum, Quaꝝ vnū magnum dicatur, paruum alterum, in quibus similitudo tamen et quasi eadē facies cōstare potest. Ita in quibus eadem ratio et conuenientia partium ponitur, grandia possunt vel parua describi. Vt in delineationib. fieri videmus. Volūt enī similes vel Regias edes de forma adumbrata in cartis, extrui ita et globum longioris diametri similitudinem habere cum altero cuius diameter multo sit breuior, nemo non dicit et sentit. Sed cum hec differentia animaduertitur in partibus tum consequitur dissimilitudo totius erga totum. Vt si quis truncū corporis constituat grandiusculum, inferiora autem minuscula. Hocque ipsum vsurpari poterit omnibus in membris, Quæ variationes sunt infinite. Atqz his appellationibus magni ac parui vtimur respectu earum rerum de quibus rebus ille ponuntur inter se.

Proxima erat differentia proposita longitudinis et breuitatis. Volet igiť aliquis certam effigiē producere aut corripere, vt, exempli gratia, illā quæ virilis in primo libro et loco a nobis descripta est, is igitur animaduertet in prolixitate gracilitatē et contractionem, in breuitate vero crassitiem et distensionem secundum propriam com-

mensurationem, Atque hœc cum fiunt utraque in ratione latitudinis et densitatis,
spacia quœ in principali figura notata cernẽtur, retinẽda erunt, Si uero utraque ef-
figies illa inq̃z producta et correpta hœc, accomodata fuerit ad altitudini principa-
lis imaginis, Tum illa latitudinis et densitatis spacia pro utriusque constitutione,
longe diuersissima existent, At altitudinis spacia iam cõgruentia maximam dissimi
litudinẽ prœ se ferẽt, propterea quod a principali figura hinc ad proceritatem illinc ad
humilitatem discessum, Deque illa graciliora omnia et contractiora cũ hac crassio-
ra et distensiora facta fuerint. Atque hac uia singularũ partiũ altitudines in corpore
conuenienter produci aut corripi poterũt intra notatas transuersas lineas, designatri
ces altitudinis partium, Quarũ si maiora inter ualla feceris effigies productior sin
minora correptior exibit, Quibus, ut dictum est, ratio densitatis et latitudinis nõ ua-
riatur, Sed illud productũ et hoc correptum unam ab altera effigie discerni, Qua
rũ postea in noua cõmensuratione a principali descriptione longe abitur. Id ipsum
uero minutim perque singulas partes in producẽdo ac corripiẽdo exquirere et nimiũ
laborem et tœdij haberet plurimũ, Quare tota in hanc rationem certa doctrina su-
mus complexi de qua ministerio unius trianguli hœc quœ dixi recte et facile perfician-
tur. Hoc ita describes.

Lineam unam punctis duobus designabis, secũdum quam altere duœ longitudi-
nis et breuitatis describantur. Hœc esto. a. b. tantœ altitudinis quanta fuerit primœ
uirilis figurœ in primo libro. Hanc diuides per altitudinem spacijs linearum trans-
uersarũ, Nam illis scis ostendi altitudines partium. Ab huius lineœ punctis a. b. de-
duces in propositũ aliũ ad dextram punctũ c. lineas duas quœ in illo cõcurrẽtes, trian-
gulũ describant de basi. a. b. et similiter in eodẽ pũcto c. productœ altitudinẽ oĩm partiũ
lineœ cõcurrent postea iuxta hanc mediam lineã παραλλήλοσ unã prolixitatis f. g.
ad sinistram cõstitues, alteram decurtationis d. e. ad dextram uersus punctũ c. Quo-
q3 a media uel hanc uel illam remotius posueris, hoc erit maius prolixitatis uel decur-
rationis discrimẽ. per has igit' et ipsas transeũtes ille altitudinis medie lineœ diuidẽt
et ipsas pro unius cuiusque ratione conueniẽter, itaque uti res fieri postulat. Huius
trianguli figuram expressam subiecimus manu nostra. utilẽ futuram multis et uari-
js usibus Estoque nomẽ illi uarianti, Nam uariantur huius adiumẽto partes rerũ
et admirabiles mutationes efficiuntur uel augmentatione staturarum uel diminu-
tione, ut si propositã aliquam effigiem cuius altitudo complectatur spacia quœ essent
illius capitis septena ad altitudinẽ capitis spaciorum octonũ nouenũ, denũ ue produce
re libeat adijcentes nimirum altitudini quœ fuerit intra caput sumum et plantam
imam unius, du ũtriumue capitum spacia Quod idem et diminuenda statura acci-
piendũ. Sed si staturam forte ut dix imus prolongaris, accomodabis iam etiam pro-
ductiusculũ caput pro eo ac forma exiget proposita imaginis, ut conuenientia et decor
custodiatur, idem pro natura rei et in decurtarione seruabitur, Sed tum si metiri ue
lis, altitudo non paria spacia capitum atque prius habebit, Hoc loco moneo uolentes
ursurpare hanc a nobis demonstratam rationem mutationis, ut in manibus et pedi-
bus separatim a nobis superius descriptis cum magna diligentia et attentione, ut in
re neutiquam facili uersari uelint.

Sequitur forma. Variantis.


f
Linea prolixitatis.
a Linea principalis.
Linea decurtationis.
d
e
b
g

Ita igitur distinctis his omnibus lineis vt est præceptum, deinceps forma imaginis sua cuiusq; inscribetur, Quod nos in præscriptis linearum exemplis ob cartæ paruitatem facere non potuimus, Sed fecimus per æqualia et congruentia altitudinis spacia in sequentibus, conseruatis debitis commensurationibus singulorum, hac via et ratione quæ exponetur, qua in omnibus volentes mutationibus vtantur licebit. Figura autem efficta ad lineam.f.g.erit gracilior et contractior, ad lineam autem d.e.crassior et distensior. Nec minus vsus erit huius variationis in illis gracilitatis ac crassitudinis, et contractionis ac distensionis modis, q̃ in his prolixitatis ac breuitatis. Non autem est ab re et inconsentaneum, cunctas imagines quasi æquali in exemplis altitudine describi, hoc est, vt vnius altitudo tantum cartæ occupet quantum alterius, q̃tumuis staturæ dissimiles sint, Ita enim in comparatione omnia illustriora et magis euidentia futura sunt. Hac eadem ratione poterit aliquis et in separatis partibus imaginum vti, sic vti aliquid illarum variet, aliquid non variet, Et tunc quidem quicquid vni detrahitur, alteri adijciatur necesse est. Idem intelligendum de singulis etiam in imaginis altitudine transuersis lineis, Et iuxta has attenuationis aut densationis, itemq; contractionis aut distensionis. Quoties enim iuxta vnam propositam et principalem lineam in Variante hinc atq; illinc alias duas statueris, declaratur omnibus in locis permutatio conueniens, illinc in prolixitate hinc in breuitate. Sed nunc deinceps, quo quisq; modo officinam suam hoc triangulo instruere illoq; si res poscat vti possit ostendam.

Principio ducatur linea transuersa de puncto.a.in punctum.b. quæ certo loco fixa sit, Ex huius puncto. a. producetur alia. a. c. quæ quidem fixa sit illo in puncto.a. sed ab altero puncto.c.mobilis, ita vt cum transuersa.a. b.in eodem loco iungatur, ab puncto vero.c.remoueatur propius aut longius. Neq; quisq̃ suspicatus sit me nunc sic de lineis ac punctis loqui, quemadmodum Geometræ consueuere, quibus hæc omnia cogitatione modo complectenda proponuntur. Nos enim nunc manuū operibus consulimus, Sed nihilo tamen minus, q̃uis exprimi hæc omnia vellimus, debebunt ipsa ad illorum quæ indiuidua et vnica sola mente intelliguntur, exactam et inuariabilem certitudinem referri. Sed eorum quæ diximus talis vsus erit. In tabella huic rei comparatæ transuersam lineam.a.b.inscribes, et in puncto.a. acum seu clauiculum firmiter affiges, huic annectes filum æquabile et validiusculum vt sericum, illudq; intendes in altero puncto.c.quod repræsentet illam ab eodem puncto c.mobilem lineam. Posthac impones perpendicularem.d. e.in mediam transuersam a.b. His ad hunc modum præparatis scito in linea perpendiculari. d.e. statuendam propositam partem quam producere aut corripere velis, ita vt finiatur insidens lineæ transuersæ.a.b.postea filum quod est pro linea.a.c.intendes, vt supra attingat summitatem constitutæ partis in linea.d.e.Deinde quantum volueris prolixiorem illam partem facies. Hoc pacto. Ante lineam.d.e.prolixitatis quæsitæ lineam duces similiter perpendicularem quæ supra extento filo lineæ.a.c.infra transuersa. a.b. definiatur, Hæc sit exempli caussa.f.g.sin correptiorem facere volueris propositam partem, consequeris hoc ipsum de breuitatis linea, quæ perpendiculariter et ipsa statuatur in transuersam.a.b. post perpendicularem.d.e. versus. a. et supra definiatur filo lineæ.a.c. Sitq; hæc, verbi gratia, h. I.

Hoc pacto tribus perpendicularibus ordine in transuersam subiectam impositis, Statuetur in media.d.e.propositæ et principalis longitudinis spacium, In citeriore f.g. illud ipsum productum, In vlteriore.h.i. correptum. Atqꝫ hæc ipsa conuenienter vtrimqꝫ designat linea fili.a.c.cum ad summitatem lineæ.e.d. intenditur. Horũ vsus esse poterit in rebus innumerabilibus, etiã vbi spacioꝝ nomina dici nõ poterunt. Vt si nõ sit nominabile quota quæqꝫ alicuius nota longitudinis pars sit, veluti vna 2. vna.3.5.6. Huius præcepti exẽplũ expressim⁹ inferius, vt oculis etiã legentiũ doctrina nostra subijceretur, Atqꝫ huic instrumento nomen placuit indere Deligenti, quod seruiat delectui eoꝝ quæ in quaqꝫ proposita re maiora aliquis minora ue facere velit. Atqꝫ ex his præceptis et huius Deligentis adminiculo descriptæ sunt paulo post expressæ figuræ viriles gracilitatis et crassitudinis. In his variationibus animaduertendum, omnia corpora in productione, addensatione, dilatatione grandescentia, partes habere distantiores et quasi vastiores, contra quæcunqꝫ corripiantur concurrentes magis et propinquas. Itaqꝫ graciliores staturas aspectu etiam molliores existere crassioribus. Hoc instrumentum quadrantis plane figuram modumqꝫ præ se fert, quod nos et ipsum curuis lineolis designauimus.

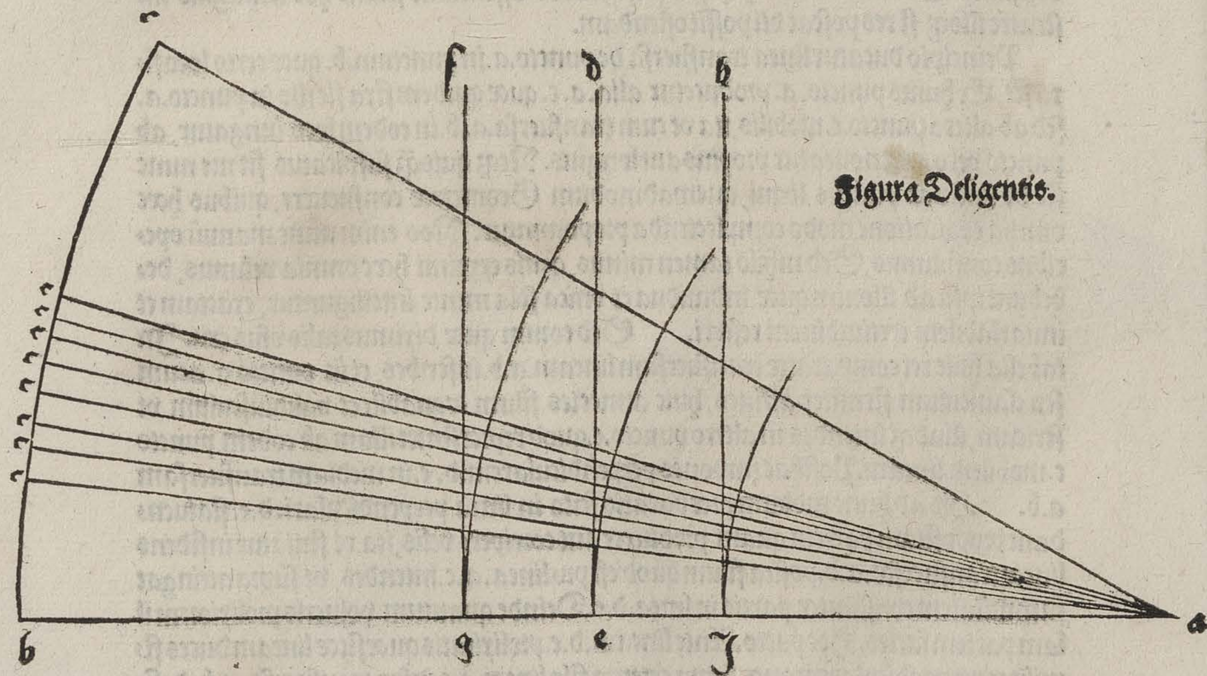


Figura Deligentis.

Ita igitur distinctis his omnibus lineis vt est præceptum, deinceps forma imaginis sua cuiusq; inscribetur, Quod nos in præscriptis linearum exemplis ob cartæ paruitatem facere non potuimus, Sed fecimus per æqualia et congruentia altitudinis spacia in sequentibus, conseruatis debitis commensurationibus singulorum, hac via et ratione quæ exponetur, qua in omnibus volentes mutationibus vtantur licebit. Figura autem efficta ad lineam.f.g.erit gracilior et contractior, ad lineam autem d.e.crassior et distensior. Nec minus vsus erit huius variationis in illis gracilitatis ac crassitudinis, et contractionis ac distensionis modis, q̃z in his prolixitatis ac breuitatis. Non autem est ab re et inconsentaneum, cunctas imagines quasi æquali in exemplis altitudine describi, hoc est, vt vnius altitudo tantum cartæ occupet quantum alterius, q̃ztumuis staturæ dissimiles sint, Ita enim in comparatione omnia illustriora et magis euidentia futura sunt. Hac eadem ratione poterit aliquis et in separatis partibus imaginum vti, sic vti aliquid illarum variet, aliquid non variet, Et tunc quidem quicquid vni detrahitur, alteri adijciatur necesse est. Idem intelligendum de singulis etiam in imaginis altitudine transuersis lineis, Et iuxta has attenuationis aut densationis, itemq; contractionis aut distensionis. Quoties enim iuxta vnam propositam et principalem lineam in Variante hinc atq; illinc alias duas statueris, declaratur omnibus in locis permutatio conueniens, illinc in prolixitate hinc in breuitate. Sed nunc deinceps, quo quisq; modo officinam suam hoc triangulo instruere illoq; si res poscat vti possit ostendam.

Principio ducatur linea transuersa de puncto:a.in punctum.b. quæ certo loco fixa sit, Ex huius puncto. a. producetur alia. a. c. quæ quidem fixa sit illo in puncto.a. sed ab altero puncto.c.mobilis, ita vt cum transuersa.a. b.in eodem loco iungatur, ab puncto vero.c.remoueatur propius aut longius. Neq; quisq̃z suspicatus sit me nunc sic de lineis ac punctis loqui, quemadmodum Geometræ consueuere, quibus hæc omnia cogitatione modo complectenda proponuntur. Nos enim nunc manuũ operibus consulimus, Sed nihilo tamen minus, q̃zuis exprimi hæc omnia velimus, debebunt ipsa ad illorum quæ indiuidua et vnica sola mente intelliguntur, exactam et inuariabilem certitudinem referri. Sed eorum quæ diximus talis vsus erit. In tabella huic rei comparatæ transuersam lineam.a.b.inscribes, et in pũncto.a. acum seu clauiculum firmiter affiges, huic annectes filum æquabile et validiusculum vt sericum, illudq; intendes in altero puncto.c.quod repræsentet illam ab eodem puncto c.mobilem lineam. Posthac impones perpendicularem.d. e.in mediam transuersam a.b. His ad hunc modum præparatis scito in linea perpendiculari. d.e. statuendam propositam partem quam producere aut corripere velis, ita vt finiatur insidens lineæ transuersæ.a.b.postea filum quod est pro linea.a.c.intendes, vt supra attingat summitatem constitutæ partis in linea.d.e. Deinde quantum volueris prolixiorem illam partem facies. Hoc pacto. Ante lineam.d.e.prolixitatis quæsitæ lineam duces similiter perpendicularem quæ supra extento filo lineæ.a.c.infra transuersa. a.b. definiatur, Hæc sit exempli caussa.f.g.sin correptiorem facere volueris propositam partem, consequeris hoc ipsum de breuitatis linea, quæ perpendiculariter et ipsa statuatur in transuersam.a.b. post perpendicularem.d.e. versus. a. et supra definiatur filo lineæ.a.c. Sitq; hæc, verbi gratia, h. I.

Hoc pacto tribus perpendicularibus ordine in transuersam subiectam impositis, Statuetur in media. d. e. propositæ et principalis longitudinis spacium, In citeriore f. g. illud ipsum productum, In vlteriore. h. i. correptum. Atqȝ hæc ipsa conuenienter vtrimqȝ designat linea fili. a. c. cum ad summitatem lineæ. e. d. intenditur. Horū vsus esse poterit in rebus innumerabilibus, etiā vbi spacioꝝ nomina dici nō poterunt. Vt si nō sit nominabile quota quæqȝ alicuius nota longitudinis pars sit, veluti vna 2. vna. 3. 5. 6. Huius præcepti exēplū expressimꝰ inferius, vt oculis etiā legentiū doctrina nostra subiiceretur, Atqȝ huic instrumento nomen placuit indere Deligenti, quod seruiat delectui eoꝝ quæ in quaqȝ proposita re maiora aliquis minoraue facere velit. Atqȝ ex his præceptis et huius Deligentis adminiculo descriptæ sunt paulo post expressæ figuræ viriles gracilitatis et crassitudinis. In his variationibus animaduertendum, omnia corpora in productione, addensatione, dilatatione grandescentia, partes habere distantiores et quasi vastiores, contra quæcunqȝ corripiantur concurrentes magis et propinquas. Itaqȝ graciliores staturas aspectu etiam molliores existere crassioribus. Hoc instrumentum quadrantis plane figuram modumqȝ præ se fert, quod nos et ipsum curuis lineolis designauimus.

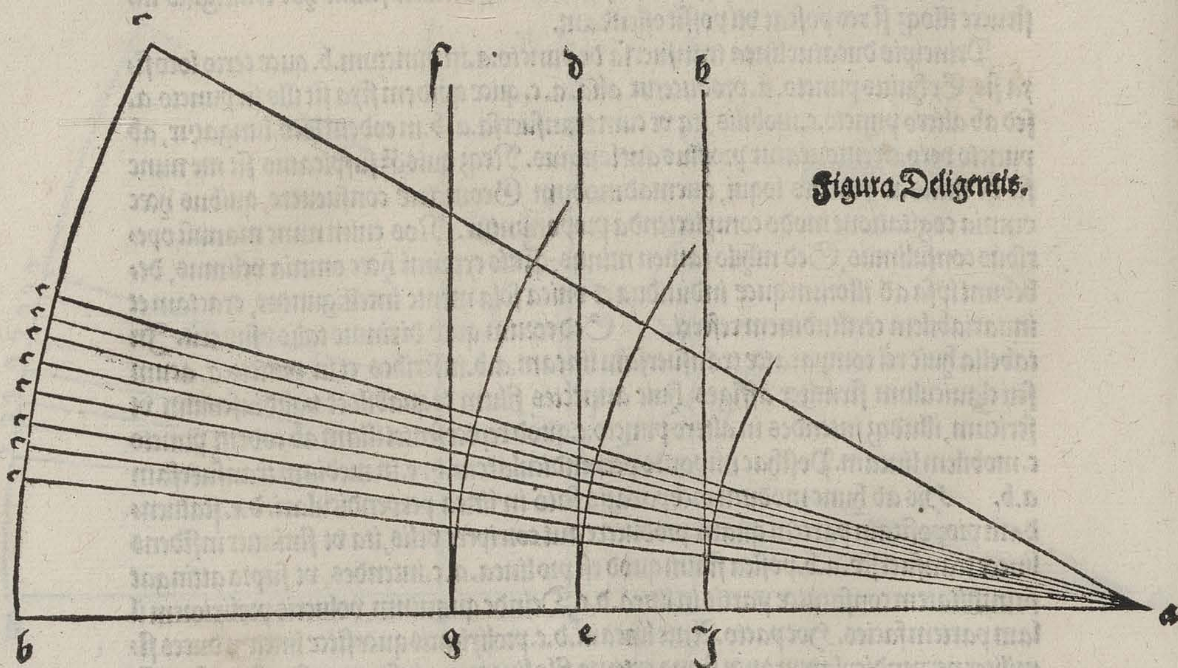
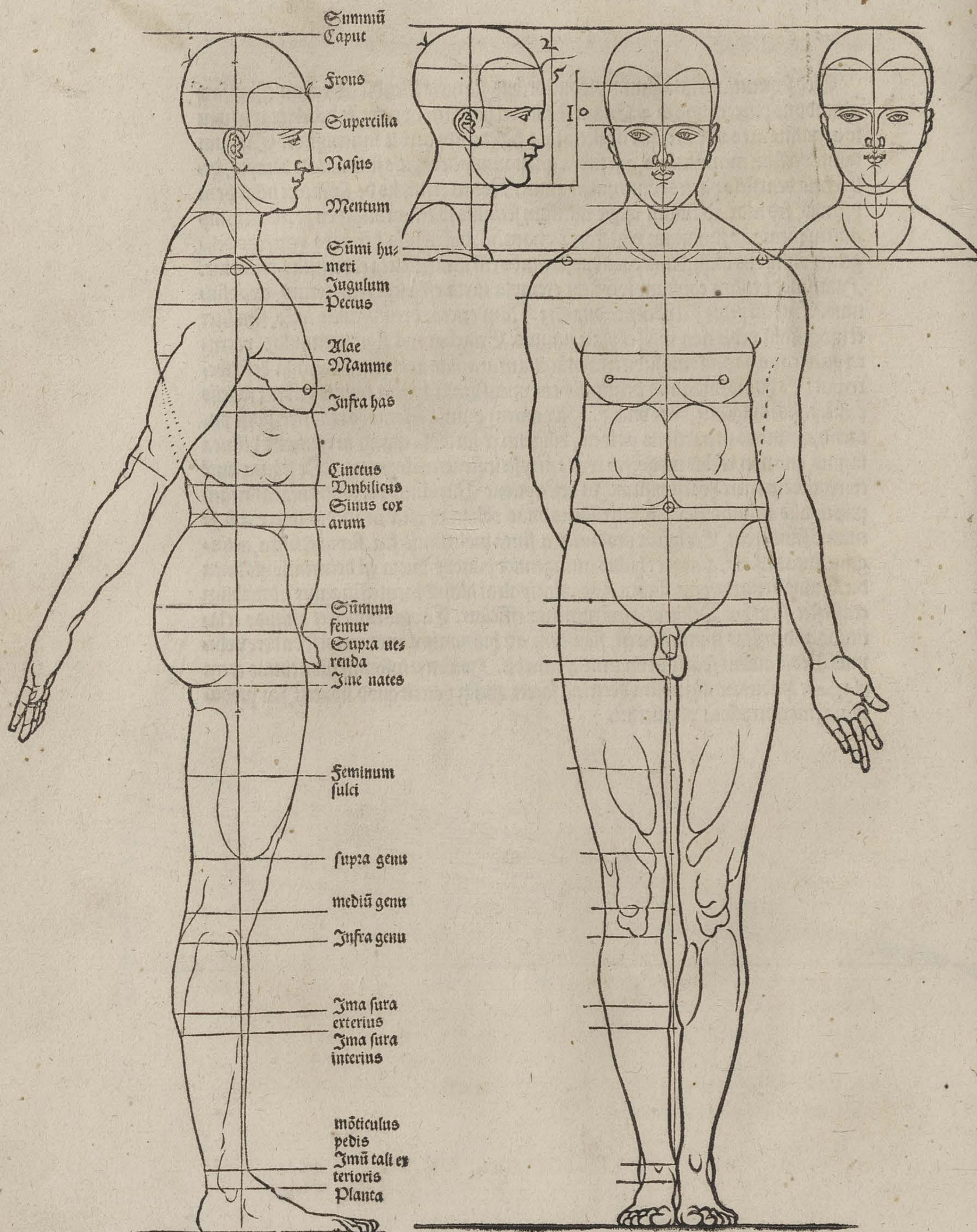
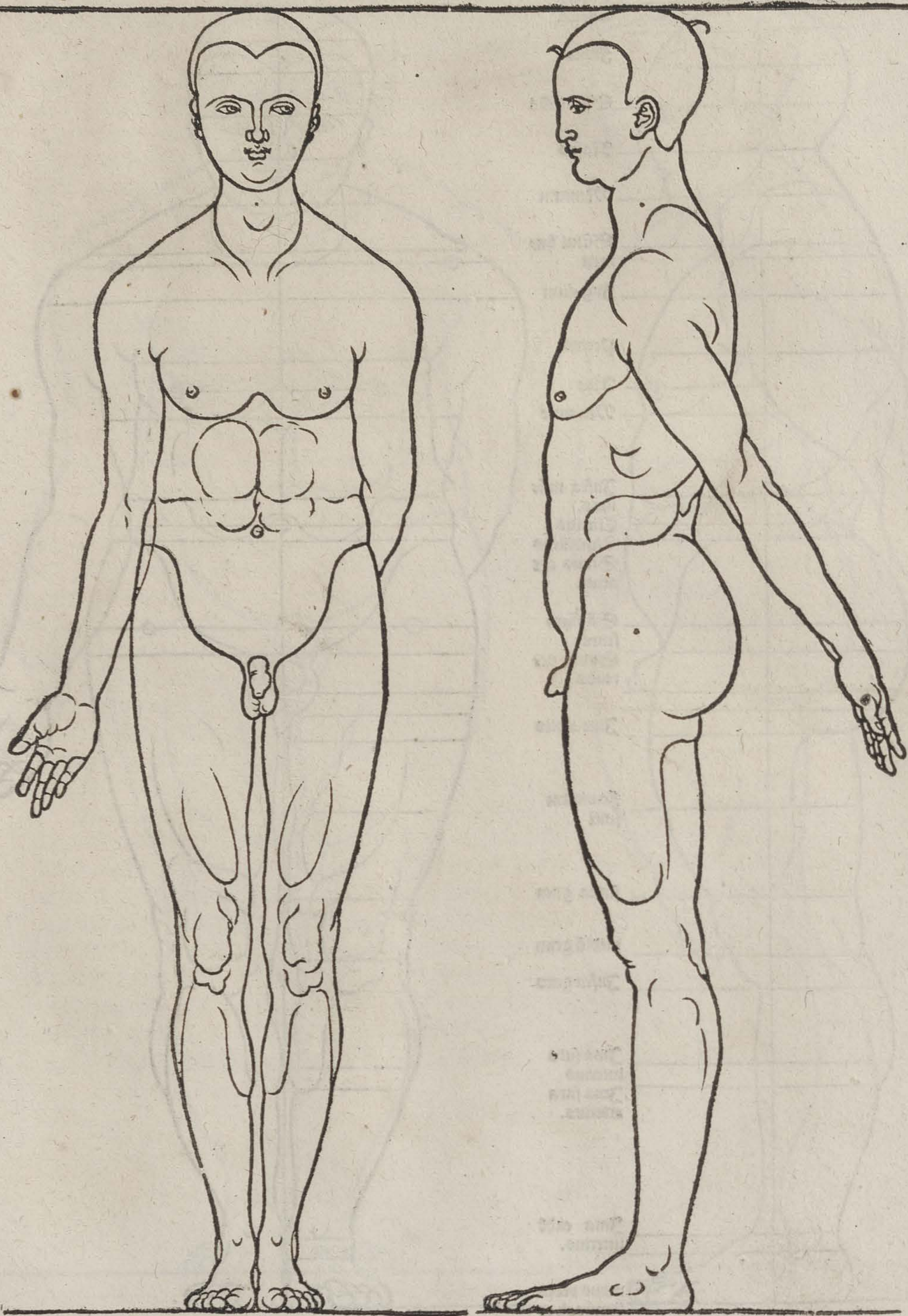


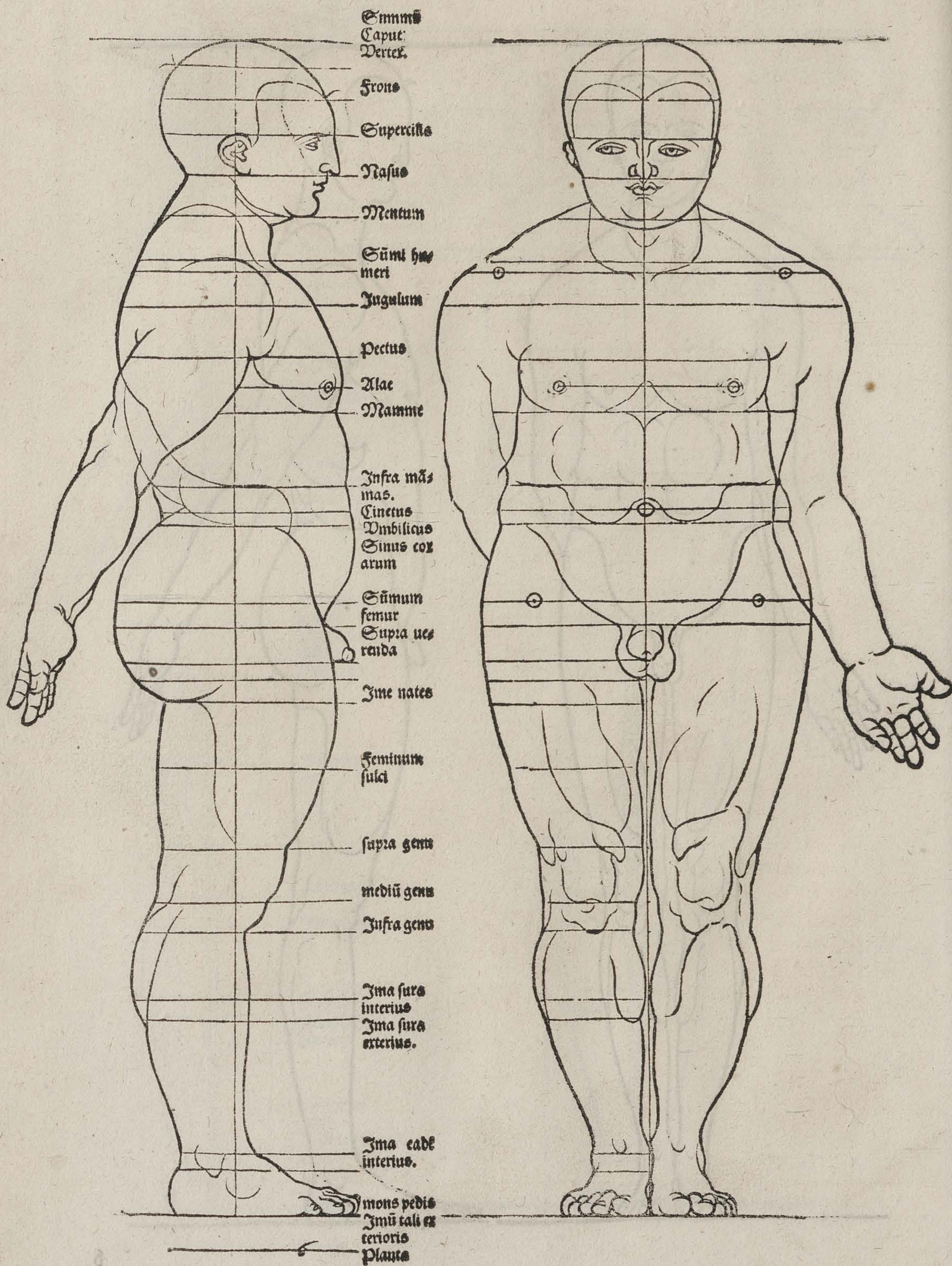
Figura Deligentis.

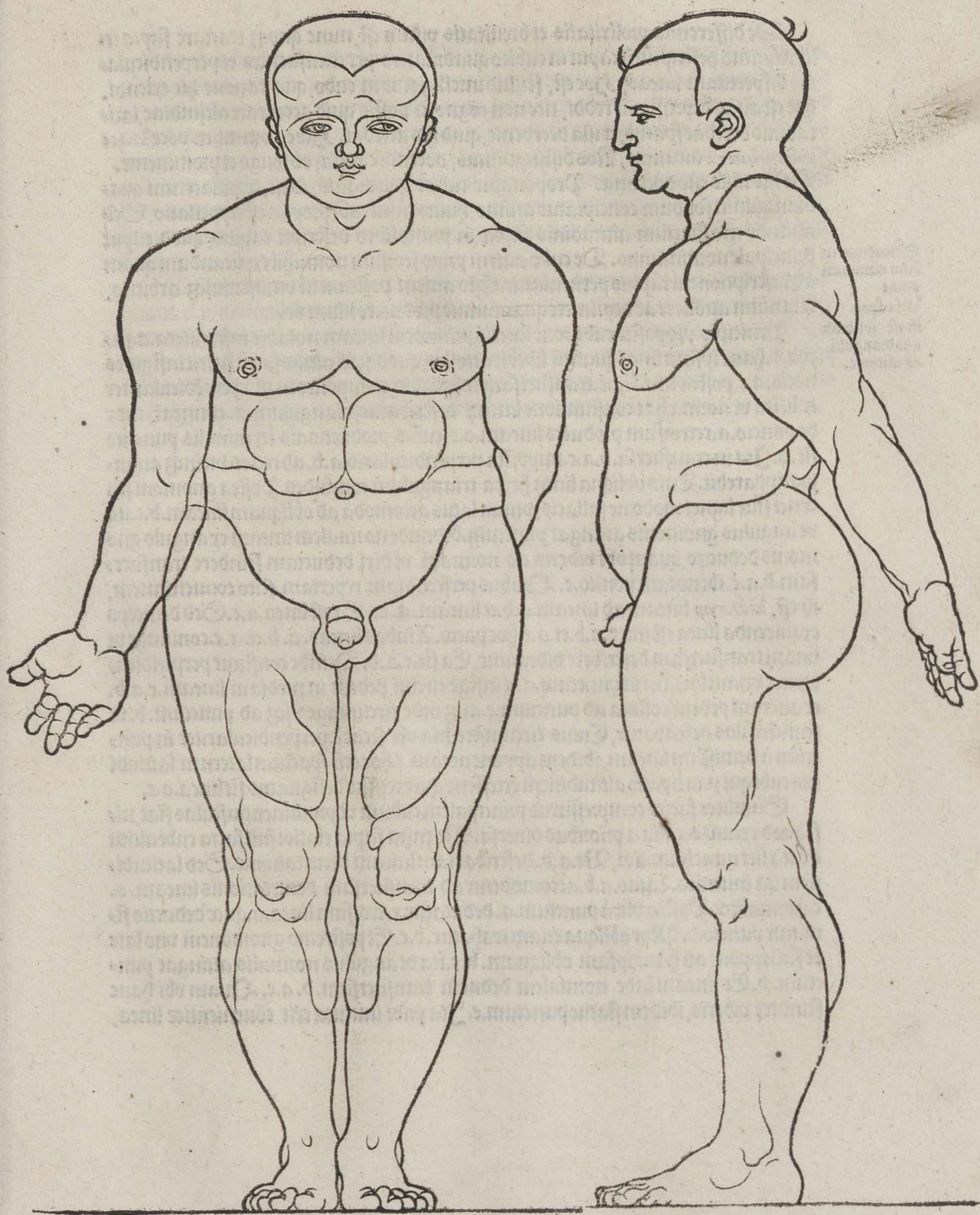
Sed sequentium imaginum productoribus staturis sciendũ adiectum esse ipsarꝫ altitudinis partem vnam 4. Etiam si quis vti hac ratione volet, is debebit caput paulo argutius accomodare, quo neglecto tota figura apparebit inuenustior. Sursum igitur versum mento leuato, aut supra aliquantulo de capitis summitate dempto, deligentis beneficio partes cõmensurabuntur. Nos in exemplis de sũmitate nihil dempsimus, sed inde ad imum vsque mentum fecimus spacium duarum 15. ab summo autem mento ad summam vsqꝫ frontẽ vnam. 10. distributis deinceps beneficio deligentis omnibus altitudinis partibus, latitudo em̃ iam inducta et densitas retinetur. Huiusmodi etiam capitum ipsorum exempla iuxta effigies exemplorum, apposuimus. Spaciũ pedis feci obtinere duas. 13. Nam exierat breuiusculus iusto, similiter et monticulũ pedis non nihil cõplanauimus. Exigebat etiã figure venustas vt crura quæ ratio variationis subiecerat nũc etiam graciliora et contractiuscula describerentur. Et huius imaginis densitatis commensurata spacia minus habent spacijs principalis imaginis parte vna. 5. Hæc autem omnia quomodo recte fieri posse putarim, omnibus in partibus ac locis, diligenti et studiosa manu in exemplis delineauimus, quo non verbis modo, sed re etiam ipsa instruerem legentes. De figura autẽ correptiore monere hoc est visum. In descriptione Variantis per constitutam lineam principalis altitutidinis a.b. duxi lineas duas obliquas, quæ in medio lineæ a.b. se mutuo scinderent, Eæ igitur productæ a linea prolixitatis f.g. supra et infra, attingunt lineas c.f. et c.g. atqꝫ ex huius attingentiæ punctis ducta est decurtationis linea d.e. Cuius decurtationis figura si ad principalem altitudinem effingatur admodum crassescet, sicut hoc Deligentis instrumento efficitur. Capitis tamen et altitudo et latitudo ac densitas minuenda est, siquidem ad humanum modum respondere volumus. Pedis autem spacium vnam. 6. obtinebit. Horum et ipsorum subiecimus exempla, De quibus itemqꝫ nostra doctrina facere quisqꝫ poterit quod libuerit, seu productiora siue correptiora placuerint.



Summũ Caput
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sũmi humeri
Jugulum
Pectus
Alae
Mamme
Infra has
Cinctus
Umbilicus
Sinus coxarum
Sũmum femur
Supra uerenda
Ime nates
Feminum sulci
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Ima sura exterius
Ima sura interius
mõticulus pedis
Imũ tali exterioris
Planta
2
5
10
2
13




Summus
Caput:
Vertex.
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sūmi hu-
meri
Jugulum
Pectus
Alae
Mamme
Infra mā-
mas.
Cinctus
Vmbilicus
Sinus cox
arum
Sūmum
femur
Supra ue-
renda
Ime nates
Feminum
sulci
supra genu
mediū genu
Infra genu
Ima sura
interius
Ima sura
exterius.
Ima eadē
interius.
mons pedis
Imū tali ex
terioris
Planta



De differentia prolixitatis et breuitatis visum est, nunc quoq; tractare supra in libro primo descriptum caput in cubico quadrilatero per transuersas et perpendiculares dispertitum lineas, Hoc est, si illud intelligatur in cubo, qua ratione hic extendi, hoc est altior depressiorue reddi, nec non cognosci possit, quid accedente altitudine, latitudinis decedat spacijs, et illa decedente, quid his accedat. Hæc communi voce ἑτερομήκη χήματα dicuntur, Nos distinguimus, docendi caussa, ob longo et prominente. De his talis esto doctrina. Proponatur cubus quadratus, id est, æquilaterum quadrangulum solidum concipiatur animo, huius enim cubi propria est appellatio, Sed altitudo esto spacium altitudinis supra in primo libro descripti capitis, quod caput principale nominamus. De cubo autem prius seorsum nonnihil explicandum quam ad descriptionem capitis perueniatur. Esto autem positum in vniuscuiusq; arbitrio, quantum attollere ac deprimere quantumue producere illum velit.

Sciendum cubum nominari omne ἑξάεδρον id est solidum quadrangulũ ab authore.

Principio propositi cubi recti lateris primorem lineam notabis infra litera.a.supra.b.hanc ipsam lineã quantũ libebit attolles, quodq; iã altius factũ fuerit insignies notis.a.c.postea lineã.a.c.transuersam collocabis, et impones in illã perpẽdiculariter a.b. ita vt norma hac constitutione lineaꝝ describatur, et angulum.a. cõtineat, mox de puncto.a.retrorsum produces lineam.a.c.cuius productionis terminalis punctus sit.d. Ita in transuersa.d.a.c.imposita perpendicularis.a.b.ad rectos vtrinq; angulos apparebit. Tum obliqua linea supra triangulum concludes. Postea gnomoni seu æneі siue lignei modo ne fallacis, vnum latus accomoda ad obliquam lineam.b.c.ita vt angulus gnomonis attingat punctum.b.deinde normalem lineam ex angulo gnomonis deducito, quam vbi videris ad normam vt dixi deductam scindere transuersam.d.a.c.ibi notam ponito.e. Quibus perfectis iam repertam scito conuenientem, id est, ἀνάλογον lineam ad lineam.a.b.et lineam.a.c. Ea est linea.a.e. Sed deinceps exquirenda linea est inter.a.b.et.a.e.hoc pacto. Ambas lineas.a.b.et.a.e.coniunge vt vnam transuersam describere videantur, Ea sit.e.a.b. Deinde constitue perpendiculariter vnam lineam in punctum.a.et infige circini pedem in mediam lineam.e.a.b. et alterum pedem colloca ad punctum.e.atq; inde circumage vsq; ad punctum.b.vt semicirculus describatur, Cuius circumferentia vbi secarit perpendiculariter in punctum a demissam lineam, ibidem appone notam.f.hoc erit spacium laterum latitudinis cubi qui principalis altitudinem excesserit, qui excessus designatus sit linea.a.c.

Similiter facies compressurus principalem cubum vt prominentiusculus fiat, nisi quod exeunt omnia a prioribus diuersa. Vt enim supra elatior fuit facta cubi altitudo ita fiet nunc humilior, Vt.a.b.describat iam lineam decurtationis. Sed latitudinem ita inuenies. Latus.a.b.accomodetur ad transuersam decurtationis lineam.a.c.normaliter. Postea vltra punctum.a.deducatur retrorsum linea.a.quæ deductio finiatur puncto.d. Mox obliqua etiam trahatur.b.c. Et postremo gnomonem vno latere sui appone ad hanc ipsam obliquam.b.c.ita vt angulus normalis attingat punctum.b.Et lineam inde normalem deduc in transuersam.d.a.c. Quam vbi hanc scindere videris, ibidem statue punctum.e. Ita prior inuenta erit cõuenientiæ linea,

inter duas.a.b.et.a.c.eaqz esto.a.c. Sed alteram conuenientiæ lineam ita exquires. Duas lineas. a.b.et.a.c. coniunge ita vt vnam transuersam.c.a.b. facere videantur, postea in punctum. a. perpendicularem immittes, Et pedem vnum circini figes in mediam lineam.c.a.b.et altero pede ex puncto. c. semicirculum describes. Et huius circumferentiam vbi cernes transcurrere perpendicularem impositam in punctum a.ibidem ascribito notam. f. Eritqz hæc ipsa linea longitudo prominentiæ compressi cubi, cuius altitudo proposita fuit linea. a.c. Quorum omnium figuræ singulatim, necnon delineationes omnium partium capitis in suo quoqz cubo expressæ subiectæ sunt.

Sciendum in aduersa facie capitis effingenda, detrahendam latitudinis suæ vnam.5.pro eo ac commensuratio exigit. Vel licet sane sic facias. Propone latitudinem cubi prominētis ac compressi octies, Et diuide per decem æqualia spacia, Eritqz horum decem spaciorum vnum latitudo aduersæ faciei, ad quod contrahetur quadratura cubi, vnde oblongus et prominens factus fuit. Atqz ita formæ lineas adminiculo Deligentis distribues. Quam rationem sequeris per variationes in toto corpore.

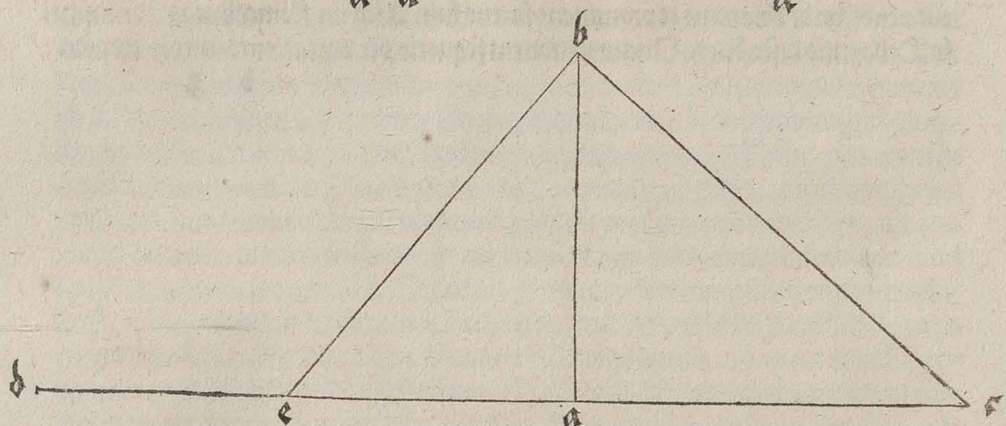
Cubus proprie et principalis.

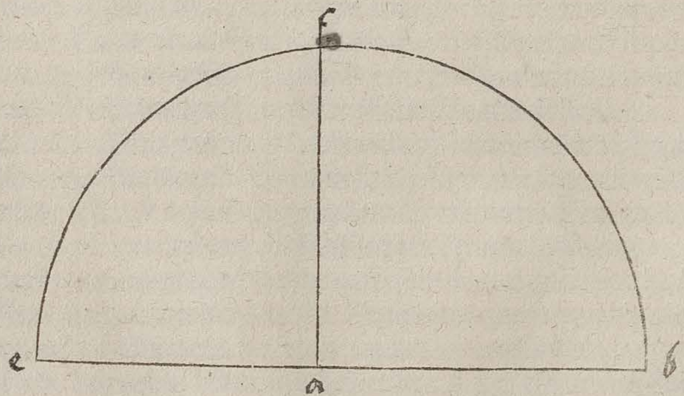
c b c

Linea prolixitatis.a.c

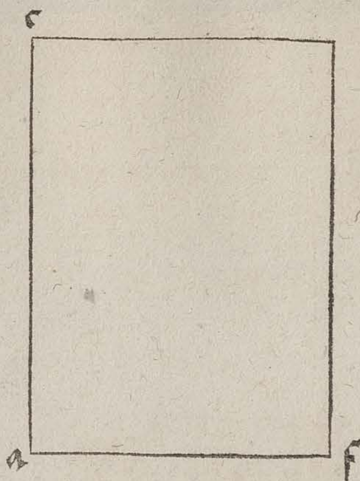
Linea decurtationis.a.c.

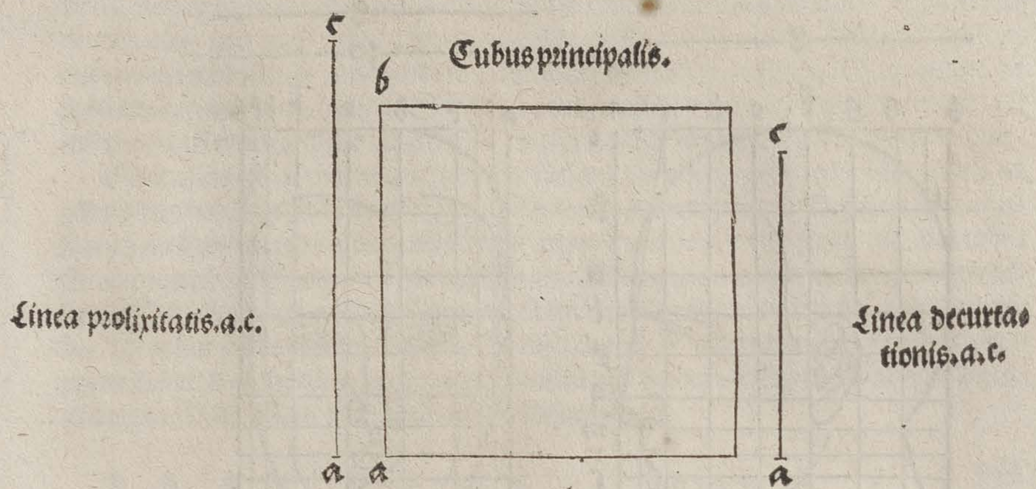
a a a

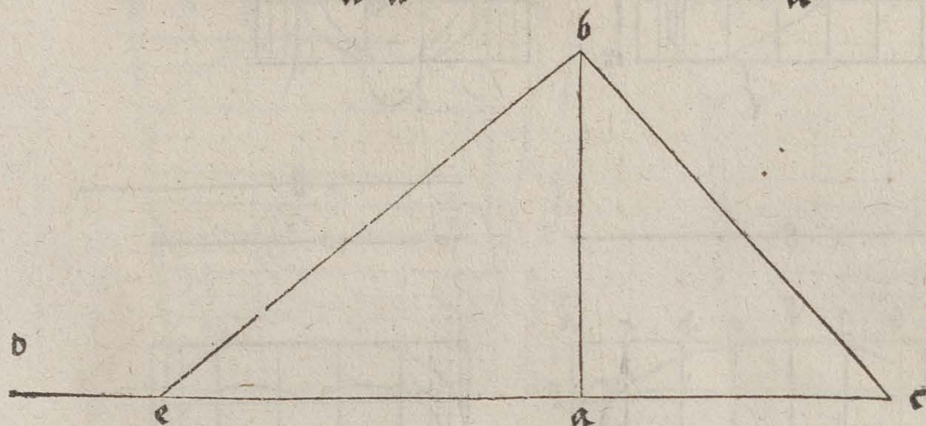


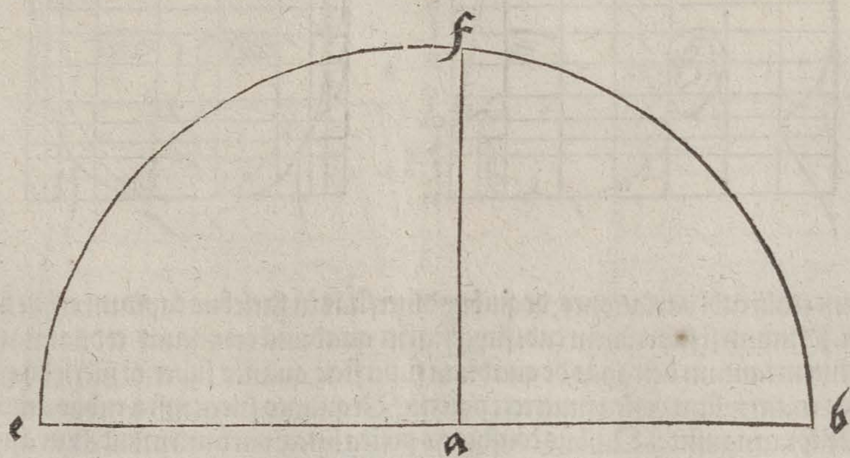


Cubus oblongus, id est, elatus.

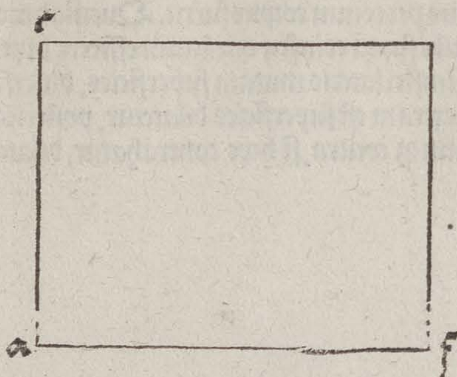


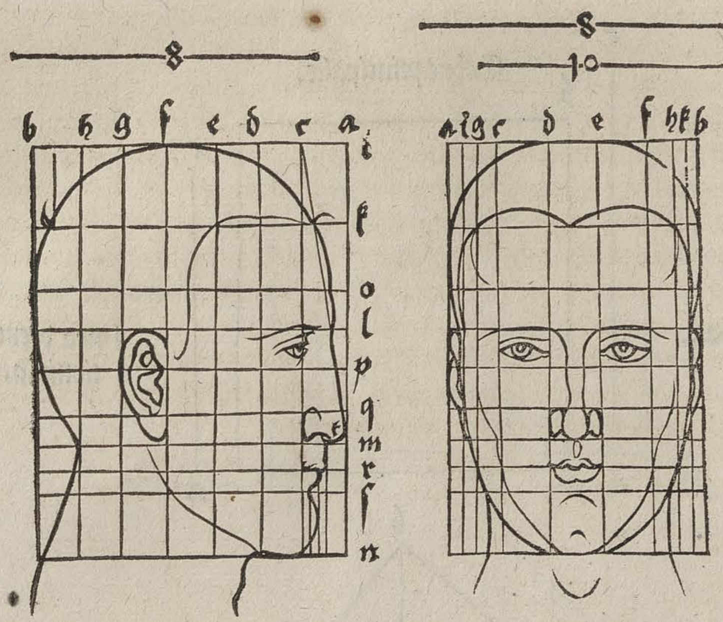


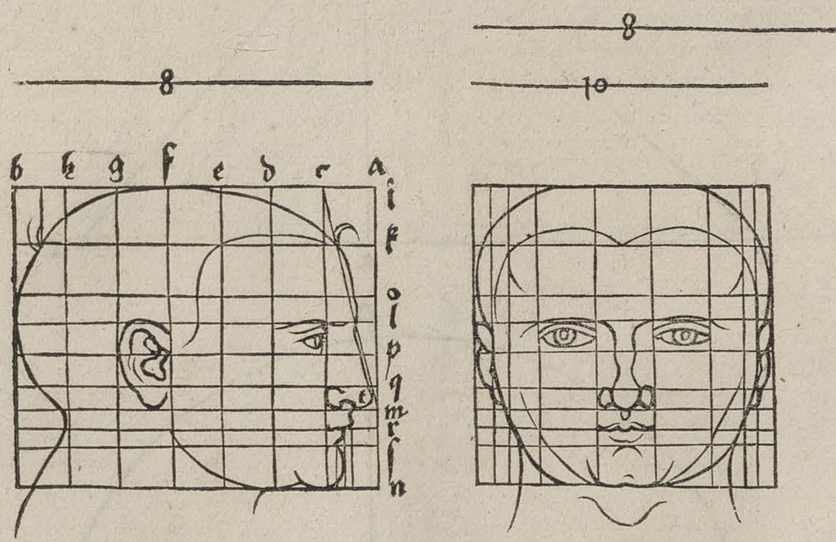




Cubus prominens, id est, compressus.



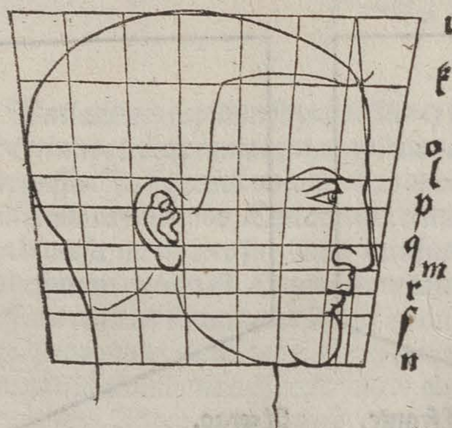


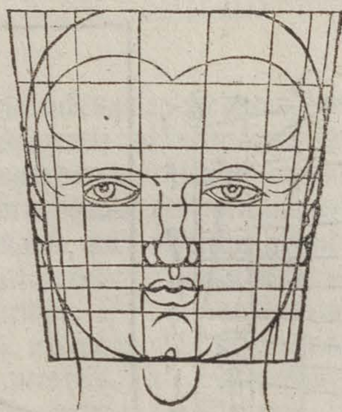


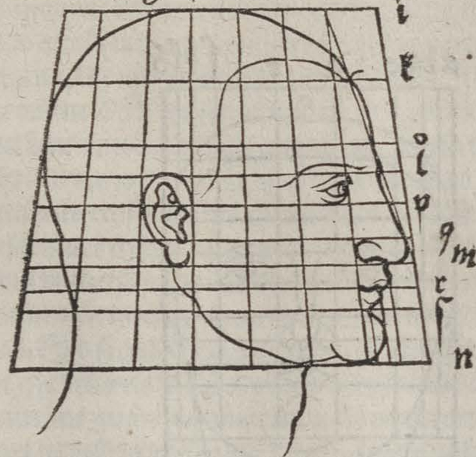
Sunt et alij cubi variationes, de quibus diuersitas in faciebus capitum existit hu-
iusmodi. Primum si superiorem cubi superficiem quadratã constituas et dilatatam,
Infra autem tantum detrahas de quadrata superficie, quanto superior fuerit dilata-
tior. Idqꝫ etiam ipsum postea inuertere poteris, Vt quanto fuerit infra cubus ampli-
or hoc sit supra angustior. Quibus constitutis postea lineæ partium inducentur auxi-
lio Deligentis, et deinceps congruentia formæ. Ita exibit vna facies capitis supra
amplioris, infra angustioris. Altera autem supra angustioris amplioris infra. Cu-
ius et ipsius rationis vsus per totum corpus fuerit. Quemadmodum autem diximus
bifariam superficiem cubi supra et infra variatam efficere diuersas facies, Ita hinc
et illinc, id est, dextri ac sinistri lateris mutata superficies, diuersas facies reddit. Nam
si prior, id est, quæ ad dextram est superficies dilatetur, posterior, id est, quæ ad sini-
stram contrahatur, Itemqꝫ contra, si hæc contrahatur, dilatetur illa, Et partium

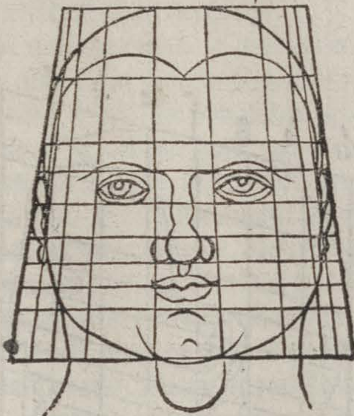
lineæ, itemqꝫ formæ Deligentis adminiculo congruenter inscribantur, Exit prioris modi facies, ante quidem seu a fronte amplior, post vero seu a tergo angustior, posterioris autem modi facies, ante quidem angustior post autem amplior. Quæ omnia in subiectis exemplis cernere licet. Sed de hac ratione poteris vel superne deminuere, vel inferne quasi recidere quadraturã cubi, sicut et nos hoc ipsum in exemplis effinximus.

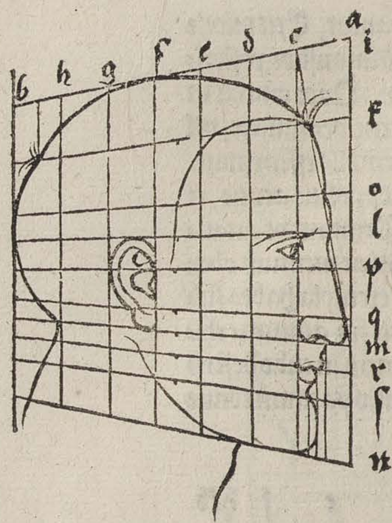
Est et alia ratio si rhombum cubicum facias duobus angulis oppositis acutis, et alteris duobus oppositis obtusis. Hæc bifariam vsurpari poterit. Primum vt anguli acuti ad frontem et ceruicem collocentur, caput posteriore parte sui ac mentum obtusis accipientibus. Secundo si hoc inuertatur. Quorum omnium exempla habes subiecta. Sed prior facies acutam frontem, altera caput posteriore parte sui acutum exhibet. Atqꝫ hæ facies a principali prorsus discrepant. Quicquid autem in cubo descriptum fuerit, id vniuersum, variato illo, mutatur, siquidem distributio partium conueniens per Deligentem seu Variantem seruata fuerit.

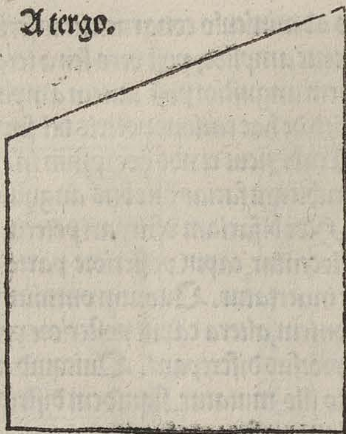


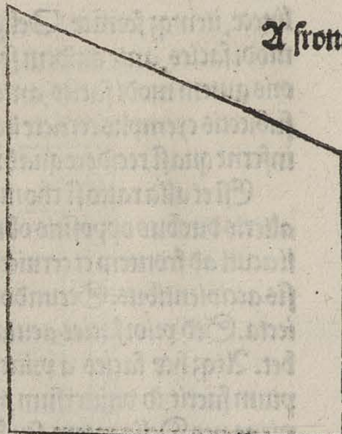


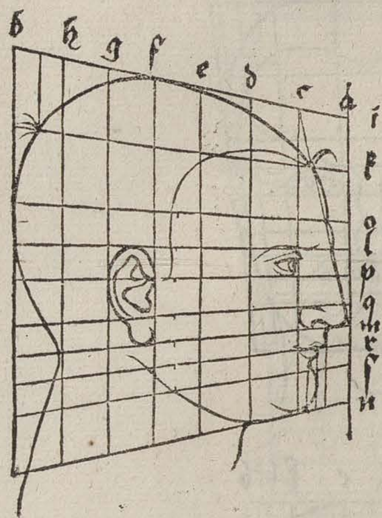


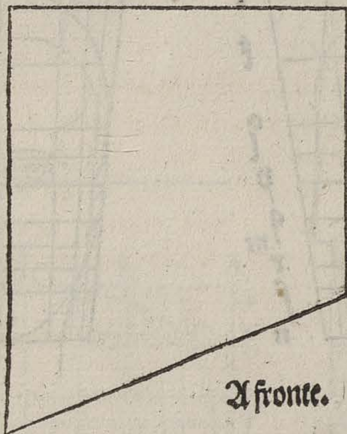


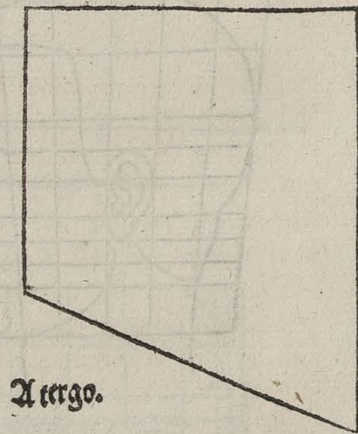

b h g f e d c a
i k o l p q m r s n

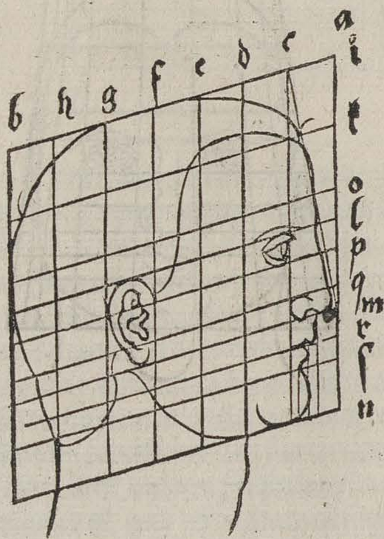

A tergo.
A fronte.

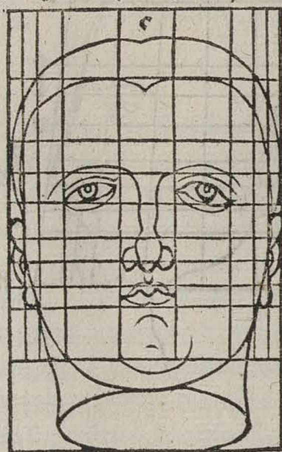

A fronte.
A tergo.

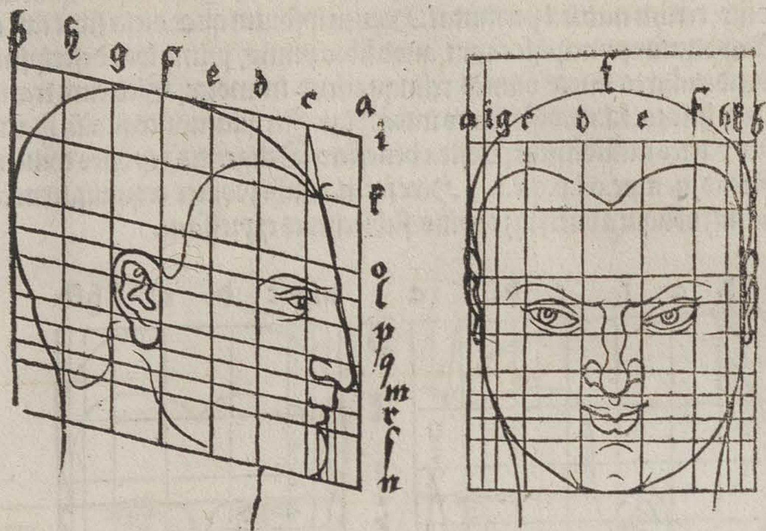

b h g f e d c a
i k o l p q m r s n


A fronte.
A tergo.


A tergo.
A fronte.

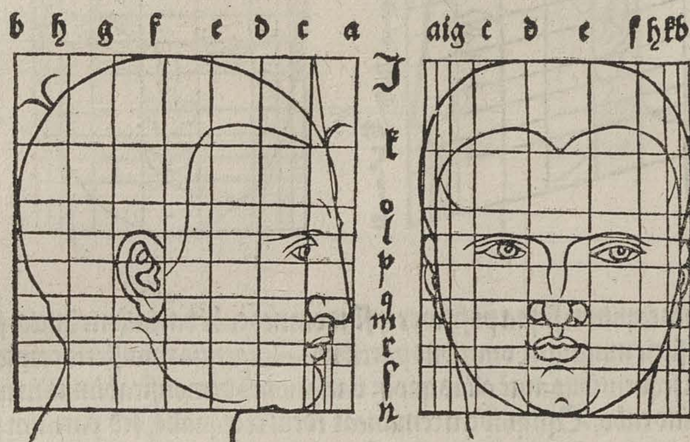

b h g f e d c a
i k o l p q m r s n


a i g c d e f k l b
c

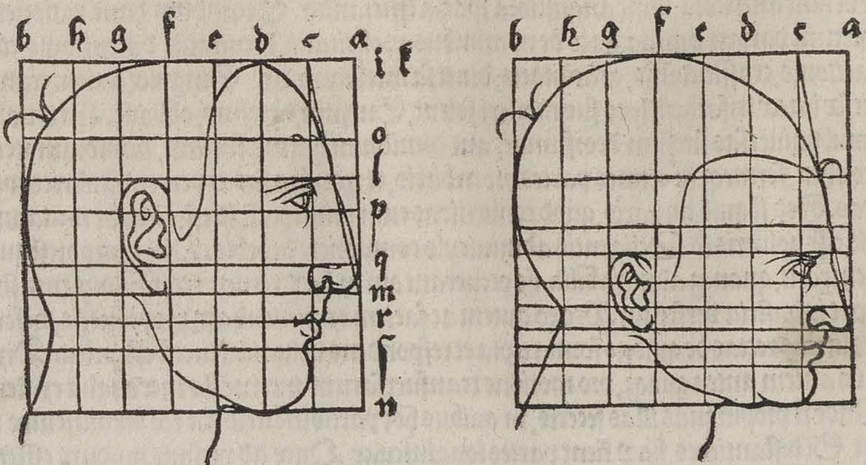


Variationes capitum supra positæ ex ipsius omnes cubi variatione ductæ sunt, in de principali facie mutatam, omnibus partibus Deligentis ministerio conuenienter expressis. In sequentibus autē alias quoqz variationes demonstrabimus in ipsius principalis capitis cubo, Qui quidem remaneat idem et æqualis, sed partium positura diuersa, motis loco suo lineis transuersis ac obliquis, quibus illarum altitudines designari notum est. Quod ipsum tamen et in variato cubo fieri possit. Hæc via latissime patet ad innumerabiles differentias exprimendas. Sed vt ad rem veniamus. Proponatur principalis capitis facies, Inqz illo notentur primum præcipuarum partiū altitudinis trāsuersæ lineæ, quæ sunt numero tres. Vna .k. quæ est summæ frontis. Altera .l. quæ transcurrit supercilia et supra radit aures. Sed tertia .m. nasum definit. Hæ igitur lineæ cum loco suo mouentur sursum deorsumue interuallorum discrimina existunt, fiuntqz spacia altiora aut humiliora, Quicquid autem hac motione linearum vni spacio decesserit, idipsum accedere alteri necesse est. Isto modo attollere vel comprimere singulas partes in facie quisqz poterit. Quod autem dictum est de motione trium nominatarū, Idem et de aliis. s. r. q. p. o. intelligendum, siue ordine illarum conseruato, id est, vt παράλληλοι maneant, Siue illis obliquatis, quo fit vt hinc ampliora, illinc angustiora spacia efficiantur. Secundum hanc rationem poterunt variari omnia, quæ de nominibus prolixitatis, breuitatis, distensionis, contractionis, crassitudinis, gracilitatis, diuersa intelliguntur. Singulæ autem transuersæ lineæ trifariam loco suo moueri solent, Sursum, deorsum, oblique. Licet etiam simul vniuersas sursum deorsumue, aut dimidium harum sursum, dimidium item deorsum, fermeqz in omnes partes pro arbitrio, et transuersas et perpendiculares moueas. Sed si quid mutaris, quod conueniens cum principali, id est, eo vnde mutatum fuit, esse volueris id Deligentis adminiculo componere debebis. Dici non potest quæ occurrant, quanqz admirabilia iis occurrant qui in harum rerum exquisitione cum studio et industria versentur. Pro eo autem ac faciem exprimendam proposueris, describes lineas rectas de quibus forma apta et respondens voluntati tuæ designetur. Diximus autem antea quoqz, pro motione transuersarum interualla inæqualia existere, Vnde si propinquas illas feceris, in quibus hoc partibus acciderit eæ breuiusculæ fient, Si distantiores, harum fient partes longiusculæ, Quæ ad vtrūuis modum effictæ iuxta perpendiculares in obliqua facie crassitudinis et gracilitatis discrimina afferūt.

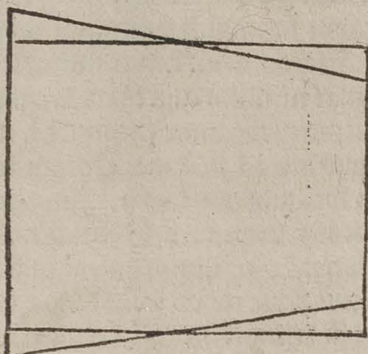
Sed qui hæc in manus tractanda susceperit, is etiam cogitabit quid quantumqꝫ sibi mutationis, rerum natura permittat. Horum ipsorum quæ dicta sunt tale esto exemplum. Proponatur principale caput, quod libro primo, primo loco descripsimus, Huius perpendiculares lineæ omnes relinquantur immotæ, Sed cum transuersis sic ages, vt tres lineas. k. l. m. distribuas intra. I. n. In quatuor æqualia spacia, quibus præcipuæ partes includantur, Postea beneficio Deligentis, repones conuenienter reliquas lineas, nempe. o. l. p. q. r. s. Hæc forma mihi propter æqualitatem elegans est visa, Eamqꝫ obliqui aduersiqꝫ capitis subiecimus expressam.

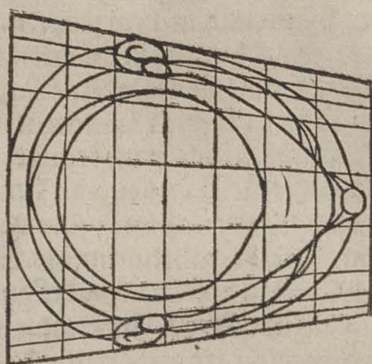


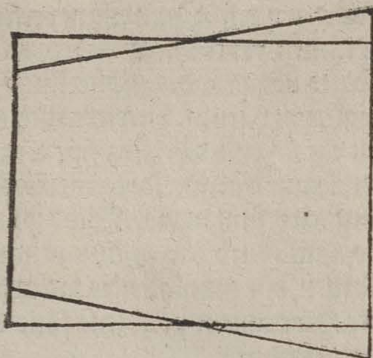
Sed obseruandum faciem in capite alicubi longiusculã, alicubi vero breuiusculã esse. Quare scies si facies oris valde prolixa sit, capitis testam effici compressiorem. Ponatur igitur in exemplo tanta altitudo in facie oris, vt linea. k. imponatur in lineam I. vtqꝫ postea Deligẽtis adminiculo reliquæ Lineæ intra. k. n. nempe. o. l. p. q. m r. s. conuenienter distribuantur, Videbis igitur per hanc elationem, radicis capillorum designationem excludi. Contra si faciem oris malueris breuiusculam, videbis testam altiorem. et exire acutulam. Sit igitur in iuxta posito differentiæ exemplo, Ea breuitas in facie oris vt linea. k. stet infra. I. vna parte. z. totius altitudinis. I. n. Vtqꝫ reliquæ lineæ. o. l. p. q. m. r. s. adminiculo Deligentis distribuantur, cernesqꝫ effici quod in subiecto exemplo apparet.

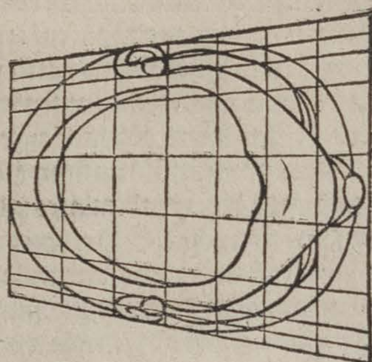


Est et talis capitum variatio, Vt quadrilaterum cubi, principalis ante, id est, ad dextram contrahatur, post, id est, ad lœuam distendatur, idq3 ἀναλόγως vt quantum vni loco decesserit tantum accedat alteri. Similis ratio est contrarij modi, Si ante distendas, post vero contrahas. Atq3 in his ad hunc modum variatis quadrilateris, omnes partes conuenieñter, vt fieri debet, distributæ, tales facies repræsentabũt, quales in depressis, vt loquimur, fundamentis binis subiecimus.





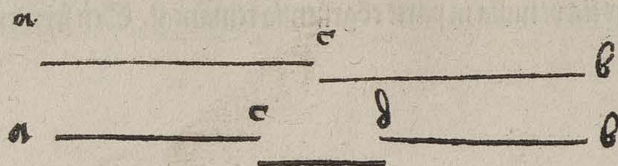




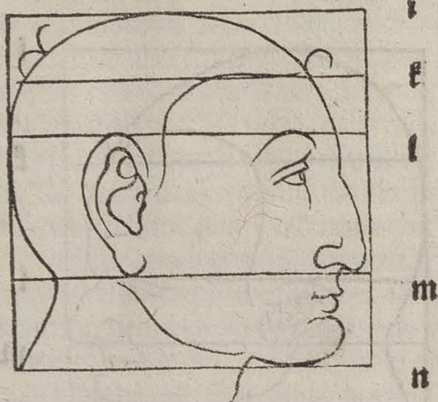
Hoc loco etiam sciendum omnes transuersas lineas, quadam certa quam paulo post explicabimus, ratione, posse dimoueri. Ita vt spacia supra fiant longiuscula, Quod ipsum et inuertere liceat, et in vtralibet dimidia parte faciei, et in quibusuis transuersis lineis vsurpare. Sunt autem maxime euidentes contrariæ, Vt si nunc deorsum trahas, quam prius sursum moueris vel transuersam vel perpendicularem lineam. Nunc igitur deinceps describam aliquot capitum facies ostensurus exemplis quo modo de præceptis nostris opus eleganter effingi possit. Quo ipso confido me studia cupiditatemq3 multorum excitaturum ad alia et maiora et meliora inuenienda, q̃ nos demonstrauerimus. Sed ad rem. Primum sit hoc propositum mutare vniuersas lineas ita vt nulla in parte cõgruentia remaneat. Seu frontem longam

vel breuem, Seu nasum longum vel breuem, Siue mentum similiter longum vel breue esse velimus. Si igitur lineam transuersam. l. multum sursum moueris versus lineam. k. Designabitur frontis spacium breue nasi autem longiusculum, intra l. m. contra si lineam. l. deorsum moueris versus lineam. m. includet spacium. k. l. frontem longum, Sed. l. m. nasum breuiusculum. Si relinquatur linea. l. et moueatur sursum linea. m. Nasus quidem erit breuior in spacio. l. m. sed bucca et mentum longum. Sin linea. m. deorsum moueatur, Nasus erit longior in spacio. l. m. bucca vero et mentum astrictius. Jam fac vt distent longius inter se lineæ duæ. k. m. Ita vt. k. prope. J. statuatur. m. vero prope. n. Tum erit caput summum et mentum ac bucca breuior, admodum autem frons et nasus longus. Fac contra vt. k. m. transuersæ minus longe distent inter se, et cernes caput summum et mentum cum bucca longiusculum euadere, sed breuem frontem ac nasum. Rursus moueantur sursum. k. l. et erit caput summum cum fronte breuius. Postea reliquis intra. l. n. lineis Deligentis ope distributis, exibit nasus longus. Itemq; longum mentum cum bucca. Inuerte hoc ipsum et habebis excelsum in summo caput, frontemq; longiorem, Sed nasum breuiorem sicut et buccam cum mento. Rursus esto elatior. k. ad. J. linea autem. m. demissior ad. l. quæ sit immota. His designabitur pressum supra caput, frons longa, labra mentumq; maiuscula. Inuertatur hoc ipsum, vt sit demissior linea. k. l. et linea. m. ad n. Designabiturq; supra caput arduum, frons breuis, nasus longior, bucca et mentum breuiusculum. Possem in harum rerum expositione perq̃ esse copiosus, sed visum est breuitati studere. Hoc obseruabis, qui hæc vsurpare voles, diligenter, Vt ita dimoueas admoueasq; lineas inter se, ne rerum naturæ effingendarum vis afferatur, vtq; facies institutæ hominum humanum retineant modum. Sed quæ diximus de lineis tribus. k. l. m. eadem intelligi debent et de reliquis. o. p. q. r. s. Quin etiam perfectis his ad eũ variationis modũ qui cuiq; placuit, Sic tamen vt oẽs lineæ παράλληλοι remanerent, licet in super aliquis variet propositas facies obliquandis iisdem lineis, vt vel a fronte vel a tergo declinent, seu vniuersæ siue aliquot harum. Prœterea licet etiã mutetur positus lineæ obliquæ quæ in principali capite vna descripta fuit a radice capillorum ad extimum nasum. Licet etiam mutilentur transuersæ particulis sursum deorsumue, et perpendiculares iisdẽ prorsum aut retrorsum motis. Quod ipsum et in obliquis fieri possit. Sed et post has omnes pro cuiusq; arbitrio institutas mutationes liceat et spacia intra particulas transuersarum, vbi mutilationes factæ fuerint mouere sursum, deorsum, prorsum, retrorsum. Hæc autem perspicue satis dici nunq̃ possunt, quare ad exempla et opus cuiq; est accedendum.

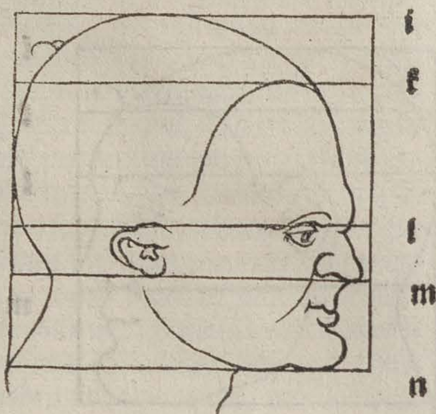
Quia autem dixi lineas mutilari, vt intelligatur quid senserim, Sit exempli caussa proposita linea. a. b. in qua vbicunq; lubitum fuerit notetur punctum. c. Vbi quasi fractæ lineæ frustula dimoueantur vnum sursum, alterum deorsum. Ita erunt duæ particulæ mutilationis in quas longitudo proposita quasi fracta fuit. Item scribantur in proposita linea duo puncta. c. d. et rescindatur q̃tum his duobus punctis longitudinis occupatum fuit, eaq; quasi defracta particula sursum deorsumue moueatur. Exemplum subiecimus de transuersis, Sed eadem sunt de perpendicularibus et obliquis etiam intelligenda, quarum similiter particulæ prorsum aut retrorsum moueantur. Quo exemplo perspecto, poteris et supra descriptas facies aspicere effictas secundum descriptionem et sententiam nostram.



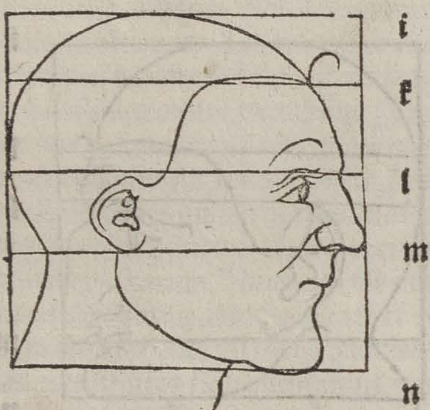
Hæc facies habet tantummodo sursum elatum lineam. l.



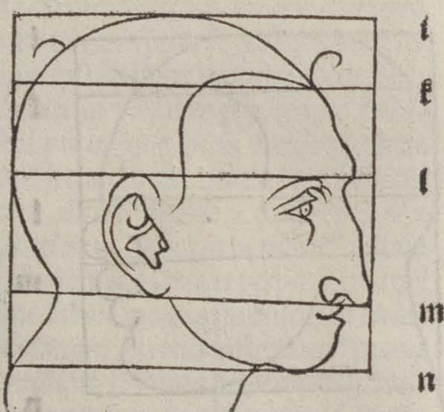
Hæc contra eandem solam demissam.



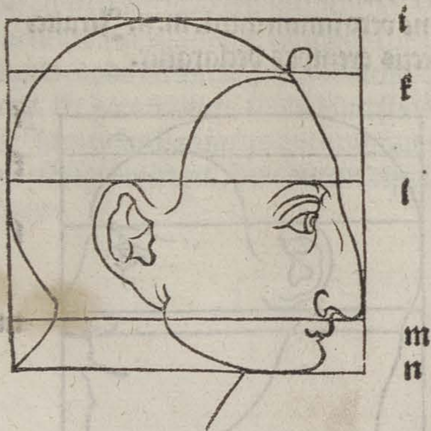
In hac facie sursum mota est sola linea. m.



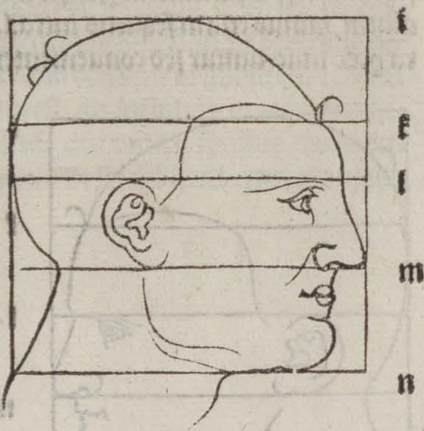
In hac eadem lineá. m. sola deorsum mota est.



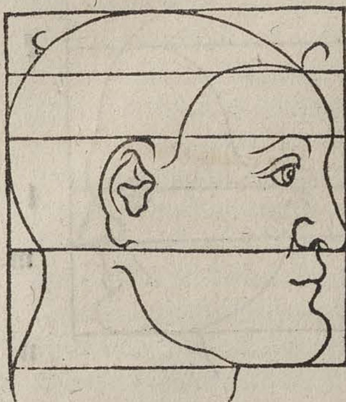
In hac facie linea. k. elatior. m. vero demissior est.



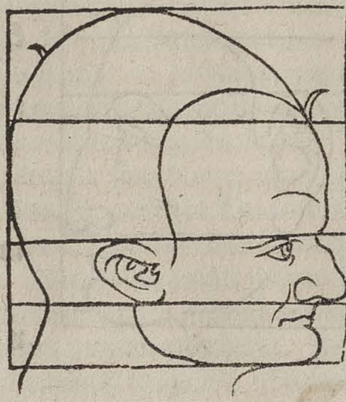
Contra in hac. m. elatior, k. vero demissior.



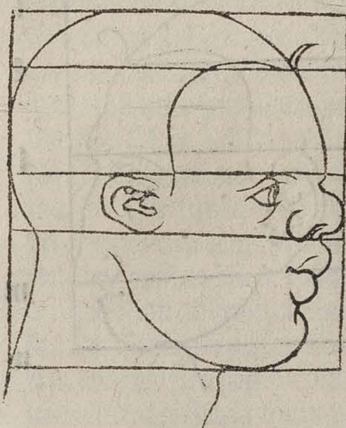
Hæc facies habet duas lineas k.l. valde elatas, sed.m.in medio.l.n. ponitur.



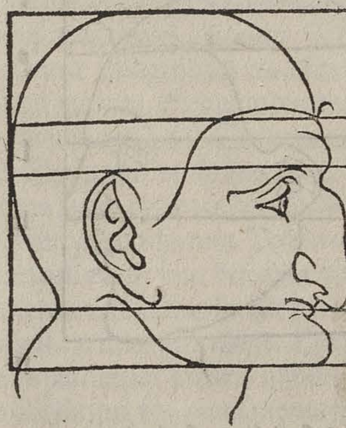
Hæc vero admodum demissam habet.l.et.m. sed.k. stat in medio. J.l.



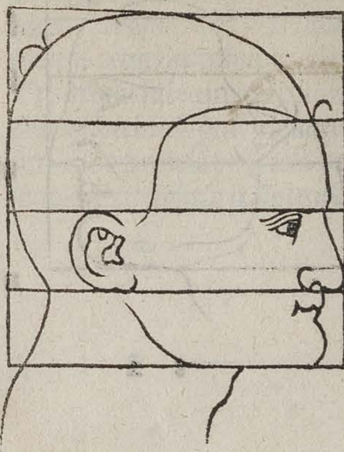
In hac facie est.k.et.m.sursum mota.

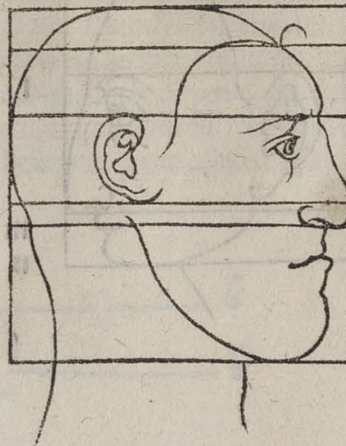


In hac contra.k.et.m.mota deorsum.



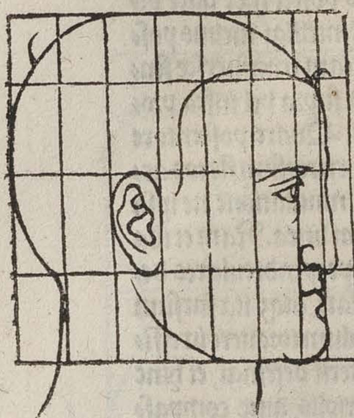
Sunt præter dictas motiones harum trium linearum.k.l.m. et hæ duæ, prior, vt summum spacium intra. J.k. sit altissimum, proximum autem intra.k.l.minus altum, minus etiam sequens intra.l.m.minime vero imum intra. m.n. In altera hæc inuertuntur sed conuenienter, vt subiectis exemplis declaratur.

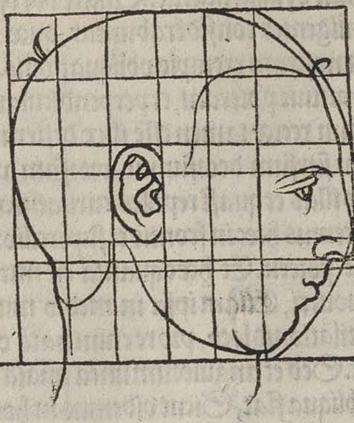


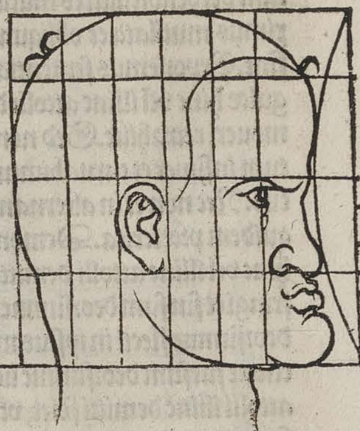


Maxime autem existunt varietates si lineæ rectæ παράλληλοι tum transuersæ tum perpendiculares mutilentur obliquenturue. Quare vbi vsus poscet hæc quæ diximus mutilata et obliqua diligenter considerabuntur, quæ vt intelligi melius possint. Exponemus sententiam nostram exemplo obliquationis. Nam transuersæ singulæ hinc vel illinc attolli demittiue poterunt, et perpendiculares supra vel infra promoueri retrahiue. Sed nondum rectæ tamen esse illæ desierunt, Quare poscente re tum insuper et curuabuntur in sursum deorsumue, prorsum aut retrorsum flexos arcus. Nec non et in alternantes illas et quasi reptiles curuaturas, mutilatione ne ipsa quidem præterita. Demonstremus hæc in frontis et superciliorum linea. Nam et illa hinc vel illinc attolli demittiue poterit. Et hæc quanta est intra perpendiculares defringi et sursum deorsumue moueri, Etiam ipsa in medio mutilari, atq; ita sursum deorsumue flecti in ipsius mutilationis loco, pro re enim nata oculum torquere in effictione sursum deorsumue licet. Sed et angulorum linea quãta fuerit defringi, et hinc attolli illinc demitti solet, vt obliqua fiat, Sicut videmus in horariolis, quæ compassa vocant, lingulam a linea meridiana oblique discedere, atq; hac ratione anguli interiores exterioresue profundi magis minusue efficientur. Frangatur nasi linea, ita narium eminentiæ attollentur demittenturue, quod ipsum debet et de bucca intelligi, et maxillis posteriore parte sui sursum deorsumue motis. Est etiam admodum diuersum in facieb. obliquis, collum propius admouere ad mentum, aut longiuscule retro abductum obliquare, Quarum illæ quasi humiles terram spectare, hæ sublime et rectum intueri videntur. Superest aurium locus qui et ipse similiter moueri poterit, sursum, deorsum, prorsum, retrorsum. Itemq; obliquari in vtramq; partem pro cuiusuis arbitrio. Hunc etiam ipsum locum ampliusculum, angustiorem, breuiorem, longiorem, distensiorem, contractiorem, facere licebit. Est enim in humanis faciebus cernere alicubi aures quasi complanatas ad tempora alicubi erectas et eminentes, Ex his arbitror facile studiosos lectores perspecturos sentẽtiam nostram de mutationibus rerum propositarum, Nam cum viderint quibus rationibus recta et perpendicularia curuari obliquariue ac inæqualia fieri possint, sine labore magno inuenient, et altitudinum decurtationes. Et crassa quomodo gracilia faciant, et recta inflectant. In mutatas autem lineas sicut ostendimus, quis non intelligit, si forma deinceps describatur, quanta diuersitas futura sit inter hanc et illam vnde hæc fuerit mutata? Inter hæc faciat quisq; vt diligenter meminerit discriminum supra et initio memoratorũ, ex quibus animaduertet triplicem maxime diuersitatem aspectuum in obliqua facie. Vnã rectã. Alterã procuruã et orbiculatã seu fornicatã, vt sint om̃ia tanq̃ in lepusculi ore quasi proiecta. Tertiam incuruã, id est, lacunatã siue repandã. Sed hæ procurvationes et incuruationes nõ modo curuis, sed etiã rectis lineis designari poterunt, nec integris modo verum etiam mutilatis. Quæ tota ratio versatur in additione et detractione. Et hæc triplicis modi diuersitas, vt dictum est, ad infinitas mutationes faciet. Iam ipsas has facies aut argutius et acutiuscule, aut contra spissius et planiuscule effingi poterunt. Hæc autem discrimina triplicis modi subiectis exemplis proposuimus.

Recta facies. Orbicularis seu fornicata. Lacimata siue repanda.

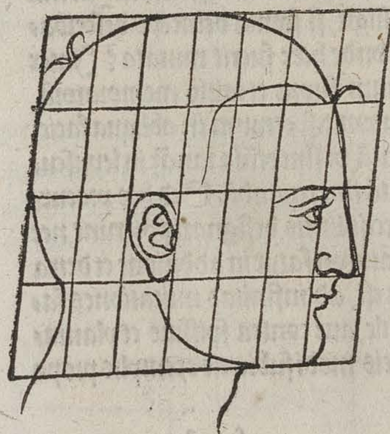


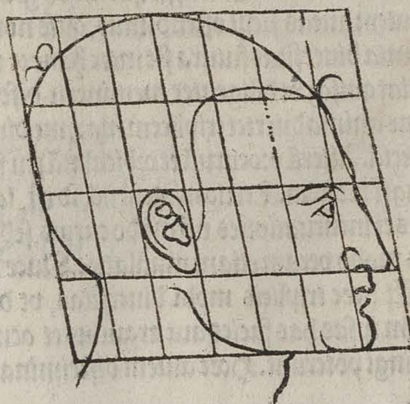




Sunt prӕterea duӕ differentiӕ obliquӕ faciei quӕ sic quasi in Rhombi figura
designantur vt relinquatur transuersa vtraqꝫ supra et infra παράλληλοι, se duo recta
latera obliquentur παραλλήλοις tamen et ipsa, Ita vt in comparatione laterum obli-
quorum lineӕ supra concurrant infra discedant. Ita erit in priore a fronte angulus
supra acutus infra obtusus, cui a tergo respondeat supra obtusus, vt infra acuto acu-
tus. In altera erunt hӕc inuersa. Quo facto debebunt de transuersis omnes par-
tes distribui, Sed tamen non quadrabunt ad perpendiculum demissӕ per transuer-
sas lineӕ, Verum obliquӕ omnes existent. In prioreqꝫ facie proniusculam formam
in altera supinulam lineamentis inductis expriment, Sicut in subiectis exemplis ap-
ret.

Facies prona. Facies resupinata.

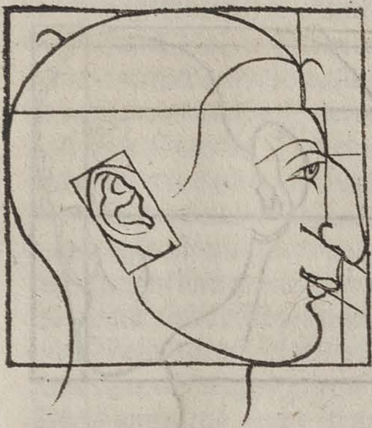


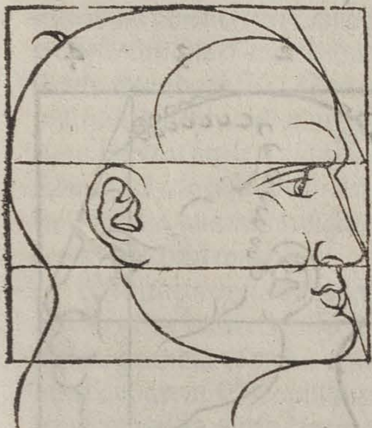
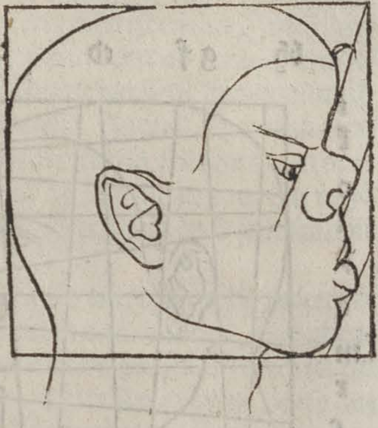
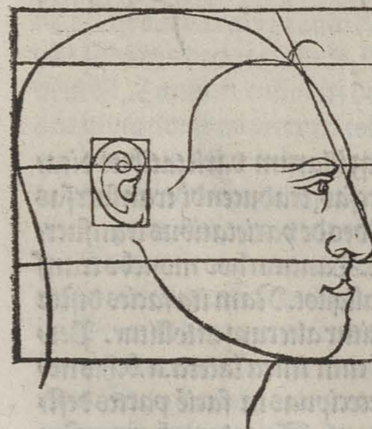


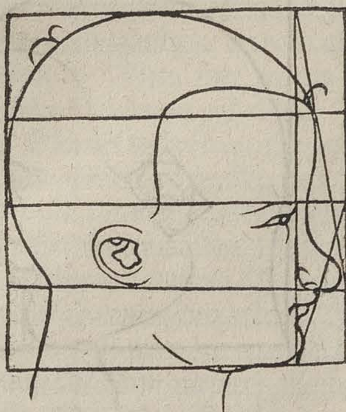
In his sic quemadmodum ostendimus mutatis faciebus, non secus atq; de superioribus tradidimus, Transuersæ omnes et per eas perpendiculariter aut oblique ductæ lineæ rectæ poterunt moueri locis suis. Sed et de motionibus earum linearum, quæ per transuersas perpendiculariter obliquæue ductæ, partium in latum et densum spacia demonstrant, nunc quoq; deinceps explicandum restat, Nam cum in proposito quadrilatero faciei aduersæ latus prius erectum. a. posterius. b. literæ nota insignitum, Interq; hæc distributio partium per lineas sex harum literarum notis c.d.e.f.g.h. in septem æqualia spacia collata fuerit, pro vniuscuiusq; arbitrio poterũt et hæ lineæ protrudi aut retrudi vel omnes vel aliquot, poterunt et ipsis inclusa singilatim spacia prorsus moueri retrorsumue. Atq; ita existent variationes latitudinum et densitatum, vt facies crassior, gracilior, distensior, contractiorue appareat, quemadmodum de transuersis longiores et breuiores partes fiebant, Itaq; similiter et hac in rationem incidit addendi et demendi modus. Sed sciendum, quicquid de rectis et perpendicularibus præcipitur idem et de curuis et obliquis lineis accipi debere. Atq; hæc requirunt attentionem non mediocrem, Velut, hinc enim ordiemur, de frontis circumductione et procursu quicquid demitur, nasi prominentiæ adijciendum. Eadem erit et inuersionis ratio. Sed hæc designari licebat per lineas curuas et arcuum huc et illuc cornibus versis, itemq; per rectas mutilatas. Atq; ita omnibus partibus facere poteris in facie obliqua. Vnde apparet in mutatione figuræ contraria semper concurrere, Vt cum vnam partem protruseris aliquam, alteram propinquam supra aut infra retrudi necesse sit. Deq; hoc efficiuntur discrimina partium ad crassitiem distensionemue, gracilitatẽ vel contractionẽ, Jam vero variatis partibus in facie, vt in toto, per transuersas lineas ductis perpendicularibus aut obliquis, Nõ ignorandũ vsum esse in singulis partibus etiã minutissimis nõ secus ac in tota facie hoꝝ discriminũ qua de tota facie supra exposuimus, Rectã illã esse aut orbicularẽ aut lacunatam Vt exempli caussa si frontẽ rectã, id est, planã orbiculatamue aut lacunatã esse velis. Aut nasum, labra, buccam, mentum, similiterq; omnes partes alias. Sciendum etiam lineam qua capitis obliqui rotunditas designetur vario modo duci posse, Apparet enim in hominum figuris vnius caput planiusculum, alterius acutius, alicuius etiam quasi scruposum, Atq; omnino in tanto naturæ studio diuersa faciẽdi omnia, infiniti sunt varietatis etiam istius modi. Dicamus deinceps de obliqua linea, quam nasi designandi caussa duci ostendimus, Ea poterit supra reclinari ad lineam perpendicularem. d. Vt διαγώνιος inde sit ad transuersam. m. Poterit et erectiuscula duci ex medio. a. c. poterit et proclinari supra ad perpendicularem. a. In huiusmodi conuenientiam maxime probo, quæ venustatẽ complectitur, cum quasi aliena et præruptа omnia, inusitata et admirabilia videantur. Ita licet, exempli gratia, Dicamus non esse venustam faciem cum elato aut presso vertice, quarum illa caput habet acuius, hæc planiusculum. Relinquitur igitur in medio conueniens rotunditatis caput, quale venustum esse omnes sentiunt. Quod vt dixi, exempli gratia nostræ doctrinæ a nobis est positum, non probationis, media omnia esse optima, Sed, vt nunc, hoc recte dicitur. Vt autem in tota facie est inuenustum prolixam illam esse nimis aut minis curtã, Ita de partibus multa est deformitatis discrimina colligere. Veluti frontem esse longiorem, breuiorẽ, sinuosam, aut quasi scopulosam. Jam nasonibus istis videmus esse longos, nodosos, propendulos nasos.

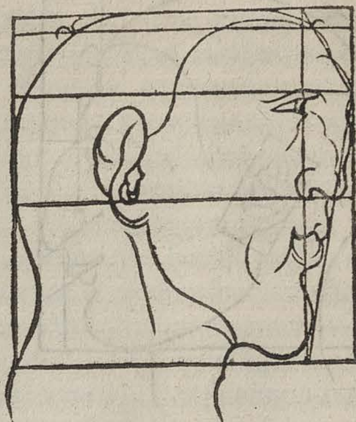
Contra alij nasis sunt breuibus, intortis, simis, crispis, glomeratis, supraqz depressis alij, alij extantibus. At oculi alijs paruuli et quasi delitescentes, alijs sunt magni et exerti. Aliqui semi apertis quasi suillum obtuentur, conniuentque magis superiore q̃z inferiore palpebra. Aliqui latissime penitus patentibus oculis aspiciunt. Sunt et quibusdam alta, quibusdam quasi incumbentia palpebris, non etiam nullis propendula supercilia, quæ et ipsa tenuia alijs, alijs densa insunt. Sed labronibus crassa, carnosa, grandia, glomerata labra sunt. In alijs arguta et gracilia. Aliquibus superius labrum elatius est inferiore, aliquibus contra hoc illo, crassius est etiam sæpe vnum altero. Sæpe intra nasum et labrum altiusculum spacium, alicubi hic in labrum insidere videtur. Præterea est vbi mentum obtusum magnumqz sit, Est contra vbi acutum et paruum. Est et alicubi mentum a collo longius distans, Est et quasi ad collum attritum, alicubi prolixum alicubi curtum, Quæ suis lineis transuersis, vt indicatum est, designantur. Sunt etiam nonnullæ facies ad scalarum modum inæquales, idqz bifariam, Nam aut supra prominent maxime, Infraqz magis ac magis retrahuntur, Aut inferne prominentes gradatim sursum scandendo recedunt. Hæc mutilatis lineis designantur. De quibus quamuis multa tradi possent, quo pacto etiam in minimis partibus vsurpari possint, Sed hæc tamen ipsa studiosi experiundo facile inuenient.

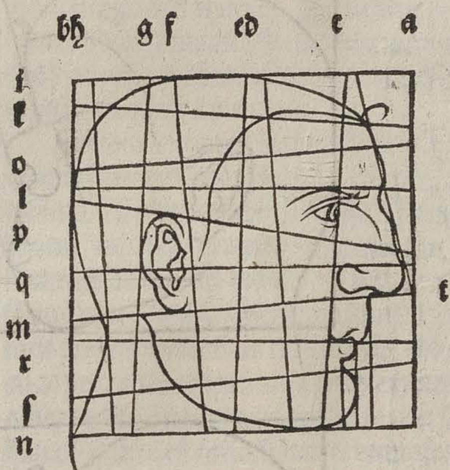
Hoc loco sciendum permitti vnicuiqz plures facere numero q̃z nos fecerimus, aut etiam pauciores lineas transuersas perpendiculares et obliquas. Siue maioris certitudinis, seu vitandi laboris caussa. Permittitur etiam rectas lineas, si res poscere videatur, vnicuiqz curuare pro arbitrio suo, Quæ omnia quo melius et rectius qua de sententia animi mei præscripta sint, intelligi possit, subijcere placuit varia exempla figurarum de quibus memorauimus. Harum diuersitates designatas apparet mutatis perpendicularibus transuersis, obliquis, mutilis lineis nonnullis et curuis, ad quas postmodo congruentia formæ expressa fuerit. Hæc multum proderint ijs qui absqz exemplo scripturam nostram non facile potuissent intelligere. Sed variationis huius infinita est ratio. Nam et vnius forma transferri in alteram, et misceri omniū a prima ad vltimā poterunt, omninoqz difficile dictu est quid his in rebus licentiæ concedatur operi, quod quidem ipsum debet in frequentibus mutationibus versari, Sicuti et nos in exemplis omnes perpendiculares et transuersas temere dimouimus, Itemqz easdē obliquauimus plane vt libido tulit audacissime. Tum deinde formam expressimus congruam vnde quid exierit licet intueare, Sed non obliuiscendum, si quid oblique faciei de densitate detrahatur, id adijci latitudini aduersæ. Et contra, Illi si quid adijciatur, huic detrahi oportere. Non autem ignorandum has varietates magis seruire discriminibus q̃z venustati formæ, Quas plurimas designare vsus caussa admodum profuerit. Neqz adeo venusta forma per se, et absqz comparatione ad inuenustam cognosci queat. Qui igitur sciet quid deceat, idem et quid deforme sit sciat necesse est.

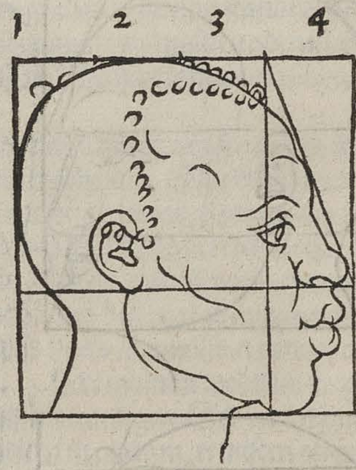








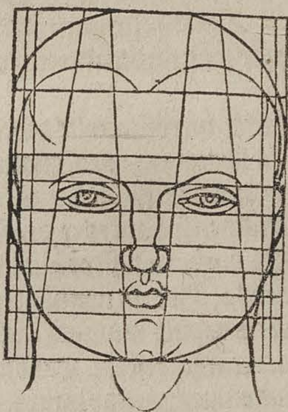
Restat vt de aduersarum facierum mutatione, deqꝫ illarum varietatibus dicamus, Sed quia de omnibus obliquis faciebus in aduersas, traducendi transuersas lineas vna ratio est, beneficij nimirum transferentis, Ideo de varietatibus transuersarum nunc quidem verba facere superuacaneum fuerit. Tantum hoc monebo transuersas et in aduersa facie obliquari posse, vel omnes vel aliquot. Nam ita facies distorquentur, similiter vt cum totius cubi vnum latus demittitur alterum attollitur. Pergamus igitur ad tractationem perpendicularium, quæ cum intra latera. a. b. his notentur literis de doctrina nostra. J. g. c. d. e. f. h. k. Et præcipuas in facie partes designent, vt frontem, oculos, nasum, aures, buccam, mentum, Sciendum harum singulas aut aliquot simul, aut etiam vniuersas moueri locis suis posse, Ita quo longius inter se distabunt, eo erit partium latitudo maior, quo aberunt propius, eo erit illa minor. Sed et sic describuntur supra vti quasi concurrant, infra discedere a se videantur, aut contra.

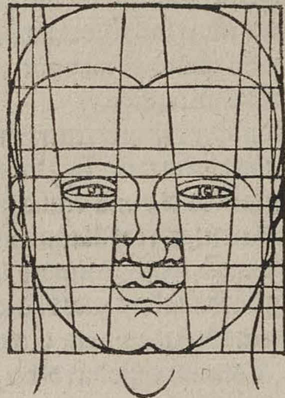
Describuntur et flexæ, Tum desinunt perpendiculariter cadere, sed aut obliquæ aut curuæ fiunt, De hac ratione in forma expressa cernes frontem distendi aut contrahi. oculorum inter angulos vastula aut angusta spaciola, interq; eosdem maiuscula aut minuscula interualla. Poterunt et inæqualiter magnitudine et loco designari oculi, palpebræ, supercilia, Cernes et nasum hic distendi illic contrahi, supra inq; vel infra Eundem et rectum et incuruum, glomeratulum aut acutulum, teretem aut nodosulum, qua parte nares subsunt angustiorem naribus ipsis amplis. Vel contra supra nares distensiorem, naribus ipsis contractis, Idem licet dicamus de distensione aut contractione buccæ, menti, maxillarum. Idem et de singulis partibus quæ supra cõtrahantur, infra distendantur aut contra. Hac via inæqualis distributionis efficiuntur gibbosæ aut distortæ et alienæ multis modis facies, Veluti aut angusto aut sparso ore. Curuis, crassis, paruis, magnis labris, aut etiam inæqualibus. Maxillis distentis, contractis. acutis, obtusis, apparente iunctura aut minus, Hæc omnia et huiusmodi diuersitates studiosus et experiens lector debebit enucleare, Vnde multa admirabilia poterit eruere, quæ sub his latent. Hoc vero certo nihil est certius, Intelligentes deformitatis et turpitudinis facile perspicere, quid sibi in opere ad venustatem instituto vitandum sit. Quo quis autem longius a prauitate recesserit, hoc propius ad pulchritudinem accedat necesse est. Cui hæc erunt manifesta, Is quid a quo et qua ratione differat facile et plane intelliget, Idq; non solum in picturis, sed illis etiam operibus quæ celo et scalpello elalorantur accidere necesse est, Quæ qui tentarit hac ratione ignorata, quamuis aliquid concordans et æquale expresserit, tamen id fortuito non ex arte effectum constat.

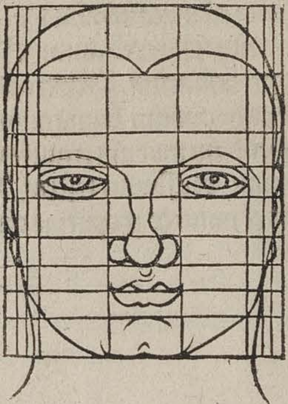
Sed ad propositum reuertamur, Aliter apparet facies imposita collo procero et gracili, aliter breui et crasso, Præterea animaduertenda lineamenta oris, quæ alicubi sunt grandia et plena oculis, naso, mento, alicubi teunia et pressula. Facies etiam aliter apparent, Si capillatum sit aut rasum caput, capillo crispo aut recto, denso aut tenui, promisso, tonso, cincinato, laxo, humido, sicco, Si barbatum sit os aut imberbe. Deq; barba eadem quæ de capillo diximus intelligenda, Horum nonnihil exemplis subiectis declarauimus, Cæterum virilis et muliebris capitis mutandi ratio eadem est, Tantum custodiri debet, vt sui sexus naturam vtrumq; referat. Talibus etiam mutationibus percurri totum corpus poterit, et illius omnes partes perquiri. Sed quod monui, videndũ ne virilis ac muliebris sexus confundatur, Neq; etiam ita mutabitur effigies viri, vt quasi virilitas ipsa effeminetur, neq; muliebris, vt ex illo genere imago in virile transeat, absq; enim etiam hoc latissima est mutationum via.

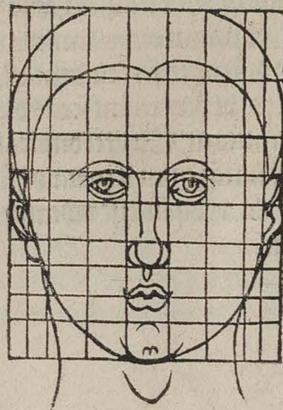
Cum autem omnes animantes in suo genere similes inter se reperiantur, Sexus tamen discrimen fere euidens est, vt in hominum genere et bestiarum. Præterea danda opera, vt hæc etiam sexus discrimina in imaginibus hominum humanum modum retineant, Sicut et omnes bestias naturæ suæ quendam modum retinere videmus. Nunq̃ enim Leo ita dissimilis est aliorum leonum, vt asinum referat, Neq; vulpecula, vt lupus esse videatur, Quare vbiq; generis et naturæ proprietas conseruanda.

Quid autem dicunt? qui sic loquuntur, vt inquiant leoninam aliquem tueri aut vrsinum, Lupum esse vel vulpeculam, vel canem, Cum non certe quadripedem esse sentiant, Neqz etiam simili corpore, aut membris similibus esse aiunt, Sed ita notant animorum quandam similitudinem, Dum significant sic se illos gerere vt certorum animalium naturas ingenijs suis referant, Quod ipsum ad membrorum statum minine pertinet, neqz permisceri hæc debent. Non autem negari potest quin hominum maxima sit inter ipsos dissimilitudo, Sed tamen ita vt generis similitudo sibi constet, Idipsum in canum etiam genere apparet, Alij enim grandes, alij parui sunt, et sexcentis discriminibus inter se differentes, glabri, pilosi, diuersorum colorum, Sed non ita tamen dissimiles inter se sunt, generis vt similitudinem amittant, vtiue vulpes aut lupi esse videantur. Ex his patet mutationes et varietates rerum non statim etiam naturas illarum euertere neqz confundere, itaqz facile est canis figuram a feræ bestiæ figura internoscere, De qua differentia, ne iusto sim verbosior disputandi finem faciam. Sed redeo ad illa quæ initio monui, vndeqz hæc sunt nata vitandam confusionem sexus, et in muliere virilitatem formæ, in viro muliebritatem.









Nunc deinceps monstrabo aliam viam ad mensuram nouam propositæ imaginis, Si quis facere crassiorem graciliorem ue, distensiorem vel contractiorem voluerit. Hæc duabus lineis continetur, quibus mutatio efficitur, quomodo supra de longitudine et breuitate ostendimus, sed aliter, hocqꝫ modo. Si propositæ imaginis altitudinem habueris, vt illam quæ est eius vnde nouã effingere voles facturus per transuersas crassiorem aut graciliorem, distensiorem contractiorem ue, Jam nota igitur est altitudinis habitæ linea. Aliam igitur constitues ad mensuram densitatis et latitudinis, Si quidem imaginem volueris exire ampliorem, erit ea linea longior, breuior autem si angustiorem, quam diuides in suas præcipuas partes beneficio Variantis, atqꝫ ita mensurationes accommodabis ad mutationes imaginis propositæ, Jta conuenienter exibunt de linea longiore omnia crassiuscula et distensiora, de breuiore gracilia et contracta magis. Harum linearum duum figuram inferius expressimus, Indidimusqꝫ nomen Geminis, propter modum vsumqꝫ duplicis lineæ ad vnam mensurationem. Hæc descriptio ita se habet. Primum Lineam statues rectam ad perpendiculum altitudinis notæ, quæ sit.a.b.hæc debebit omnium partium suarum distinctione esse insignis, Tum infra transuersam ad normam adiunges, eaqꝫ erit breuior aut longior pro arbitrio tuo, sintqꝫ huius notæ.b.c. Jta habebis trilaterum rectangulum designatum.a.b.c. Hac transuersa, beneficio Variantis, aut sane diuidentis cuius ratio in primo libro explicata est, de nouo distincta conuenienter secundũ altitudinis lineam, figura iam erit Geminorum perfecta, quã poteris ad mensurationem omnium partium densitatis et latitudinis vti.

Geminorum etiam vsus ad mensurationem altitudinis pertinebit. Nam linea erecta.ã.b.si prolixior facta et beneficio Variantis de nouo distincta per altitudinem suam fuerit, Jam habebitur mensura longioris imaginis sed gracilioris. Vtra igitur cunqꝫ harum duum linearum fuerit mutata, in mensuratione propositæ imaginis diuersitatem afferet. Si igitur voles suã propositæ imagini altitudinem constare, sed graciliorem aut crassiorem modo fieri, Transuersa mutata pro voluntate tua vtere, Sin densitatem et latitudinem retinere volueris, sed longiorem aut breuiorem staturam facere, vteris altitudinis linea ad expositum modum mutata. Jta vides vtrumqꝫ latus Geminorum, rectum inq̄ꝫ et transuersum, suas peculiares sortiri diuisiones, pro diuisionis modo exposito initio statim libri primi, hoc etiam loco caue obliuiscaris harum particularum nimis et parum.

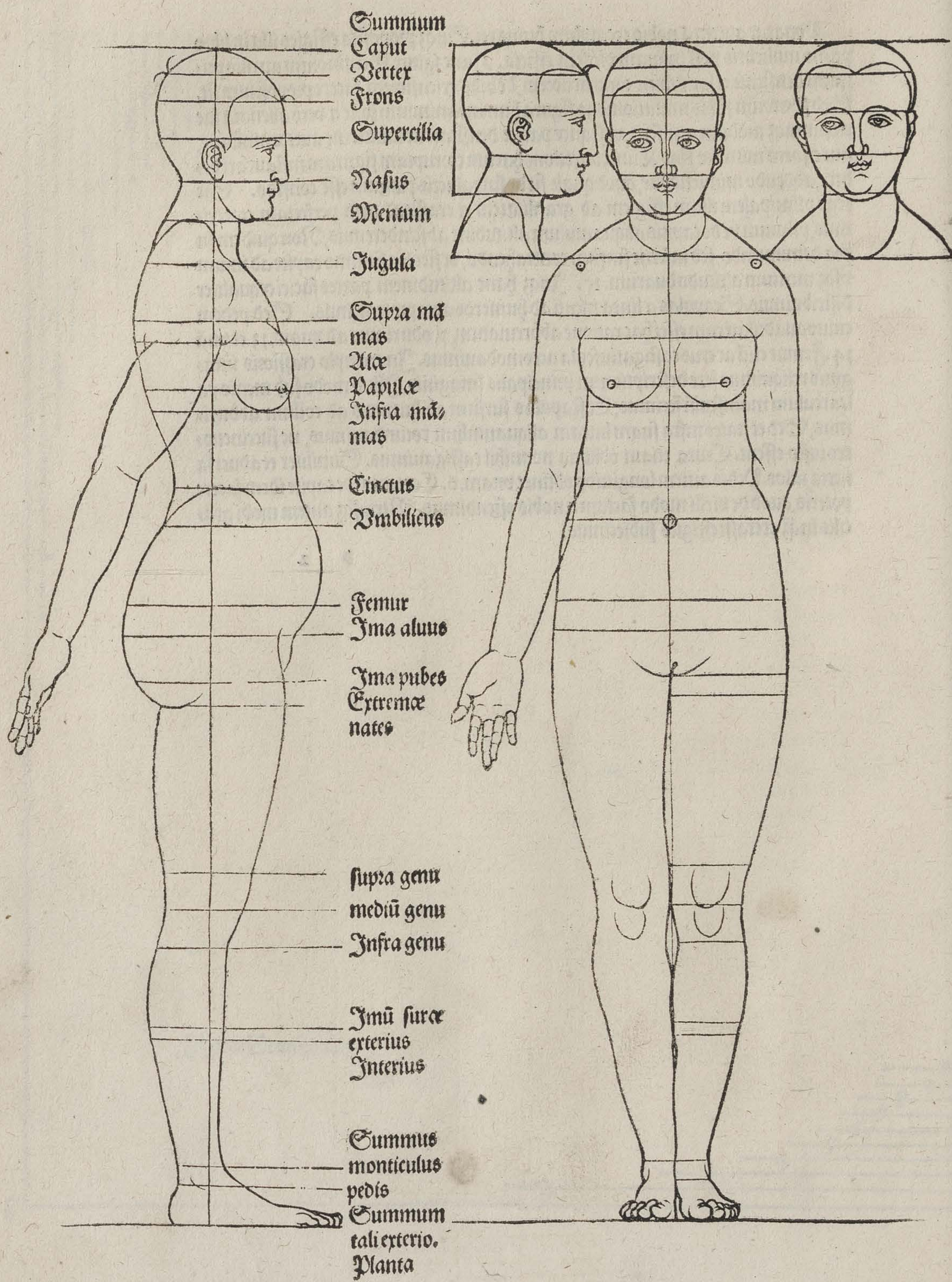
Hac in parte studiosum lectorem admonitum velim, vt animaduertat, sicut de vsus crebritate facile apparebit, q̄ꝫ admirabiles mensurationes de duarum linearum vnius breuitate, alterius longitudine perfici possint, Multoqꝫ adeo si magis alterutra in metiendo punctim moueatur, multoqꝫ maxime si vtraqꝫ. Perspicuũ hoc erit perito architecto quod dico, Et mirifice difficultates, vt videntur, hac ratione facillime explicabuntur.

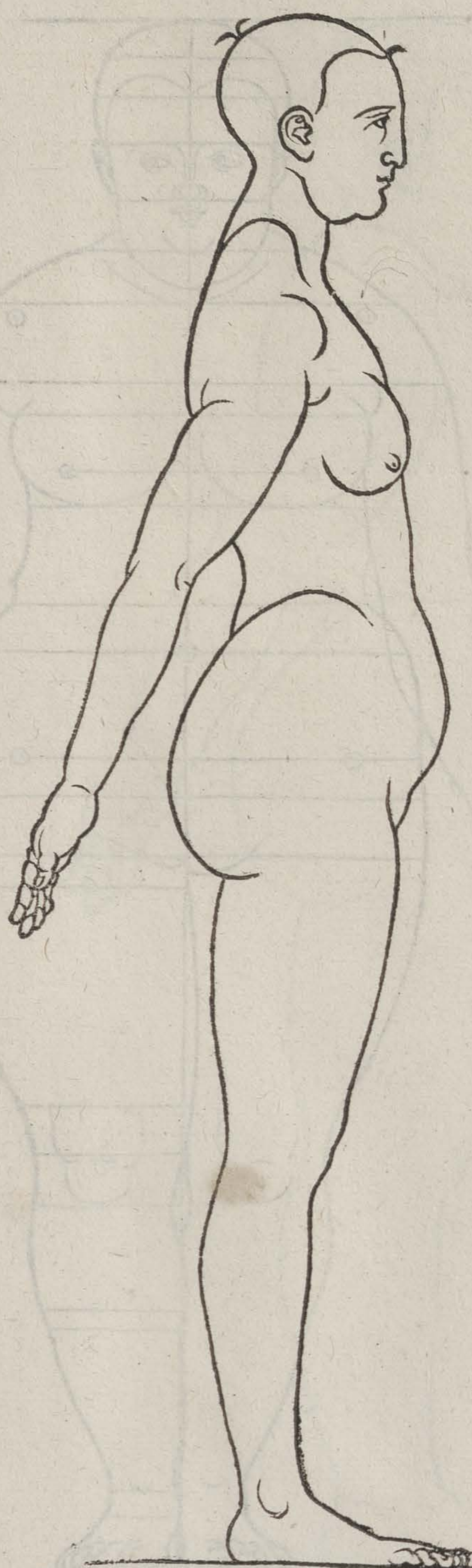


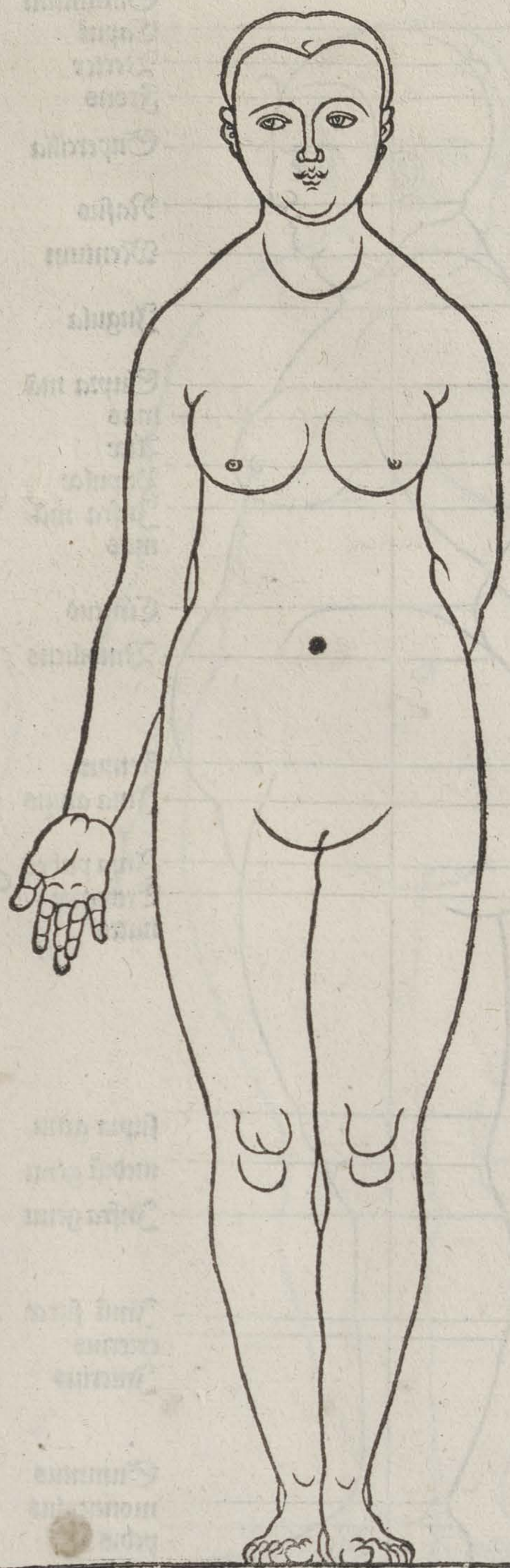
Figura Geminorum.

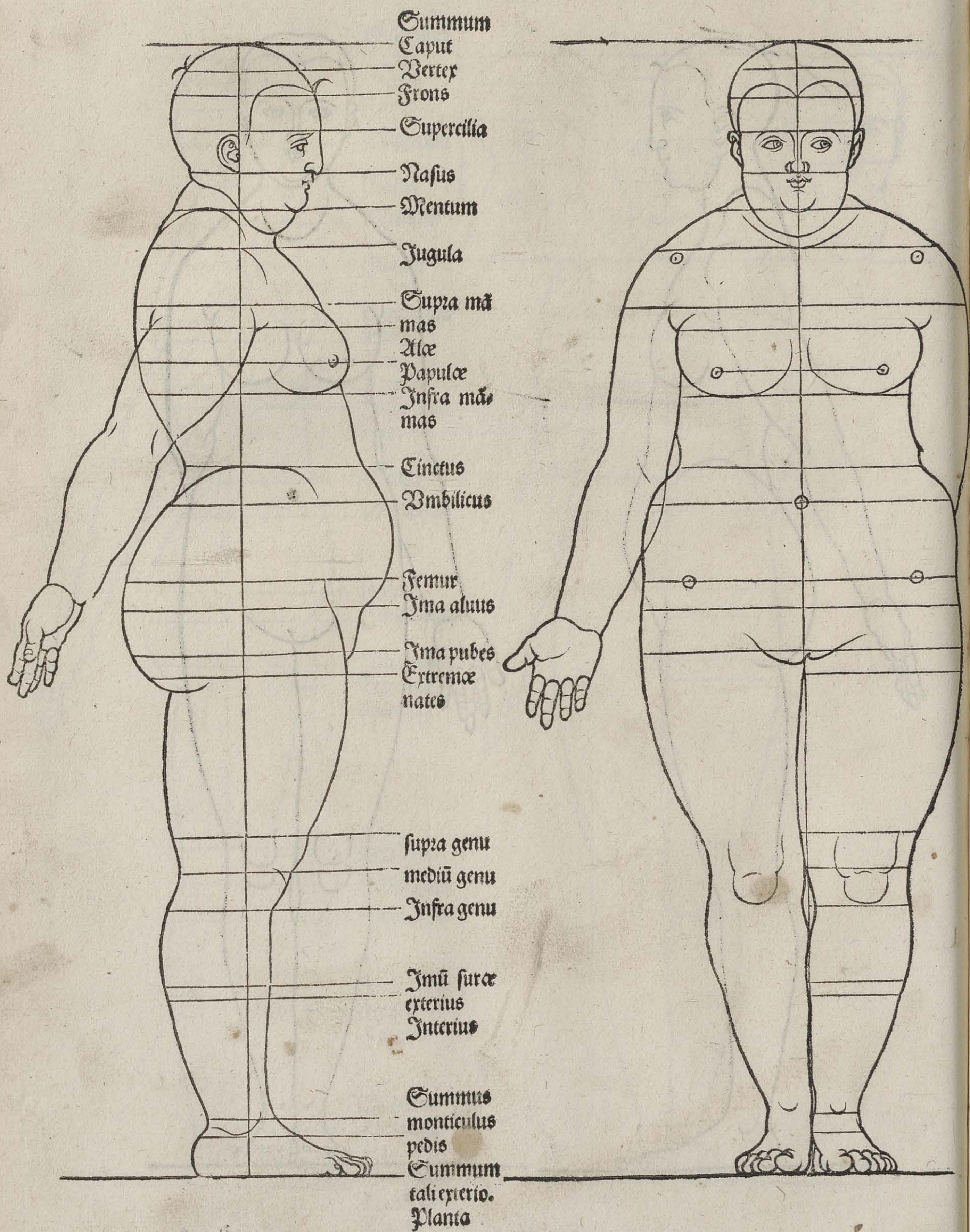


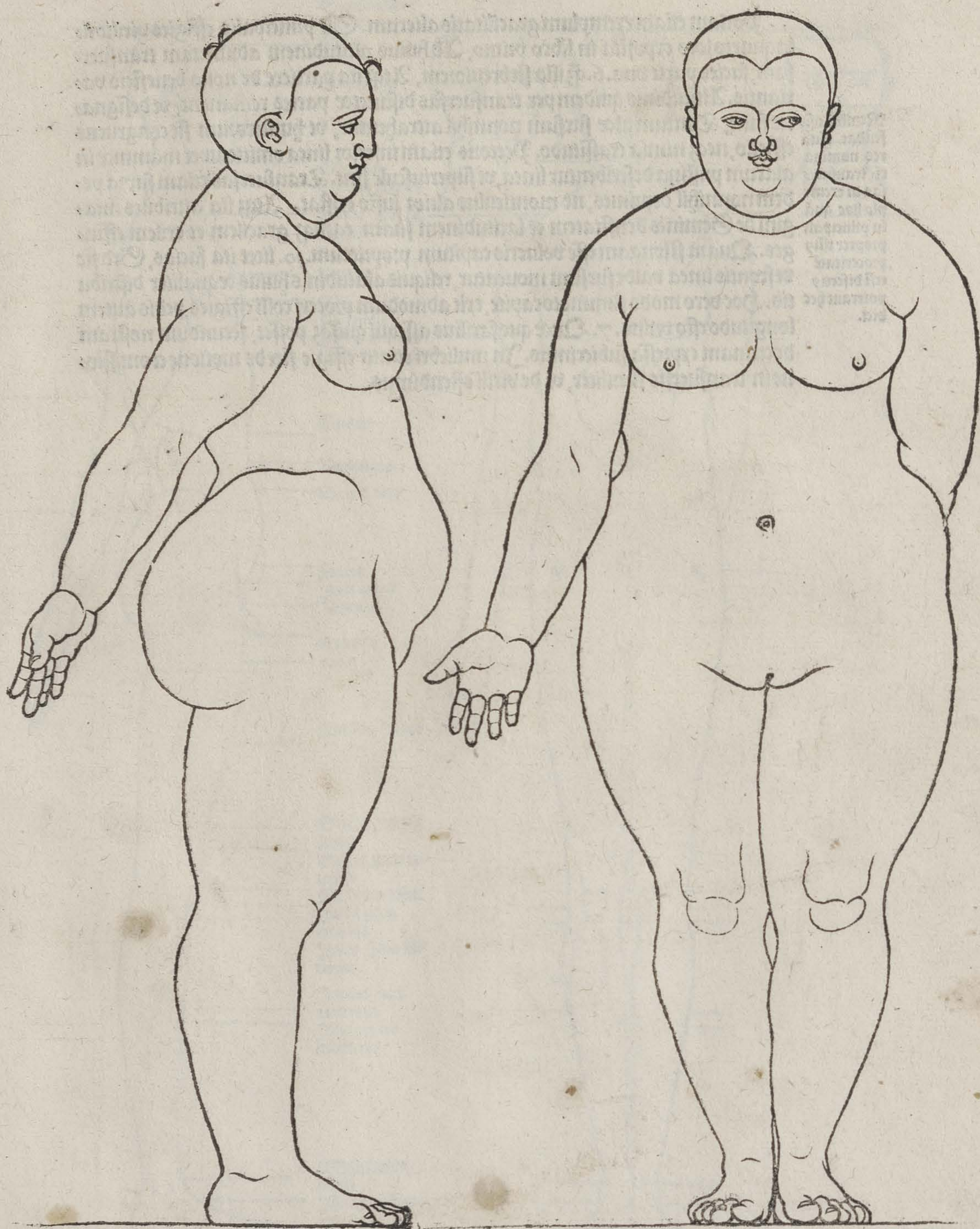
Ponatur autem a nobis exemplum huius rei. Sitqꝫ proposita effigies illa in libro
primo muliebris post primam virilem effícta. Hanc igitur Geminorum auxilio pri-
mum densitate et latitudine contractiorem, deinde extensiorem facere propositum sit.
Sed sciendum si his mutationibus figura humana nimium forte a vero alienata fue
rit suumqꝫ modum amiserit, vt si quæ partes densitate ac latitudine auctæ nimium,
aut eisdem minutæ sint, Tum correctione harum corruptam figuram instaurari de-
bere, addendo minuendoue, quod quale sit de supradictis planum esse confido. Sic
ergo principalem illam effigiem ad gracilitatem et crassitudinem perfectam correxi-
mus, primum vt de capitis aliquantulum altitudine abscinderemus, Non quidem su
pra deminuendo, sed inferne sursum contrahendo, vt fieret a summo capite ad imum
vsqꝫ mentum altitudo duarum. 15. Inqꝫ hanc altitudinem partes faciei æqualiter
distribuimus. Scapulas a linea menti ad humeros apte protraximus. Sed pedem
cuius quadrilaterum esset hac ratione abbreuiatum, produximus ad vnam. 13. et vnã
14. Femur etiã ac crus castigatiuscula accomodauimus. In exemplo crassioris ima-
ginis reliquimus fere descriptionem principalis imaginis, Illud modo sub mento pa
learculum maiusculũ fecimus, Et scapulas sursum ab humeris ad collum abduxi-
mus, Sed et nates infra suam lineam aliquantulum rotundauimus, ne succinctio-
res iusto essent. Crura etiam obliqua nonnihil castigauimus. Similiter et aduersa
iuxta talos. Pedis autem longitudo obtinet vnam. 6. Cæterum de capite idem facere
poteris, quod de virili modo factum a nobis ostendimus, Vtriusqꝫ autem modi gra-
cilis inq̄ꝫ et crassi effigies subiecimus.


Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Jugula
Supra mā
mas
Alæ
Papulæ
Infra mā-
mas
Cinctus
Umbilicus
Femur
Ima aluus
Ima pubes
Extremæ
nates
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterius
Interius
Summus
monticulus
pedis
Summum
tali exterio.
Planta



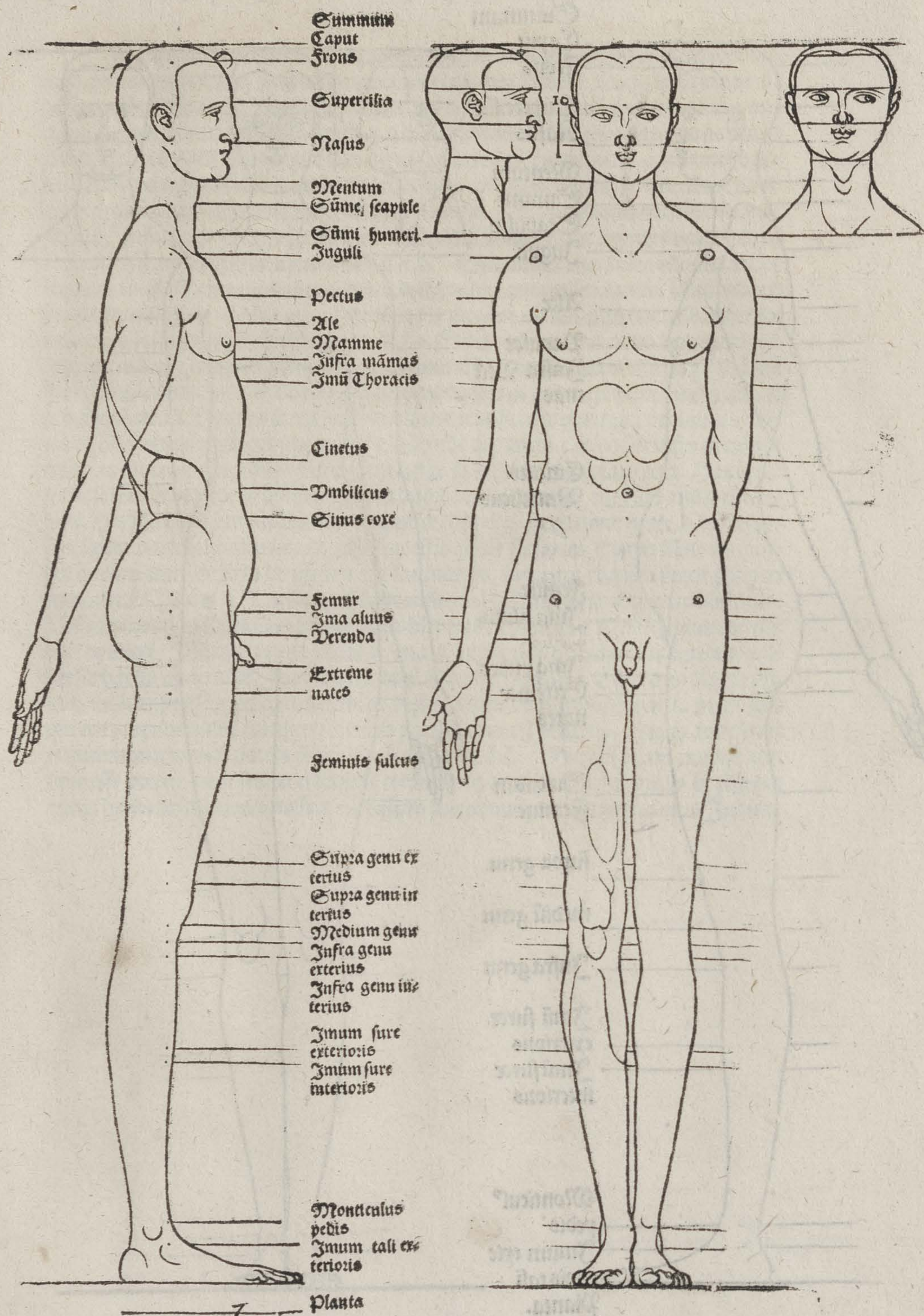


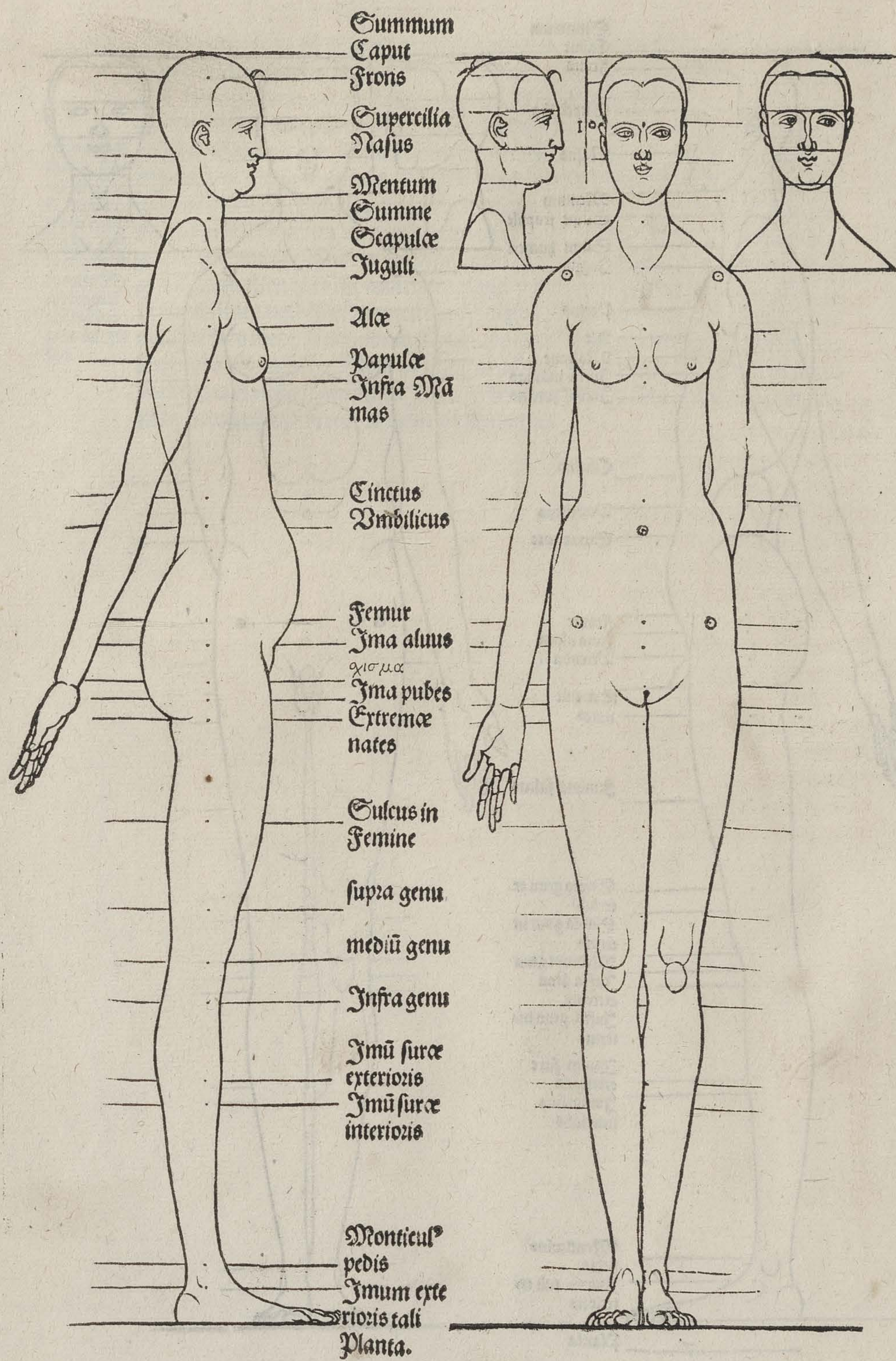

Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Jugula
Supra mã
mas
Alæ
Papulæ
Infra mã
mas
Cinctus
Vmbilicus
Femur
Ima aluus
Ima pubes
Extremæ
nates
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ suræ
exterius
Interius
Summus
monticulus
pedis
Summum
tali exterio.
Planta



Ponam etiam exemplum gracilitatis alterum. Sit principalis effigies virilis illa quarto loco exposita in libro primo, Ad huius altitudinem adiunctam transuersam, facies parte vna.6. q̃z illa sit breuiorem, Atqz ita partiere de nouo beneficio variantis. Altitudinis quidem per transuersas distinctæ partes remanent, vt designatæ sunt, Tantum alæ sursum nonnihil attrahentur, vt humerorum sit congruens effictio, neqz nimia crassitudo. Pectoris etiam inferior linea omittetur et mammæ in alarum pristina describentur linea, vt superiuscule sint. Transuersas etiam supra pedem nonnihil deprimes, ne monticulus altior iusto existat. Atqz ita attribues imagini de Geminis densitatem et latitudinem suam, eamqz gracilem et exilem effinges. Quam si longam esse volueris capitum propriorum.10. licet ita facias, Sed sic vt frontis linea valde sursum moueatur, reliquis altitudinis huius æqualiter distributis. Hoc vero modo summoto capite, exit admodum proceri colli effigies, pedis autem longitudo esto vnius.7. Quæ quo facilius assequi quisqz posset, secundum nostram doctrinam expressa subiecimus. In muliebri etiam effigie fiet de motione et omissione in transuersis similiter, vt de virili ostendimus.

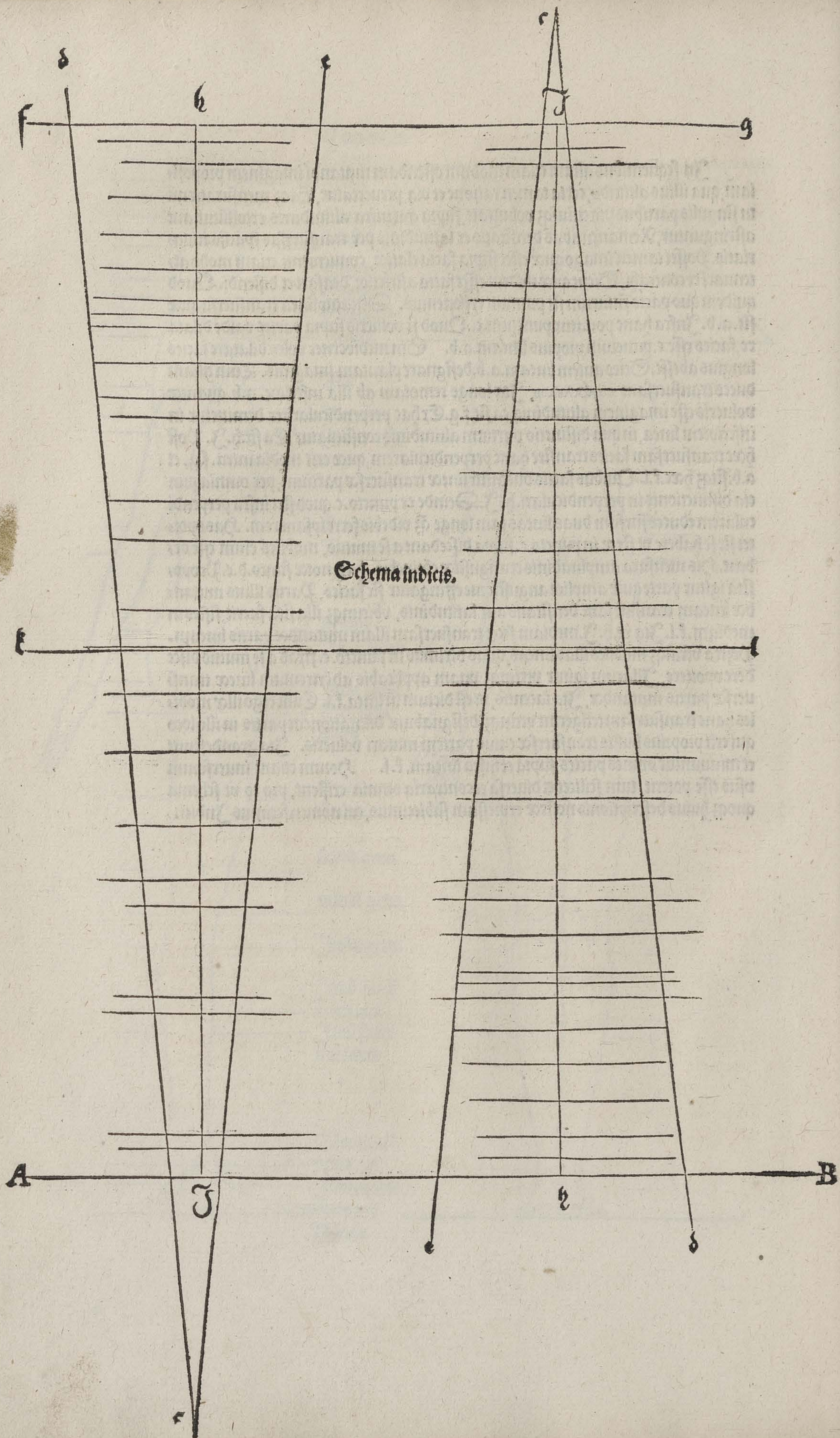
Neminē offendat plures nomina ri transuersas in exemplo hoc quā in principali propter illi9 proceritatē etsi disertiꝰ poterant hec dici.


Summitas
Caput
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sūme scapule
Sūmi humeri
Juguli
Pectus
Ale
Mamme
Infra mām̄as
Imū Thoracis
Cinctus
Umbilicus
Sinus coxe
Femur
Ima aluus
Verenda
Extreme
nates
Feminis sulcus
Supra genu ex
terius
Supra genu in
terius
Medium genu
Infra genu
exterius
Infra genu in
terius
Imum sure
exterioris
Imum sure
interioris
Monticulus
pedis
Imum tali ex
terioris
Planta
10



Summum
Caput
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summe
Scapulæ
Juguli
Alæ
Papulæ
Infra Mā
mas
Cinctus
Vmbilicus
Femur
Ima aluus
χισμα
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterioris
Imū suræ
interioris
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.

In sequentibus alium etiam modum ostendam mutandi imaginem propositiam, qua illius altitudo, certa tamen ratione et via peruertatur, Eaq; mensurationū in singulis partibus pro cuiusq; voluntate, supra aut infra altitudines extollūtur aut astringuntur, Remanentibus densitatis et latitudinis per transuersas spacijs inuariatis. Posset tamen imago quæ esset supra facta elatior, conuenienti etiam modo attenuari et contrahi, Sicut quæ ibidem esset facta astrictior, densari et distendi. Quod quidem quo pacto futurum sit primum exponemus. Ducatur linea transuersa quæ sit. a. b. Infra hanc ponatur punctum. c. Quod si volueris supra partes valde dilatare, facies esse. c. punctum propius lineam. a. b. Sin mediocriter voles dilatare facies longius abesse. Scies autem lineam. a. b. designare plantam imaginis. Tum aliam duces transuersam παράλληλον, Ita longe remotam ab illa inferiore. a. b. quantæ volueris esse imaginem altitudinis, ea sit. f. g. Ex hac perpendiculariter demittetur in inferiorem linea, in qua distinctio partium altitudinis constituatur, Ea sit. h. J. Post hæc transuersam facies transire hanc perpendicularem, quæ erit media intra. f. g. et a. b. sitq; hæc. k. l. Quibus factis ducentur lineæ transuersæ partium, per omnia puncta distinctionis in perpendiculari. h. J. Deinde ex puncto. c. quod stet infra perpendicularem educes sursum duas lineas tam longe q̃ videbis ferre ipsam rem. Has oportet sic se habere vt fixæ in puncto. c. supra discedant a se mutuo, mobiles enim esse debent. His mensura amplitudinis et angustiæ cōtinebit̃, haꝝ notæ sunto. d. e. Proposita igitur parte quæ amplior angustiorue effingatur sic facies, Partis illius mutandæ lineam transuersam densitatis aut latitudinis, vbicunq; illa sita fuerit, sistes in mediam. k. l. Ita vt. h. J. mediam secet transuersam illam mutandæ partis lineam. Postea vtrinq; mobiles illas lineas, quas diximus in puncto. c. fixas a se mutuo discedere oportere, Illarum igitur vtrimq; vnam applicabis ad extremum lineæ transuersæ partis mutandæ, Ita iacentis, vt est dictum in linea. k. l. Cum ergo illæ mobiles hanc transuersam tetigerint vtrinq;, designabunt dilatationem partis in illo loco qui erit proprius huius transuersæ cuius partem mutari volueris. Ita grandescunt et minuuntur omnes partes supra et infra lineam. k. l. Horum etiam inuersorum vsus esse poterit, tum scilicet et diuersa et contraria omnia existent, pro eo vt schema quoq; huius descriptionis nostræ expressum subiecimus, cui nomen fecimus Indici.



Schema indicis.

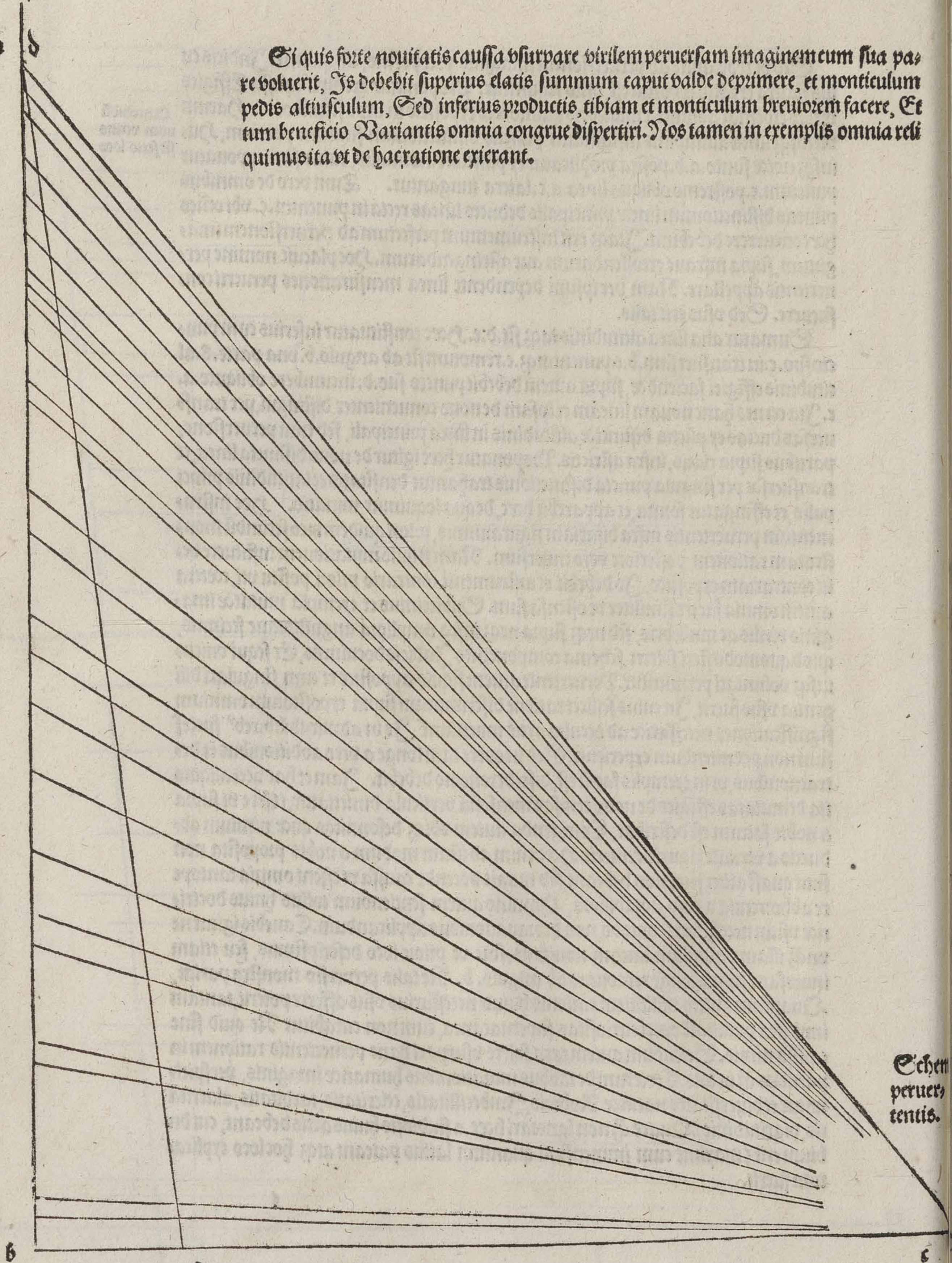
Sed vt redeamus ad peruersionem imaginis præpositæ, ad quam et Indicis cuius figura et ratio exposita est, vsus requiritur. Proponatur exempli caussa Effigies virilis eidemq; adiuncta muliebris quinto loco expositæ in libro secundo. Harum vtriusq; linea altitudinis insigniatur punctis distinctionum suarum partium, Huiusq; notæ sunto.a.b.postea producatur ex puncto.b.normalis, cuius fini apponatur punctum.c.postremo obliqua linea.a.c.latera iungantur. Tum vero de omnibus punctis distinctionum lineæ principalis deduces lineas recta in punctum.c. vbi oēs hæc concurrere debebunt. Itaq; erit instrumentum perfectum ad peruersionem imaginum, supra infraue extollendarum aut astringendarum. Hoc placuit nomine peruertentis appellare. Nam per ipsum dependente linea mensurationes peruerti consueuere. Sed vsus erit talis.

Quærendū num verius sit sexto loco

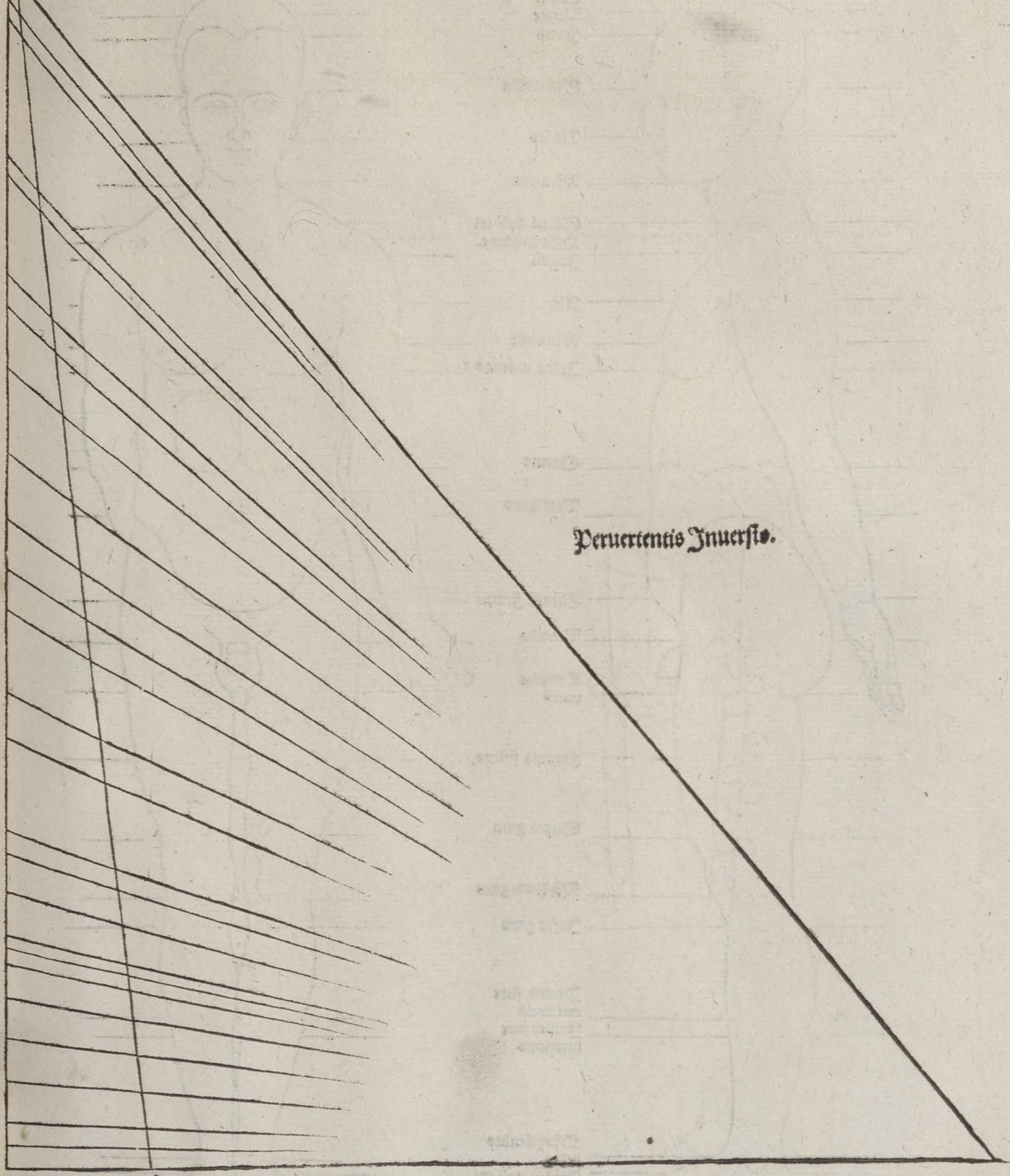
Sumatur alia linea altitudinis eaq; sit.d.e. Hæc constituatur inferius cum puncto suo.e.in transuersam.b.c.punctumq;.e.remotum sit ab angulo.b.vna parte.8.altitudinis effigiei faciendæ, supra autem debebit puncto suo.d. incumbere obliquæ.a.c. Ita cernes hanc nouam lineam et ipsam de nouo conuenienter distingui, per transuersas ductas ex pūctis distinctæ altitudinis in linea principali, sed cum peruersione, partibus supra elatis, infra astrictis. Proponatur hæc igitur de nouo distincta linea, et transuersæ per singula puncta distinctionis trahantut densitatis et latitudinis principalis, et effingatur forma, et apparebit hæc, de qua loquimur, mutatio. Hoc instrumentum peruertentis infra bifariam figurauimus, priore quidem loco secundū monstratam rationem, posteriore vero inuersum. Nam si quis mutationem instituere velit contrariam expositæ, Is debebit et instrumenti contrario priori positu vti, cætera autem omnia facere similiter vt ostensa sunt. Subiecimus et exempla mutatæ imaginis virilis ac muliebris, sed neq; supra neq; infra ampliora angustioraue fecimus, quod quomodo fieri soleret, schema componentes Indicis docuimus, Et sequi vnicuiusq; voluntati permittitur. Peruertente autem siquis appositæ et cum singulari diligentia vsus fuerit, In cuius scilicet ratione discriminum supra expositorum omnium significationes necessariæ ad occulta artis inueniunt̄, Is in admirabilib.reb[9] successum non pœnitendum experietur. Sed in opere tam longe a vero additionibus et detractionibus, vt in exemplis factū est, discedere nemo debebit. Iam et has licet aliquis ita demutatas effigies de nouo et ipsas mensoria perticula dimetiatur, et fere vt supra a nobis factum est describat, Corrigenda autem vbiq; deformitas quæ nimium abductis a veritate figuris extiterit. Hæc enim ad istum modum a nobis proposita non sunt quasi aliter fieri non debeant, sed magis docendi caussa vt essent omnia tantopere abhorrentia a vero, notabiliora, Omnino autem sentiendum totius huius doctrinæ vsum necessitatis comodo, non deprauationibus applicandum. Cauebis igitur ne vnq̄ illam pendulam lineam nouitatis, siue vt priore loco descripsimus, seu etiam inuersam, nimis longe remoueas ab angulo. b. Ne talis peruersio monstra pariat, Quantam autem vtilitatem rationis huius necessarius vsus afferre poterit, tantam immittet prauitatē operi curiositas superuacanea, cum non curabitur Ne quid sine caussa nimis. Sciendum autem tam solere vsurpari hanc peruertentis rationem in partibus q̄ in toto. Cæterum de talibus mutationibus humanæ imaginis, perspiciuntur et diuersitates naturæ Roboris, Imbecillitatis, celeritatis, tarditatis, alacritatis, pigritudinis. Quare q̄ non ignorari hæc, a studiosis huius artis debeant, cui dubium erit? maxime cum immensum quantum latius pateant atq; hoc loco explicatum fuerit.

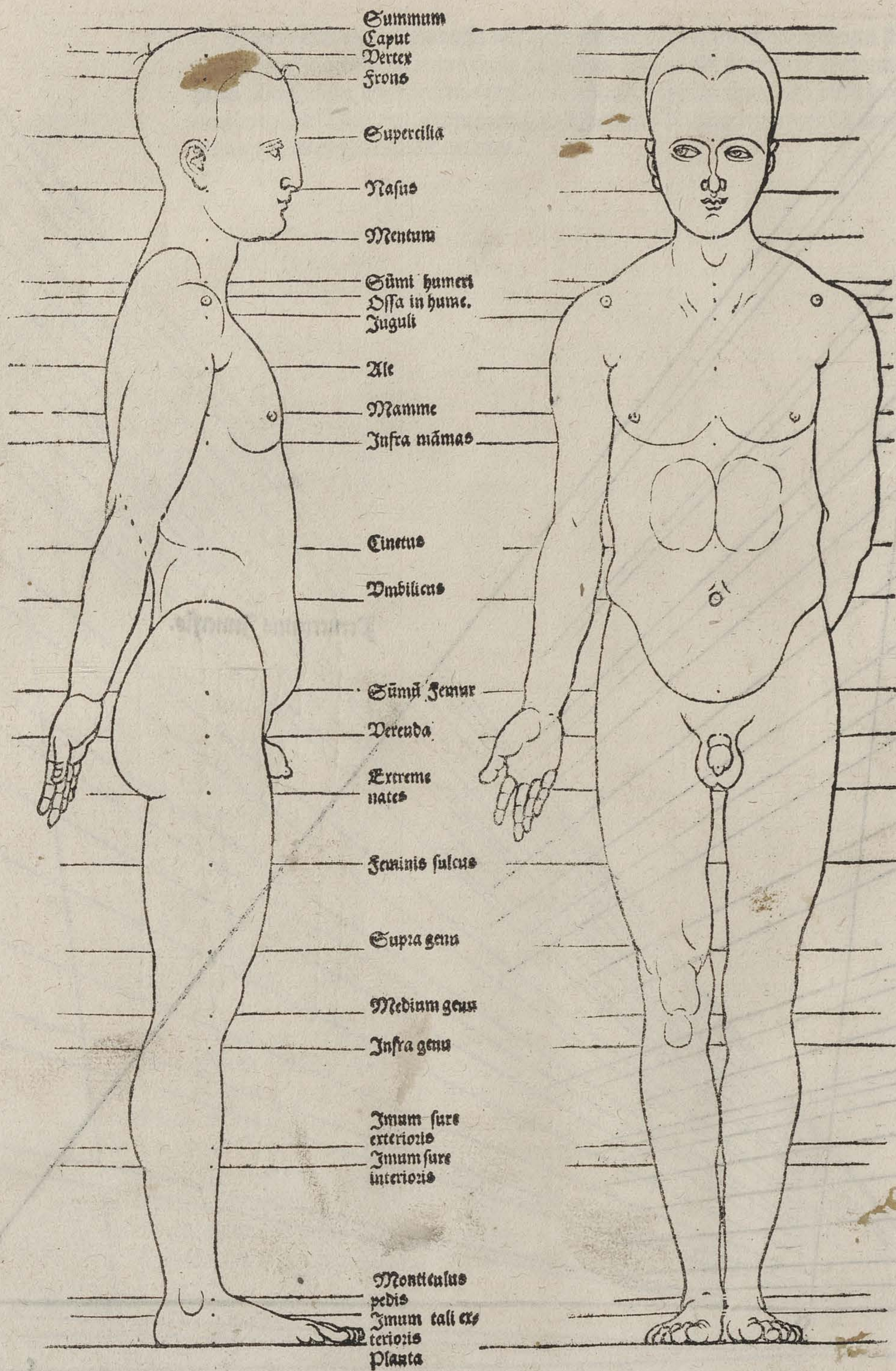
Supra.

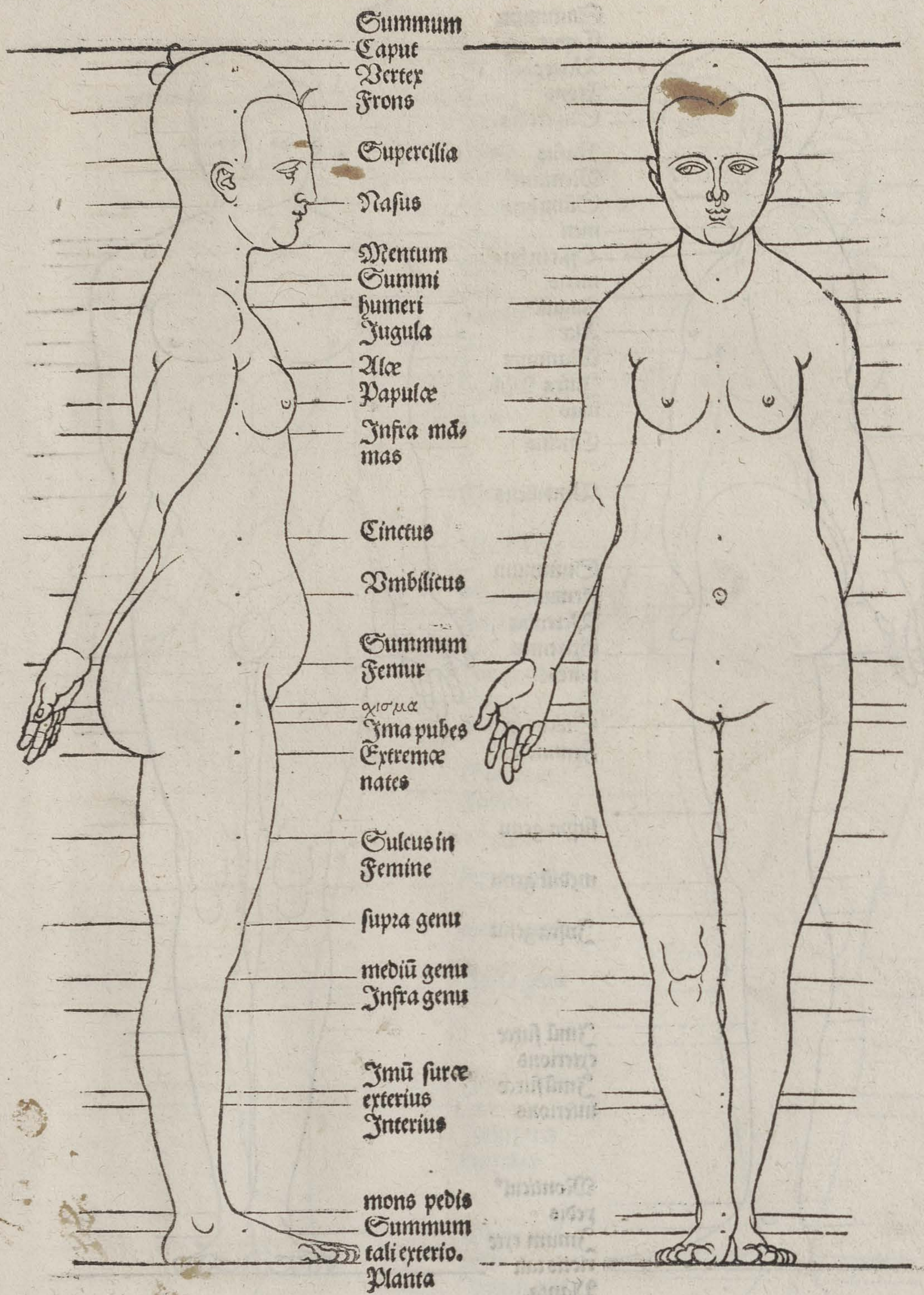
Si quis forte nouitatis caussa vsurpare virilem peruersam imaginem cum sua pare voluerit, Is debebit superius elatis summum caput valde deprimere, et monticulum pedis altiusculum, Sed inferius productis, tibiam et monticulum breuiorem facere, Et tum beneficio Variantis omnia congrue dispertiri. Nos tamen in exemplis omnia reliquimus ita vt de hac ratione exierant.

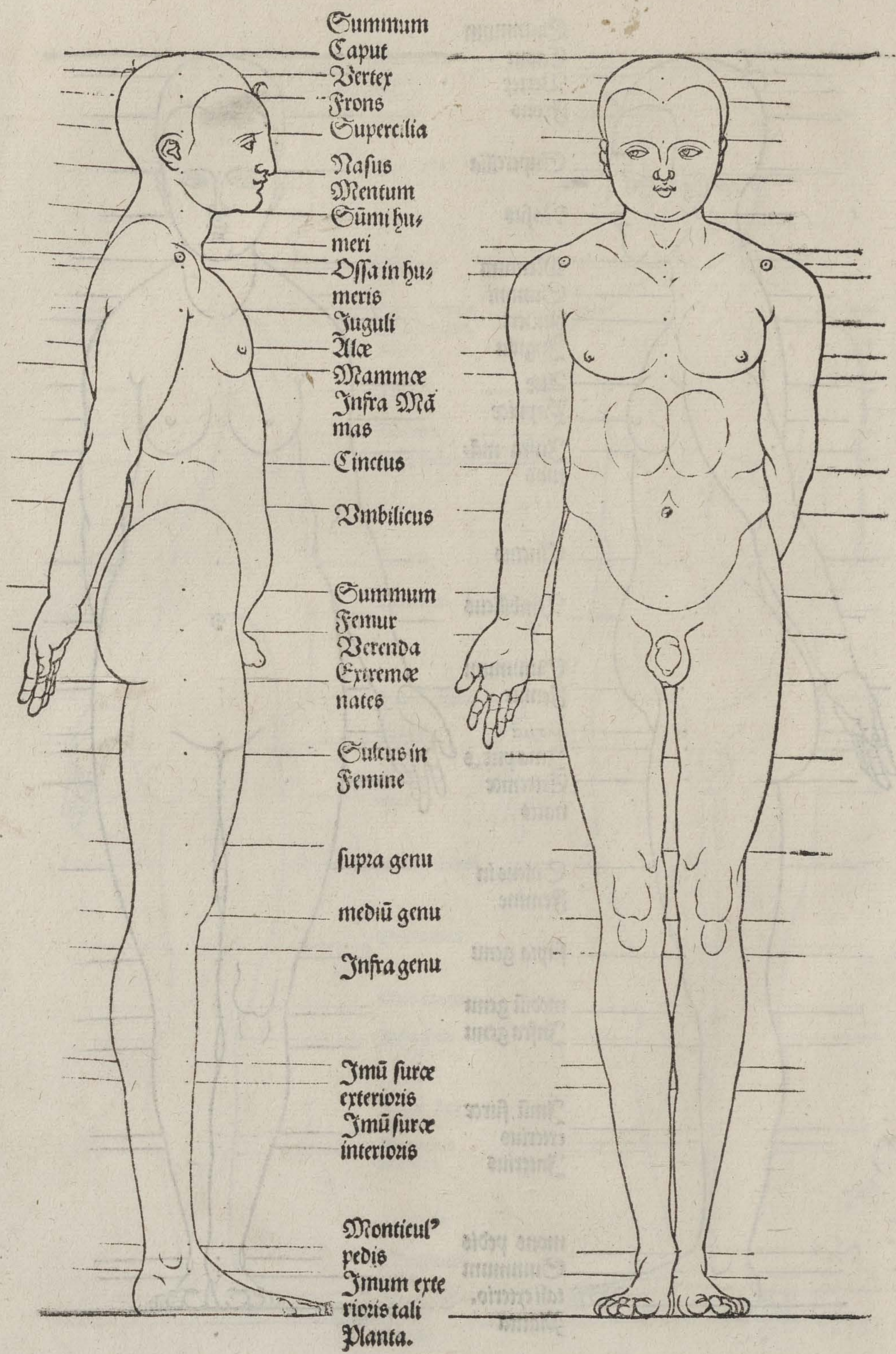


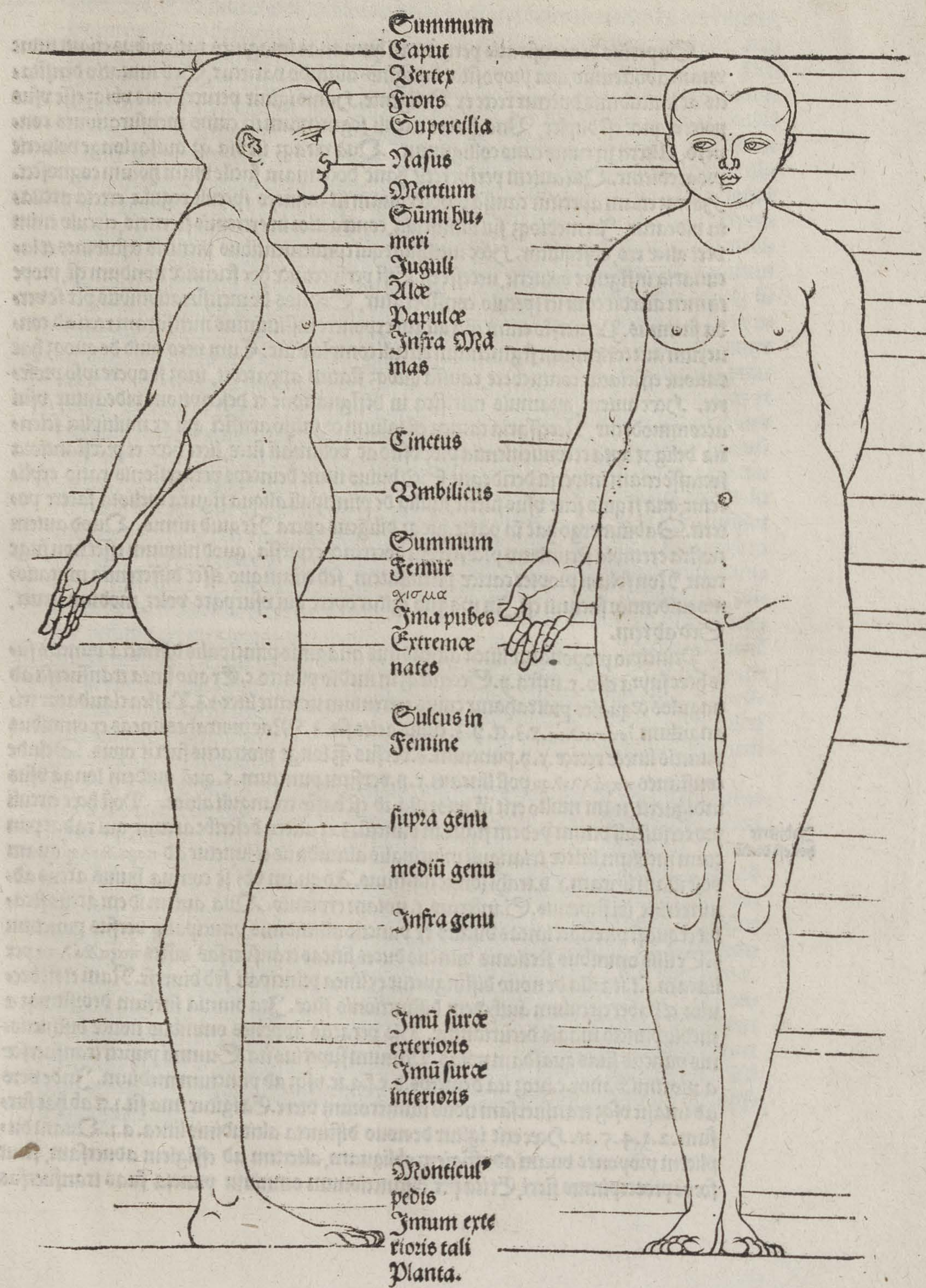
Infra.


Vnden
b
e
Peruertentis Inuersio.
a
d
Supra.


Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sūmi humeri
Ossa in hume.
Juguli
Ale
Mamme
Infra mā̄mas
Cinctus
Umbilicus
Sūmū̄ femur
Verenda
Extreme
nates
Feminis sulcus
Supra genu
Medium genu
Infra genu
Imum sure
exterioris
Imum sure
interioris
Monticulus
pedis
Imum tali ex-
terioris
Planta


Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summi
humeri
Jugula
Alæ
Papulæ
Infra mã-
mas
Cinctus
Vmbilicus
Summum
Femur
χισμα
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ surcæ
exterius
Interius
mons pedis
Summum
tali exterio.
Planta


Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sūmi hu-
meri
Ossa in hu-
meris
Juguli
Alæ
Mammæ
Infra Mā
mas
Cinctus
Vmbilicus
Summum
Femur
Verenda
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū furæ
exterioris
Imū furæ
interioris
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.


Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sũmi hu-
meri
Juguli
Alæ
Papulæ
Infra Mã
mas
Cinctus
Vmbilicus
Summum
Femur
χισμα
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ suræ
exterioris
Imũ suræ
interioris
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.

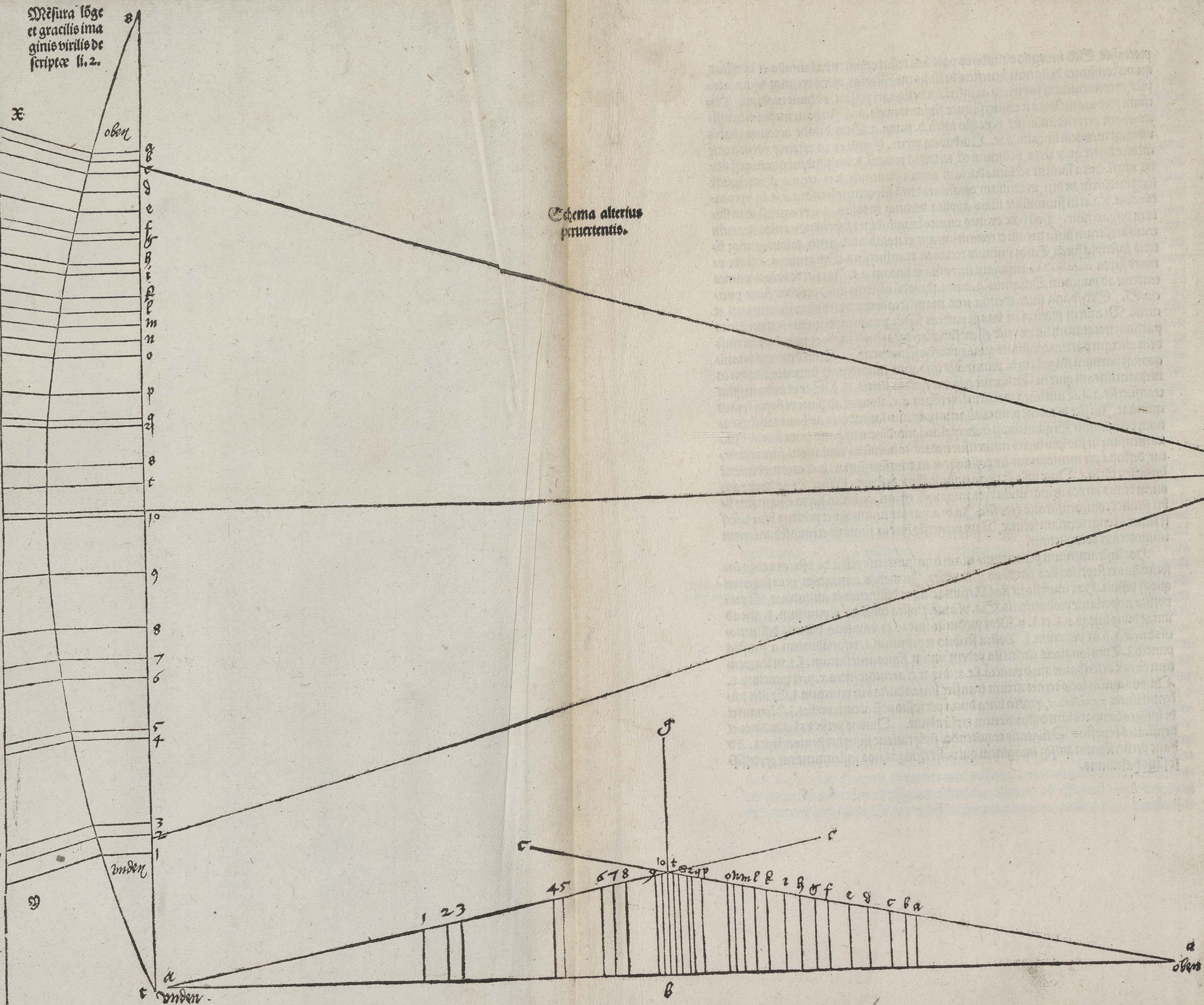
Superius demonstratis peruertenti humanas imagines rationibus etiam nunc vnam adijciemus, qua propositæ imaginis altitudo varietur, Sed mutatio densitatis ac latitudinis ducetur recte ex Deligente. Huius igitur peruersionis vbiqz esse vsus poterit, quæ est duplex, Vna habet circuli segmentum in cuius mensurationes conuexo, Altera in cuius cauo colliguntur. Qua vtraqz in via q̃z quisqz longe voluerit progredietur. Qui autem perspexerit hanc doctrinam facile vsum horum cognoscet. Hincqz etiam aperitur caussa propter quam in conuexo speculi regula erecta arcuata videatur, In medioqz sui latiuscula, contractior in extremis flexuris, circulo enim vt et aliæ res, obsequitur. Hæc intelligat qui conuenientibus picturis testudines et lacunaria insignire voluerit, necesse est. Etsi perspectiuæ hoc scientiæ nondum est, prope tamen accedit cum in speculo consideratur, Sed nos de mensurationibus per se verba facimus. Peruersio enim ista quam exponere instituimus mensuram recti ad conuexum aut concauum segmentum circuli complectitur. Cum vero quid de quoqz hac ratione efficiatur contuebere, caussa quoqz statim apparebit, inqz se opere ipso proferet. Hæc autem, quamuis mirifica in designatione et descriptione videantur, vsui accommodētur, Necessaria tamen est talium cognitio artifici, qui ex multiplici scientia deligat apta et conuenientia proposito ac voluntati suæ, licet hæc et præstantiora fortasse etiam imperiti derideant, Sed huius nunc deinceps peruersionis ratio explicetur, qua si quis scite vsus fuerit, multa de principali aliqua figura meliora facere poterit. Dabitur ergo hac in parte quoqz diligens opera Ne quid nimis. Quod autem nostra exempla secundum præscriptũ doctrinæ expressa, quod nimium esset non fugerunt, Non solum propter cartæ paruitatem, sed etiam quo esset differentia mutationis euidentior factum est, In magno igitur opere qui vsurpare volet, modum seruet, Sed ad rem.

Principio proponatur linea altitudinis imaginis principalis distincta punctis suis hæc supra esto. x. infra. y. Seceturqz in medio puncto. c. Ex quo linea transuersa ad angulos æquales protrahatur cuius extremum notetur litera. z. Postea claudatur triangulum ἰσοσκελὲς. x. z. et. y. z. cuius acies sit. z. Mox protrahes lineas ex omnibus punctis lineæ rectæ. x. y. punctum. z. versus q̃z longe protractis fuerit opus. Deinde constitues παράλληλον post lineam. x. y. versum punctum. c. quã quidem longa vsus indiguerit, nam multo erit q̃z prior illa, id est basis trianguli altior. Post hæc circuli pro ceriusculi vnum pedem figito in punctũ. z. et altero describe arcum, qui radat punctum medium lineæ trianguli principalis altitudinis et lunetur ad παράλληλον quam post illam lineam. x. y. trahi longe iussimus. Ad quam vbi se cornua huius arcus adiunxerint, ibi superius. S. inferius. t. notam exponito. Qua autem idem arcus secabit et quasi præcidet lineas ductas ex punctis altitudinis principalis versus punctum z. Ex illis omnibus sectionis punctis duces lineas transuersas om̃es παραλλήλους per lineam. s. t. ita illa de nouo distinguetur ex linea principali, sed diuerse. Nam et fit breuior, et habet circulum authorem distinctionis suæ. Ita omnia sursum deorsumqz a medio puncto magis decurtantur. His peractis appones omnibus nouæ distinctionis punctis suas quasdam notas, Primum superius ita. Summi puncti transuersæ a. proximi. b. mox. c. atqz ita deinceps. d. e. f. g. &c. vsqz ad punctum medium. Inde vero ad imam vsqz transuersam notis numerorum vtere. Ea igitur ima sit. 1. et ab hac sursum. 2. 3. 4. 5. &c. Hæc erit igitur de nouo distincta altitudinis linea. a. 1. Quam duplicem propones vnam ad effigiem obliquam, alteram ad effigiem aduersam, sicut sæpe præcepimus fieri, Et ita per distinctionum omnium puncta suas transuersas

Indiserte' hoc est dictũ

protrahes, Sed inuentis altitudinis partibus restat exquirenda latitudo et densitas, quam constitues de ligentis beneficio de illius mobili linea, cuius vtrimqꝫ vsum accipies, vt conuenientia superiora ac inferiora designari possint, ad hunc modum. Primum producatur linea transuersa quæ finiatur notis. a. a. In hanc mediam demittes aliam perpendiculariter, hæc esto infra. b. supra. g. Tum deinde accommodabis vtrimqꝫ mobilem lineam. a. c. Quibus ita vteris. Excipe ex præscrtpto peruertente mediæ lineæ quæ recta, vt dictum est, tendit in punctū. ȝ. longitudinē quanta est illius maxi. intra lineam rectam eductam contra punctum. ȝ. et arcum, Hanc igitur longitudinem, vt dixi, maximam, constitues rectā super transuersam. a. a. in perpendiculari. b. g. et in summitate illius applica vtrimqꝫ mobiles. a. c. vt cancellatim ibidem disparentur. Post hæc eximes omnes longitudines superioris partis linearum transuersarum intra arcum et rectam lineam, et notabis diligenter quibus quæqꝫ literis inscripta fuerit, Easqꝫ institues rectas in transuersam Deligentis. a. a. sic vt omnes supra παραλλήλως attingant impositam lineam. a. c. Ita fiet vt breues omnes tendant ad punctum Deligentis. a. quemadmodū in arcus linea proxime fuere puncto. S. Sed spacia intercedentia non manent eadem propter diuersitatem recti et curui. Vt autem præcepi in vnam partem Deligentis imponendas longitudines partium notatarum literis quæ essent superiores, ita simili modo et inferiores in eiusdem alteram partem constitues quas notari iussi numeris. Tum deinceps vnamquanqꝫ partium singularum principalis imaginis latitudinem impones rectam in mediam lineam quæ in Deligente erigitur notata literis. g. b. Sic vt infra insistat transuersæ. a. a. Tum lineā mobilem siue filum. a. c. admoue ad hanc vt supra ipsam attingat, Ita fiet vt ordine omnes aliarum partium latitudines ad hanc consequentiam definiantur, Et quancunqꝫ principalem latitudinem in hanc imposueris. Illius mensura in suo loco literis numerisue notato conueniens mutationi suæ reperietur, definita per memoratam impositionem in transuersam. a. a. et accomodationē lineæ seu fili. a. c. Quæ ipsa q̄ꝫ potui euidentissime descripta subieci, Et ad hanc rationem binas viriles itemqꝫ muliebres imagines effinxi, quarum supra esset in fine libri secundi commensuratio exposita. In brachijs tantummodo et pedibus hinc discessi secutus congruentiam formæ, Nam peruersio hæc in summis et imis seductionem immodicam complectitur.

Hoc instrumentum peruertentis etiam cum inuerteris exibit de vsu imago in inferioribus et superioribus partibus productior, In medijs contractior, vt in superiori quoqꝫ visum. Hæc inuersio sic fiat. Resumat linea distinctionis altitudinis, Et propositæ apponatur productionis. S. t. vt ante. Postea constitue et punctum. ȝ. Et adiunge duas lineas. x. ȝ. et. ȝ. y. Mox producito lineas ex omnibus punctis distinctionis lineæ. x. y. in punctum. ȝ. Postea scribito et punctum. c. respondentem a sinistra puncto. ȝ. Tum longioris circini ita pedem vnum figito ante lineam. s. t. vt segmentum circuli describatur quod puncta. s. t. attingat, et arcuetur intra. x. y. et punctum. c. Quibus autē in locis cernes arcum transire lineas ductas in punctum. ȝ. Ex illis ducentur lineæ παράλληλοι, quæ in linea ducta per ipsas post arcum versus. ȝ. Nouam et de integro comparatam distinctionem explicabunt. Quibus perfectis latitudines et densitates beneficio Deligentis exquirendæ sunt ratione superius demonstrata. Ad hanc peruersionem quisqꝫ imaginem qui volet effingat, nos instrumentum expressisse satis habuimus.



Mẽsura lõge et gracilis imaginis virilis descriptæ li. 2.
Schema alterius peruertentis.
X
Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ scapulæ
Summi humeri
Jugula
Pectus
Alæ
Mammæ
Infra mãmas
Imus thorax
Cinctus
Vmbilicus
Sin⁹ coxæ
Summum Femur
Verenda
Extremæ nates
Sulcus in Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ surcæ exterius
Interius
mons pedis
Summum tali exterio.
Planta
Y
oben
vnden
a
b
c
t

Gracilis imago muliebris secundi libri.

Schema alterius peruertentis.

X

Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ scapulæ
Sũmi humeri
Juguli
Pectus
Alæ
Papulæ
Infra Mãmas
Cinctus
Vmbilicus
Coxa
initiũ pubis
Ima pubes
Extremæ nates
Sulcus in Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ suræ exterioris
Imũ suræ interioris
Monticul[9] pedis
Imum exterioris tali
Planta.

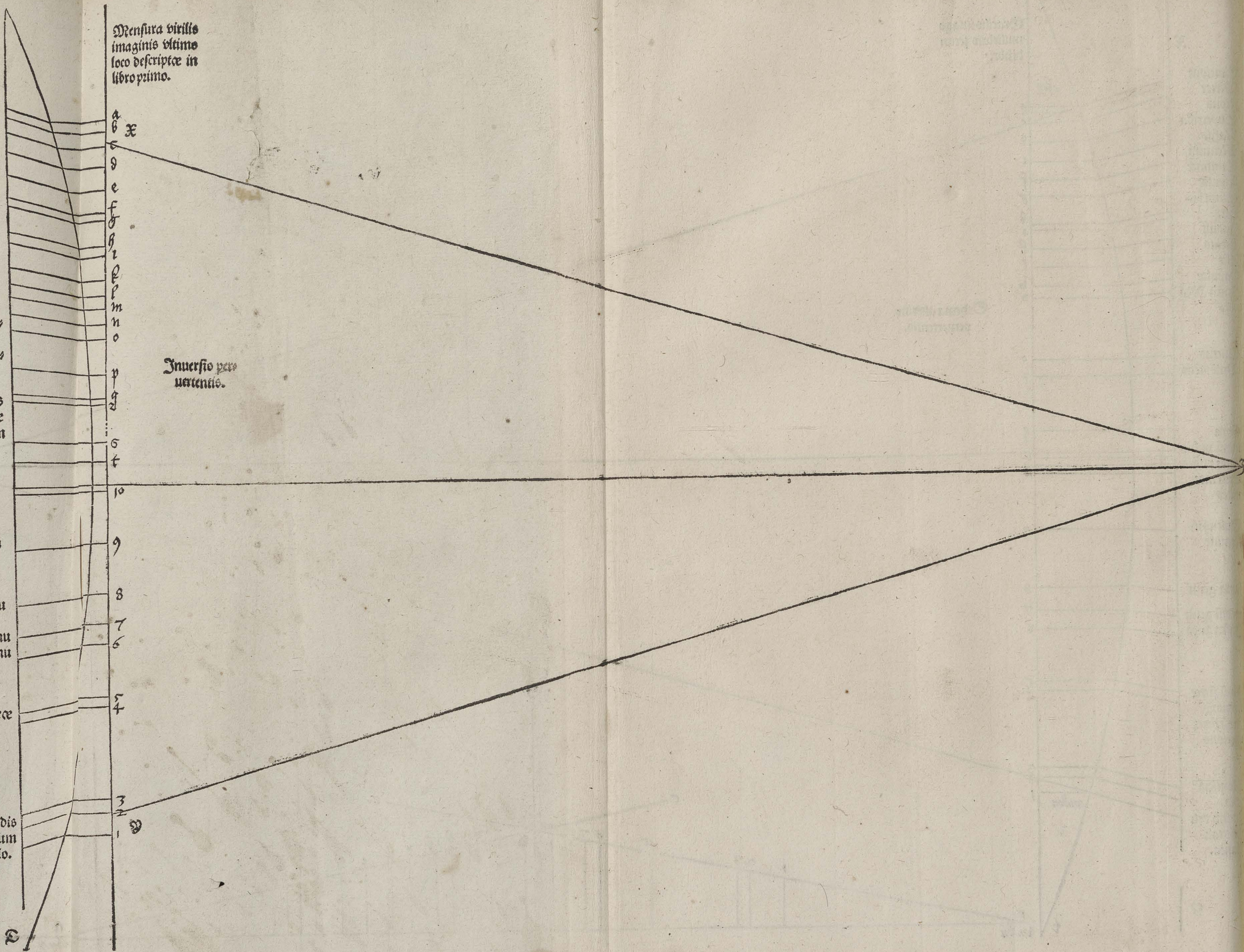
Y

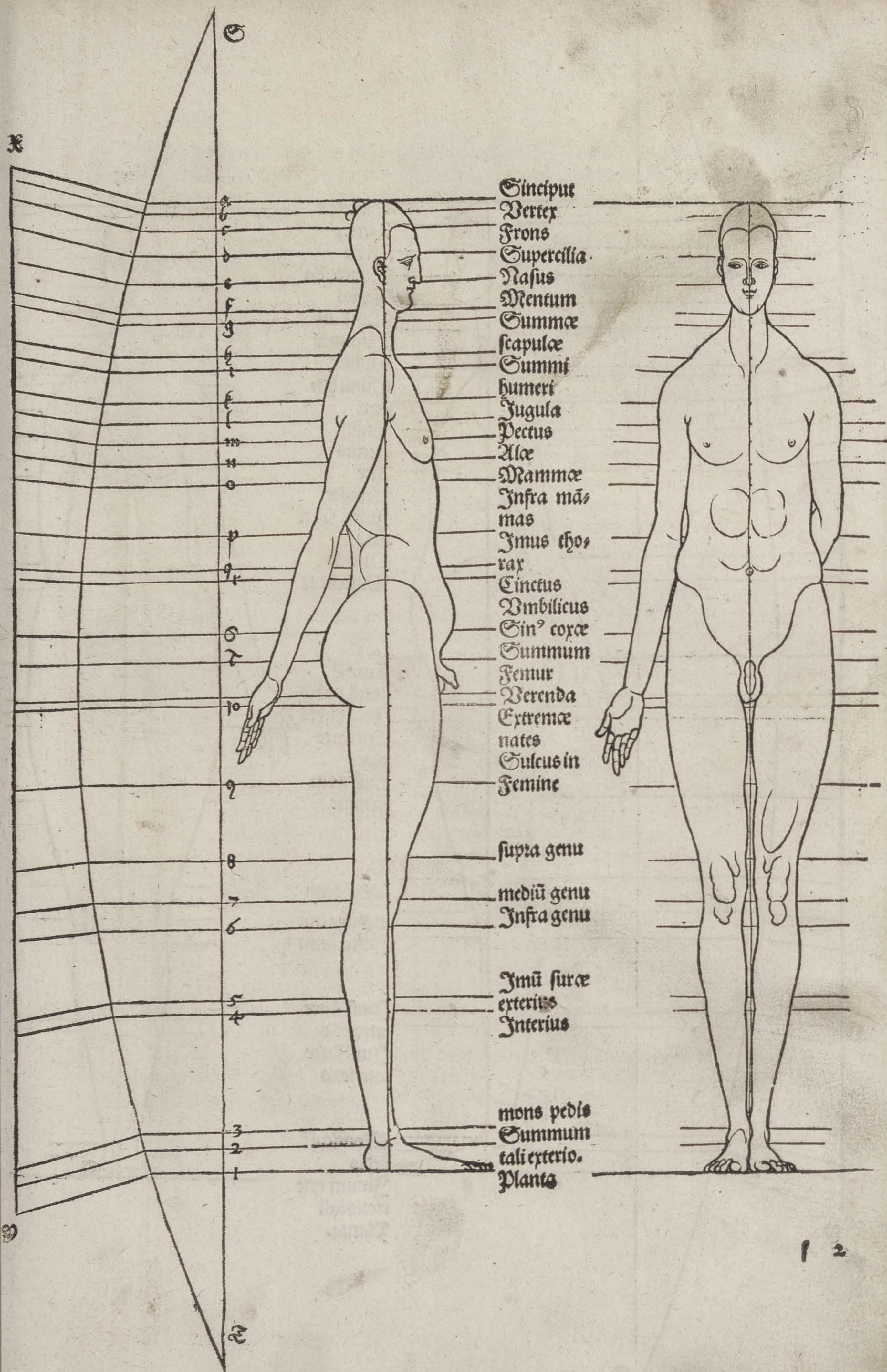
S

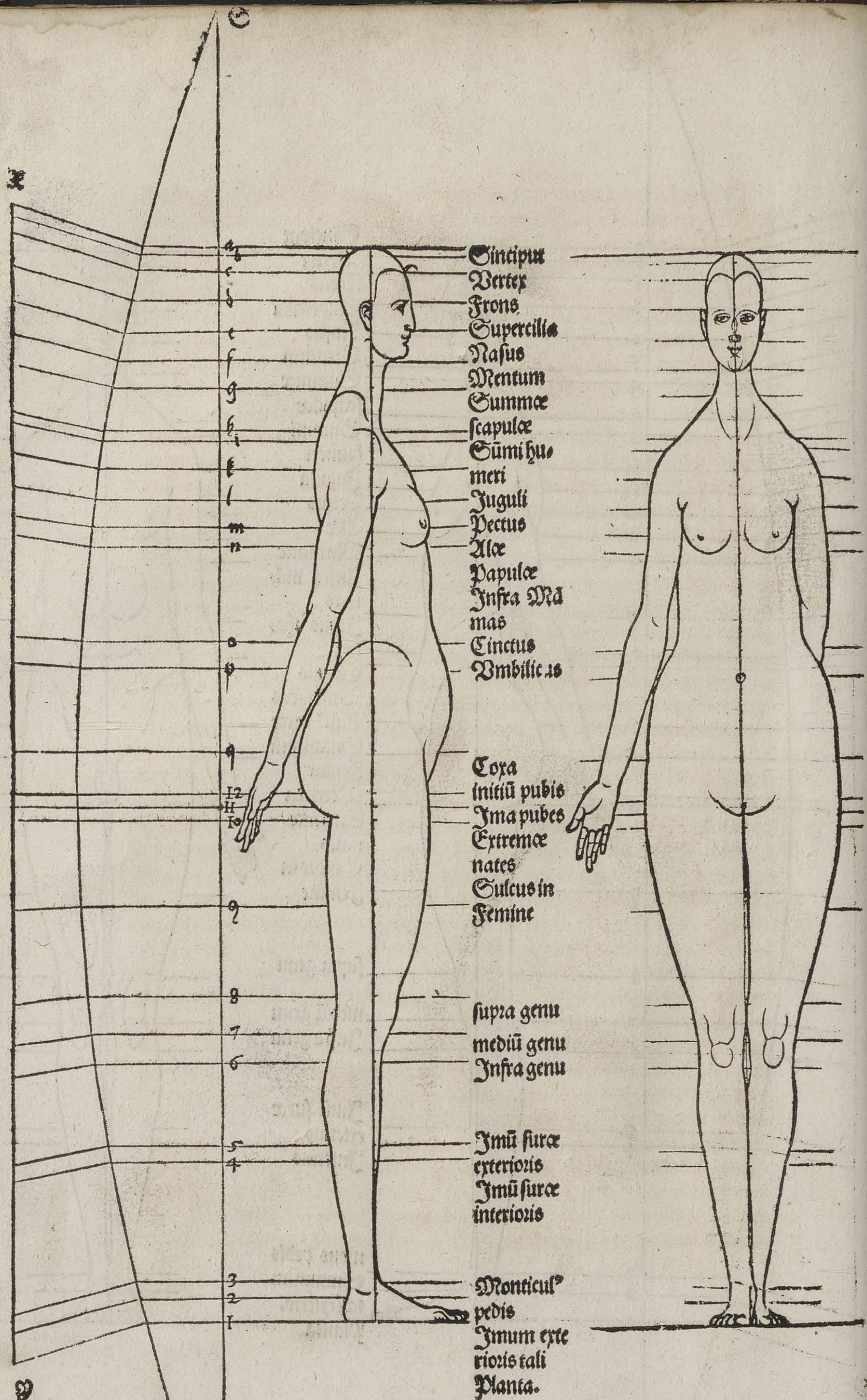
oben

vnden

Z


Mensura virilis imaginis ultimo loco descriptæ in libro primo.
Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ scapulæ
Summi humeri
Jugula
Pectus
Alæ
Mammæ
Infra mā-mas
Imus tho-rax
Cinctus
Umbilicus
Sin° coxæ
Summum Femur
Verenda
Extremæ nates
Sulcus in Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ exterius
Interius
mons pedis
Summum tali exterio.
Planta
Inuersio per-uertentis.


Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ
scapulæ
Summi
humeri
Jugula
Pectus
Alæ
Mammæ
Infra mã-
mas
Imus tho-
rax
Cinctus
Vmbilicus
Sin⁹ coxæ
Summum
Femur
Verenda
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ suræ
exterius
Interius
mons pedis
Summum
tali exterio.
Planta


X
C
Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ
scapulæ
Sūmi hu-
meri
Juguli
Pectus
Alæ
Papulæ
Infra Mā
mas
Cinctus
Vmbilicus
Coxa
initiū pubis
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterioris
Imū suræ
interioris
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.
Y
Z

Atqꝫ hæc quidem variationes ita se habent, vt exposuimus, Quas etiam ipsas effectas vel per variantem vel Deligentem, Geminos Indicem peruertentemue, conceditur vlterius etiam variare, accomodanti siue totis imaginibus seu certis partibus illarum, Quin et diuersarum imaginum commensurationes miscere quis poterit, qua ratione rectissime hoc futurum iudicarit, dum quod sibi quodqꝫ alijs placiturum sit, exquirat. Sed euadent de huiusmodi mistionibus monstrosa, Quare attentione erit opus, et magna cura forma in mensuratas partes altitudinis latitudinisqꝫ ac densitatis inducetur. Nam in extrema notatione altitudinis itemqꝫ per finientes illam transuersas indices latitudinis ac densitatis, oĩa certam descriptionem obtinent. Sed intra has procliues sunt lapsus, quatenus aut interiora iusto aut exteriora lineamenta exprimentur, Vnde partium consequitur indebita crassities aut attenuatio, distensio aut contractio, quæ a nobis breuitati studentibus penitus explanata descriptione nostra non sunt, sicut manu ductione demonstrari possent. Venit inter hæc igitur nobis in mentem, aliquot imperitos tentantes a nobis ostensam viam ingredi, et in opere aberrantes, facturos vt nobis culpam ascribant, nostramqꝫ doctrinam reprœhensuros, Et omnino intelligo volentibus hanc nostram rationem vsurpare primum omnia difficilia visum iri. Verum his censeo faciendum vt tum viuum corpus ob oculos ponant q̃ꝫ maxime conueniens ad institutæ effigiei commensurationem, atqꝫ ita contemplantes naturæ opus studeant artis ipse suum ad veritatem exprimere, pro viribus et intelligentia sua, Laudantur enim imagines in quibus quasi vita agnoscitur, et similitudo in exemplari enitescit, præsertim si venustas quoqꝫ assit, nã ita maxime apographa laudantur et magni fiunt vt merentur. Sed in illis discriminum appellationibus quæ sunt a nobis superius expositæ, Quisqꝫ versetur vt libet. Nam et artem sequi quæ veritatem complectitur, asuescere poterit, et absqꝫ illa libertate quadam seducendi omnia vti, Qui labor intelligentibus ridiculus est, Vt contra bene et diligenter facta, Deo ipsi honori, vtilia hominibus, perqꝫ se grata ac iucunda esse solent, Ille vero contemnendus labor prauitatis in arte culpandus et noxius, et odiosus tam in paruis q̃ꝫ magnis operibus inuenitur. Quare cum cura et ratione perfici ea par est quæ in lucem quisqꝫ emittere cogitet. Videndumqꝫ Nequid naturali veritati vel detrahatur vel apponatur intolerabile. Inuenias etiam qui variationes ac mutationes suas ita astringant, vt ægerrime illæ appareant, quod cum sensum subterfugiat, non minus q̃ꝫ vbi excessu peccatur, improbandum videtur. Media igitur quæqꝫ optima sunt. Nos vero quod in exemplis tantas contrarietates exposuimus, Eo consilio fecimus, quo esset in paruis euidentia maior et illustrior, quod ipsum in grandibus imitari velle non fuerit rectum. In ijs enim illa rigiditas corrigenda et molliendi erunt ductus, vt feritas vitetur et artificiositas appareat. Quis autem differentias praue et absqꝫ arte designatas animaduertat? Cæterum nemo miratus sit tot et tam diuersa artifici perito in mentem venire posse, quibus elaborandis non vitæ ipsius spacium sufficiat, quasqꝫ cogat omittere breuitas illius. Sunt enim illa quæ incidunt innumerabilia, et animus artificum simulacris est refertus, Quæ omnia incognita prius cum in humanis tum aliarum rerum effictionibus, indies prolaturus sit, Si cui forte multorum seculorum vita, et ingenium ac studium artis huius vsusqꝫ diuinitus contigerit. Diuino enim beneficio periti cum huius tum aliarum artium plurimum possunt. Sed cum de diuersitatibus ac variationibus

multum verboꝝ fecerimus. Constat tamen et est in comperto, nullum opus nullamqȝ omnino rem quam homines efficiant, inuariabilem similitudinem alterius operis aut rei obtinere, quin sua sponte discrepent, vt nemo viuat tam absolutus artifex, qui duo opera per omnia similia, et quæ discerni inter se nequeant, efficere possit. Nihil enim prorsus nostrarum rerum ad tantam similitudinem peruenerit, quantumuis annitamur. Quin hoc videmus si in typum eundem vnam cartam imprimamus, et mox alteram, aut in eandem argillam æs fundamus, quæ exeant in illis differentiæ notas inesse quibus discerni multis de caussis possint. Quod si hoc vsu venit in hac certitudine, quid in alijs accidere putandum. Verum de tali differentia non loquimur in præsentia, Sed intelligi aliquam volo quam exprimendam aliquis sibi studiose proposuerit, deqȝ hac superiora omnia sunt accipienda, Quotiens enim animo opus quis amplexus fuerit, subeunt statim simulacra differentiæ, non illius ineuitabilis et necessariæ, sed huius qua pulchra et turpia discernantur, Quam consequatur, de illis differentiæ vocabulis superius expositis. Perfecto autem opere sequitur contemplationem oculorum animi iudicium, In quo sententiæ diuersorum fere diuersæ sunt. Proinde in nostris tantum volo esse cuiqȝ concessum vt, si ita visum sit, mutet nostra et moueat omnia, de quo paulo post disertius loquemur. Hoc modo caueatur ne opus ad nimis alienum ac innaturalem modum adducat̃, nisi forte propositum sit monstra et quasi somniorum gentem effingere, vbi omnium rerum naturæ confundãtur. Sed vt ad institutum veniamus. Constituatur principio Effigies distincta per transuersas suas in spacia altitudinis, Illæ igitur transuersæ sunt certo numero a nobis compræhensæ, Sed conceditur cuiqȝ plures paucioresue describere. Plures quidem facere exquisitioni et certitudini seruit, quod diligentis artificis fuerit. Pauciores vero qui fecerit laborem sane molestiamqȝ minuerit, sed ad eximiam certitudinem non poterit peruenire, Iam licet valde exercitati ne lineas quidem ducant, sed punctis in distinctionibus solummodo vtantur, si hoc ipsorum intellectui satis fuerit. Atqȝ hæc vna est linearis mũtatio nostræ rationis, Altera similis est mouendarum linearum per totum corpus, demonstrate a nobis in varietatibus facierũ in capitibus. Eodem enim et illæ totius corporis transuersæ aut admouebuntur propius, aut longius dimouebuntur. Quoꝝ illud effecerit breuiores partes, hoc elatiores idqȝ totum differentiæ est breuitatis et longitudinis.

Nõ autem negligenda densitatis et latitudinis differentia, quæ et ipsa cum per, tum intra transuersas variat. Si enim transuersas longiores feceris, per illas igitur aucta exibit latitudo aduersorum corporũm, et densitas obliquorum, Sin feceris breuiores, erit vtraqȝ imminuta. Idemqȝ plane et intra illas partibus accidet vt maiores minoresue fiant. Sed hoc loco iterum moneo, Videas per omnia differentiæ vocabula Nequid nimis. His autem nostris præceptis si quis forte contigerit ingeniosus Lector ac vsurpator, admirabiles perfecerit mutationes et variationes figurarum. Atqȝ ex illis hæc exeunt, Humeri lati, Astricta ilia, et contracta femora, vel contra, Aut breuiusculus truncus, crura longa, vel diuersa illa. Item recta corpora cum brachijs et cruribus vel distorta. Omnino per mensurationem natura hominum patescit. Quare inde formæ et deformitatis ratio petitur, vtqȝ opus venustum aut inuenustum fiat. Debet igitur artifici prius q̄ admoueat tabulæ manum constitutum deliberatumqȝ esse quid effingere velit, Vt cum fama quæratur opere, exquisitis opti-

mis quibusq; et conuenientissimis ad illud absoluendū vtatur. Et si peritus excercitatusq; artifex in minime subtili ac in exiguo quoq; opere quid possit ingeniū et ars magis ac melius probarit, q̃ alius in grandi et subtili. Hæc inusitata nouaq; alijs facile ac soli intelligent potentes intellectu et manu artifices. Vnde fit vt ab aliquo diurno spacio de pennula in cartam conijciantur, aut scalpello in surculo exprimantur, quæ laudabiliora melioraq; sint, q̃ alterius grande et annui laboris opus. Quod singulare sane Dei donum putandum. Sæpe enim contigit alicui ingenium et is successus operis, vt neq; ipsius seculo, neq; multis sequentibus similem habeat, Quod intelligi potest de veterum monumentis, quorum etiamnum fragmenta eruuntur, In quibus tantum est artis, vt nihil nostrarum rerum illis comparari possit. Sed si quis quærat quæ sit ratio pulchritudinis in Imaginibus. Dicent fortasse aliqui, Quam iudicia hominum approbent, Ouod alij non concedent, Neq; mihi videtur, si hominibus imperitis iudicium permittatur. Sed peritiam quæ sufficiat quis definiet?

In ea enim ego sum opinione, Neminem viuere qui cōtemptissimi animantis summam perfectionem cogitatione animi sui possit complecti, Quo minus hoc facturum quenq̃ putarim in homine, quem Deus singulari consilio et modo fabricatus, omnibus alijs animantibus dominari voluit. Hoc non negauerim ab vno quam alio elegantiorem imaginem animo sæpe concipi et exprimi manu, quod quare ita sit optimis rationibus demonstretur, Sed non ideo ad maximam perfectionem peruentum fuerit qua melius fieri quicq̃ nequeat. Hæc enim Ingenij humani viribus non compræhenditur. Diuina mens nouit, quæ sola humanam simili scientia instruere posset, Veritatis enim hæc est regula, Quæ forma quæq; mensura pulcherrima et conuenientissima sit, ad quam vnum quiddam non multa congruere necesse est.

Sed quærentibus hominibus multa et diuersa incidunt, sectariq; contingit pulchra non vna via, deformia tamen vbiq; se magis offerunt, Atq; in his nostris tantis erroribus, non inuenio quam demonstrare veri modi absolutamq; pulchritudinem possim, Cum nihil æque cupiam quam ruditatem et deformitatem nisi forte consulto illa affectetur a nostrorum hominum operibus recidi, ipseq; si quid possim adiumenti afferre studiose facturus sim.

Sed nunc ad illud de quo aiebam hominū iudicium reuertor, quibus quæ nunc imago maxime pulchra visa est, Ei mox aliam anteponūt. Is autem artifex laudem meretur, qui singulorum iudicio probatam effigiem perficere possit, ad quod multum vsus et experientiæ requiritur. Neq; quicq̃ melius ad hoc contingere illi posset, quam habere animo comprehensum veritatis modum, vt rectam et aptam proposito suo mensuram intelligeret, quam vnam et simplicem esse oportet. Hanc se si quis tenere profitetur, rem maximam præstiterit si demonstrauerit, Quod mihi in his tenebris et palpationibus nostris vix posse fieri videtur. Quicquid tamen operis geometrica ratione explicatum confirmatumq; fuerit, Id tantum habet certitudinis, vt repræhensioni nihil loci relinquatur, neq; enim illi contradici potest, Et talem artificem merito vt diuinum omnes venerabuntur, suntq; illæ explicationes auditu perq̃ iucunde, sed opus spectatu multo iucundius est. Sed dixerit aliquis, Quin igitur in hac optimorum a te inducta desperatione studium scientiæ ponimus? Inhumanum hoc, neq; par fuerit propositis bonis malisq;, non meliora capessere, q̃uis optima negata sint, Atq; vt quid melius sit in nostra re, id est, effigie quapiam demonstremus, facien

dum ante omnia vt mensura omnium partium certa et conueniens exquiratur, qua constituta ordine suo ac modo, singilatim partes tam minimæ q̃ maximæ cum magna cura et diligentia perpolientur, si forte vere aliquid pulchritudinis reperire, et propius ad metam pertingere possimus. Cum autem, vt dictum est, humanum corpus multis ex partibus collectum compositumqz sit, quarum singulæ suum quendã rectitudinis habent modum, Magnopere annitemur vt intelligamus quid illi ipsi modo contrarium sit, quo melius vitare, et ad naturalem constitutionem quam proxime accedere concedatur, ad quam quasi recta via omnibus viribus contendemus, vt opus arte decoreqz conspicuum efficiamus, quæ omnia non mediocrem curam attentionemue vulgarem postulant. Primum enim animaduertat aliquis mihi illam separatam descriptionem faciei in capitibus superius expositam, certe subtilitatem deprehendet mirabilem, curuarum rectarumqz linearum et aliarum notationum quæ de regulæ ductu non possint describi. Neqz oscitantẽ perfecturum intelliget illas frontis, genarum, nasi oculorum, buccæ et menti, rotundationes ac quasi globulos aut lacunulas, vt ne quid minutarum particularum omittat, quod non simili cum maximarum cura tractet. Neue minorem diligentiam in singulis effingendis, q̃ in vniuersorum compositione et quasi coagmentatione adhibeat. Sequitur collum, hoc quadrare ad caput debet, neqz breuitate aut proceritate, crassitie aut gracilitate deformari. Atqz ita consequenter videndum vt in pectoris, alui, tergi, natium, item crurum pedumqz, brachiorum et manuum lineamentis omnia diligenter et articulate effingantur. Quæ cum ipsa tum in his minutissima quæqz omnibus suis numeris absoluenda sunt diligentia maxima, neqz enim audiendi qui dicant se properantes non solere insistere operi. Quod nisi in necessitate cum res ipsa aut studium petentium moram non fert, concedi non debet. Hoc autẽ si forte acciderit, tum festinationi ignoscendum, si tamen in hac ipsa vera ratio custodita sit, et artis cognitio eluceat. Itaqz tota erit imaginis facies a vertice ad calcem consentanea, cuiuscunqz illa modi sit instituta, Seu rigidi, siue leuis, carnosi seu macilenti, ne hac in parte carnibus excrescere, illa vero deficere videatur. Vt exempli caussa, si brachijs tenuis, crura tumeant. Siue a fronte sint omnia plena, a tergo vero minime, aut contra, partium enim volumus esse inter se consensum, non temere praueqz illas coaceruari. Quæ enim conuenientia, eadem et pulchra videri solent. Quare etiam ætatis forma tenebitur, Neqz caput iuuenis, pectus decrepiti, manus pedesqz prouecta ætate hominis faciendum, Neqz a fronte adolescens, a tergo senex exprimetur, aut contra. Quæ enim naturæ non respondent, praua iudicantur. Proinde rectum fuerit in omnibus ætatibus constitutionibus et modis custodire conuenientiam partium, In effigie, iuuenis, decrepiti, prouecta ætate hominis, macilenti, carnosi, rigidi, mollis. Erit igitur adolescentiæ imago, nitida, succulenta, æquabilis. Senecta vero rugosa, distorta, inæqualis, consumpta carne. Ad hæc cum laude perficienda, expedit prius q̃ elaborentur ductibus et lineis ad mensurationem omnia describi, vt cognosci possit si quid forte rectitudini desit. Hoc qui cum attentione et diligentia seruauerit, non illum facile pœnitentia operis sui insequetur. Qua de re postulatur ab artifice, delineationum exacta notitia, hæc enim ad artem momenti plurimum habet, Quod si maxime vera mensuratio designata fuerit, nihil citius est factu q̃ corrumpi rem, ab indocti alicuius delineationum manu, grassante temere per altitudinem latitudinemqz ac densitatem Imagi-

nis. At peritus harum bonam veramqz mensuram nactus, rem etiam in exprimenda forma meliorem fecerit. Cęterum quo veritatem mensurationis aliquam adipisci, et quantum licuerit de illa in opera nostra pulchritudinem inducere possimus, Nihil ego quidem conducibilius inuenio q̄z multorum viua corpora ob oculos ponere, Eqz formosorum iudicio omnium mensuram colligere partium. Omnino enim artis intelligens non exquisiuerit nihil conuenientię partium in magna hominum multitudine. Quis autem vnum aliquem ostenderit in quo ad vnguem, vt dicitur, omnia perfecta sint, ita vt nulla quicq̄z in parte requiratur? Sed hac quoqz in parte memineris, ne naturę modos confundas, Sed vt om̄ia congruant, quod fieri debere paulo ante diximus, Vtere ad iuuenum imagines obseruatione iuuenilium corporum, Similiterqz senilium ad seniles, Idemqz de prouecta ętate accipiendum, vt et ad macilentos, carnosos, rigidos, molles, robustos, imbecilles, similes in viuis naturas conferes. Non est dubium quin per singulas partes huic rationi studentibus oblatura sese plura etiam sint quam quę fuerint, et elaborare valeant. Nam formositatem rerum vix vnq̄z ars exprimit. Non iam dico eximiam et perfectam, sed exploratam nobis, et tamen exuperantem vires ingenii et effugientem gnauitatem manuum nostrarum.

Cum vero, vt diximus, diuersas ad imagines, diuersę naturę viuorum corporum exquirendę sint, offerunt se hominum duo etiam quasi genera diuersitatis. Nostrorum inquam qui albi, et Australium qui nigri a Gręcis Aethiopes perhibentur. Horum facies inter se dissimiles sunt, Neqz Aethiopum corpora tam grata sunt aspectu q̄z nostra, propter in illis nasi tantam depressionē, et labrorum crassitiem, itemqz manus, genua, tibię, pedes, nodositate deformes habentur. Sed ego vidi horum corpora aliis in omnibus partibus tantę conuenientię, et quę tanto studio naturę perpolita essent, vt nihil perfectius fieri posse iudicarem. Verum et in suo genere multę se diuersitates offerunt formarum, vtilis ad imagines obseruationis, pro constitutionum varietate. Ita robustiorum grandia sunt in trunco omnia, et quasi Leonina. At imbecilles leuia hęc habent, neqz torosi sunt, perinde vt illi. Minime igitur robusti imagini mollitudinis, neqz imbecillioris, lineamenta rigiditatis accommodabuntur. Etsi autem macilentię ac carnositati interdum seruiendum, tamen huius rigiditatis et lenitudinis modus pro arbitrio cuiusqz conseruari poterit. Horum veritas in natura et vita patescit, Quibus insistens et oculos intendens, neqz inde ad tuas opiniones discesseris, quasi melius quid effecturus, scito enim futurum vt fallaris. Prorsus enim in natura demersa est ars, quam si extrahere potueris, iam adeptus errores multos vitaueris in opere tuo, Cuius rectitudinem etiam magna ex parte Geometricis rationibus demonstrare poteris. Sed si quo illę non accesserint, hoc communi hominū iudicio et sententię relinquendū est, Ita tamen vt vsum plurimum posse sciamus. Nihil autem certius, q̄z quo propius ad vitę similitudinem opus tuum peruenerit, eo maiorem illud esse rectitudinis laudem inuenturū. Quare aberit a te opinionis falsitas, Melius te facturum quicq̄z, quam fabricato a se Deus operi suo largitus sit. Ad hęc enim comparati conatus tui sine viribus inuenientur. Ex quibus colligi potest, Neminem posse vnq̄z de proprio sensu et excogitatione, formositatem exprimere. Sed necesse esse vt quod ex animo suo formositatis deprompserit, id totū ante in illum repositum fuerit, studio et sedula diligentiqz imitatione. Quod proprium putandum non est. Sed acquisitum ac comparatum studio diligentiaqz artificium;

quod constitum animo hos suos fructus protulerit. Atqz hinc ille reconditus in mente thesaurus, Et intus conceptæ species in opus producuntur, Qua etiam de caussa exercitatis artificibus opus non est semper habere viua et animalia exempla ob oculos posita ad quæ imagines suas exprimant. Jam enim longo vsu ac studio tantum in animum illoꝝ confluxit, vt hauriri inde quamuis multum possit. His sunt omnia in expedito, sed perpaucis tanta intelligentia cōtingit, Cōtra aūt sunt plurimi, quibus magna assiduitate prauitas elaboratur. Illi vero, quos aiebam, exercitati artifices, iam arte et meditando exculti, etiam ad nullum aspicientes exemplum præclarum opus facile effecerint, etsi profecto reddit omnia respectus ad vitam et naturam meliora. Verum indoctis ac imperitis talis successus desperandus est. Nihil est enim harum rerum fortuitum. Itaqz inuenire est aliquem interdum, qui per se deqz sola animi sui intelligentia, in nullum intuens oculis animale exemplum, prestantiores effingat tamen imagines, q̄ʒ alij quamuis sedulo et studiose vitam et naturam coram contemplantes. Artis enim cognitio his deest. Laudem autem petenti cauendum est in primis ne qua deformitate opus implicetur, quam ob rem superuacua ab iis imaginibus quas esse pulchras voluerit recidet, his enim illæ dedecorantur. Quod sic licet intelligas, cœcitas, debilitas, tabes, claudicatio, contorsio deformis est, propter defectionem naturalis vsus, Sed non minus turpe fuerit ternis aliquem luminibus aut manibus pedibusue totidem conspici, non ob defectionem sed superfluitatem. Quo magis igitur huiusmodi vitaris proqz illis effinxeris necessaria, recta, conspicua, valentia, quæ omnibus grata sunt et probantur, eo maiorem laudem conciliaris operi tuo. Ipsum quidem pulchrum in natura absconditum, nostra iudicia fere turbat. Inuenire igitur est duos aliquos per ambos pulchros et venustos, quorum tamen neutri quicq̄ʒ cum altero cōmune sit, neqz mensuræ nec constitutionis, neqz tamen planum est vter pulchrior dici debeat. Ecce sunt tenebræ intellectus nostri, quis igitur pronuntiarit verum de formæ excellentia? Sed quamuis nobis non appareat, verisimile tamen est illorum perœque formosorum vnum certarum partium perfectione alterum antecedere.

Ex his conficitur Ingenioso artifici cauendum ne quod vnum modo genus in picturis sequatur, sed pertinere ad illum, vt multiplicibus et diuersis modis excercitatus sit. Vnde hoc consequetur vt cuiuscunqz constitutionis hominum imagines exprimere possit. Vt sunt iracundorum mitiumqz aut alioꝝ quorumcunqz, quæ omnes in suo genere affabrefactæ probantur. Venit igitur aliquis et petit imaginem hominis infidi ac Saturnini aut Martialis, vel magis veneream amabilem et blandā, quid erit exercitato facilius, quam de supra expositis præceptis inuenire conuenientem et veram cuiusqz illarum imaginum mensuram? inuentamqz apta forma illustrare? Nam omnium ita naturæ effingi possunt, Quæ sint igneæ, aereæ, terreæ, moderante scilicet opus artis potentia. Neqz sane diu intuentibꝰ manifesta est peritis artificibus operis laus et decus, sed et primo se momento ostendit, et in sui amorem incredibilem adducit intelligentes. Qui his in rebus multū versati sunt, iis perspicuum est quod dico, iidemqz scientiam veri vsus tenent. Scientia autem veritatem semper complectitur, cum opiniones sæpenumero ab illa aberrent. Quapropter nemo etiam sibi confidere nimium debet, ne hac re in opere seduci ipsum contingat. Ideoqz fecerit studiosus huius artis precium operæ si multorum probatorum artificum opera

crebro contemplatus et depingendo imitatus fuerit, deq; illarum ratione artifices audierit disputantes. Non tamen quemq̃ existimare velim in quamuis laudabili opere non obseruandos errores si qui forte insint, quos et cognosci et emendari rectum fuerit. Neq; tibi quisq̃ persuadeat vt animum ad vnum certum genus et modum imaginum astringas quas aliquem artificem cognoueris fere factitasse. Fert autem natura vt opus fere tale sit quale est iudicium animi et ratio. Sed ego te varia iubeo contemplari, et ex multis eligere optima. Opinionum enim falsitas nemini ferme non obstrepit. Et quis ausit dicere opus aliquod ita esse perfectum vt nihil melius fieri queat, cum nemo pronunciare possit, q̃uis formosum hominem viderit, non illo tamen formosiorem inueniri posse. Tutissimũ autem iter ingredi optimum fuerit, siue de aliorum doctrina, siue propria ad animale exemplum exquisitione. Sed magistros illos non probo qui de arte cum verba sine fine facere consueuerint, ipsi suum opus laudabile nullum habent proferre, quales ego scio me vidisse non nullos. Nam hos si fueris secutus, in errorem laberis. Quod me etiam tacente clamat prauitas operum ipsorum, Separata enim hæc sunt, de opere multum loqui, et illud facere. Non tamen ideo veto quenq̃ admittere instructiones imperitorum quoq;, fieri enim possit vt rustici tibi demonstrent peccatũ quodpiam operis tui, etsi qua ratione corrigas docere te nequeunt.

Hoc loco monitos velim ignaros huius artis et discere de nostra doctrina aggressos, vt diligenter cognoscãt quæ a nobis tradita sunt, primumq; pauca proponãt discenda et efficienda sibi, quibus compræhensis tum demum pergant ad alia. Debet enim scientia vna cum vsu crescere, vt manus voluntati et intelligentiæ seruiat, vnde tandem artis et vsus magna certitudo existit, Quæ duo et cõiungi debent, et separata nihil valent. Jam imperiti et vulgus vt max. meliora a prauioribus discernere posse videantur, Tamen nemo est qui vere iudicare possit, nisi peritus artifex, qui et ipse sæpe laudem operibus suis consecutus fuerit.

Sed dicent aliqui, Tantum ne igitur laboris ac operæ ponetur in his mensurationibus tantum impendetur temporis, vt singulatim omnes imagines ad hanc rationem exigantur? atqui paruo sæpe tempore faciendæ plurimæ incidunt. Non hoc ne nos quidem præcipimus. Sed hoc doceo parandam studio et diligentia quandã certitudinem quæ in his solum rationibus consistit, atq; illã adeptis, in manus quadam infallibili libertate, nemo exegerit omnium corporum aut rerum mensiones. Quin etiã de arte oculi instructi pro regula esse incipiunt, manus autem obsequiosa est arti, quæ confidentiam parit et potentia sua errores depellit, et falsitatem excludit operis. Tum et celeritas non deest, neq; scientia plenus diu queres quid facias, neq; ductum punctumue temere proieceris. Talia opera artis laudem merentur, quæ et amabilia, et libera, et minime anxia, rectaq; videantur. Talia probantur ab omnibus quod bonitatem diffusam per omnes partes suas contineant. Sed imperiti et artis ignari nihil boni rectiq; vnq̃ elaborauerint, quamuis manus libertatem quæ maxima esse possit consecuti fuerint, Quin illa tum libertas carcer putandus, cum ad errores deuinciat. Nihil igitur hoc potest absq; arte, neq; hæc multum sine vsu effecerit, coniuncta ergo, vt diximus, hæc esse debent. Vnde manifestum fit cognoscendam studiosis harum rerum, mensurationum rationem, qua perspectæ admirabiles successus consequuntur. Neq; enim humanam effigiem regulæ aut circini vno

ductu designaris, quare singulatim punctis per partes suas, vt ostendimus, describi necesse est. Nihil autem quod mensurationis rectitudine caret probari poterit.

Video accidere posse, vt hœc nostra prœcepta aliqui in grandibus imaginibus secuti aberrent imperitia quidem ipsi sua, sed in me culpa translata, quasi de illis parua quidem recte perficiantur, sed grandia non item. Sed hoc fieri non potest. Nam si parua laudas, cur reprœhenderis grandia? Si enim illa improba sunt, facile concessero grandia reijcienda, hœc enim dissimilitudinem illam bonitatis et prauitatis non admittunt. Vt circulus non minus exiguus rotunditatem suam tuetur q̃z ingens, et quadratum similiter breuibus et prolixis lineis recte clauditur. Congruunt enim proportionum rationes in magnis non secus ac paruis, velut in cantibus quam enim octauam vocant, vnius cuiusdam toni est, siue vox tinnula seu obscurior fuerit.

Postremo sciendum demonstratas imagines etiam insuper ac multipliciter quidem variari posse, sed ita vt mensuratio prorsus eadem et imperturbata relinquatur.

Finis libri Tertij.

Alberti Dureri liber Quartus picturae de flexionibus et gestu descriptarum Imaginum.

Demonstratis superioribus tribus libris aliquot rationibus effingendi imagines ad certos et debitos, easdemqꝫ variandi ad diuersos modos, Superest vt indicetur etiam via flectendi illas pro cuiuscunqꝫ voluntate, et vertendi in iuncturis artuum, inqꝫ nexibus membrorum, sic quidem vt natura ferre videatur. Quis autem vsus quæue pulchritudo inesset illis rectis et rigentibus formis sicut doctrina nostra superiorum librorum designatæ fuerunt? Cæterum quamuis scitum membrum aliquod corporis præstansue sit, tamen deformi gestu dehonestari, et ignobilius contemptiusqꝫ eleganti quasi compositione commendari solet. Jam membrorum tractatus, q̄ admirabiliter a natura in se coagmentata et innexa illa sint, non est huius operis neqꝫ propositi nostri. Eumqꝫ relinquens anatomicis istis, nusq̄ nisi forte necessitate coactus attingam. Sciendum igitur sic quemadmodum docuimus factas imagines, quæ quidem obliquæ sint, flecti solere in spina tota a ceruice vsqꝫ ad coxam per et intra omnes transuerse ductas lineas. Ita tamen vt magis pronas q̄ supinas efficias. Hæc flexio vniuersa designari debet in vltima parte 4. densitatis versus tergum, per et intra omnes, vt diximus transuersas, præterq̄ vbi coxendicum flexura est in summi femoris media linea. Ipsum in sua linea genu, pes iuxta tali lineam, et si vsus fuerit in medio sui, Digiti per articulos suos flectentur. Brachium flectes in humero, cubiti nexu, iunctura manus. Digitos autem in suis quosqꝫ articulis siue nodis. Sed imago aduersa vtrumqꝫ in latus flecti consueuit a collo per totam spinam dorsi, quæ vt facilius animaduerterentur flexionum notas in rectis imaginibus, suis vbiqꝫ locis apposuimus figura paruulorum triangulorum aut orbiculorum. Quia vero simplex flexionum ratio non est, quo disertius omnia explicari possent, Differentias illarum aliquot proponendas duximus, de quibus pro intelligentia nostra totam hanc doctrinam exponeremus. Est etiam magna cum cura animaduertendum status ipse et facies imaginis quam velimus esse, siue seueram seu blandam, quarum illa horridior et asperior, hæc amabilior et suauior esse debebit. Sed flexionis differentiarum hæc fere nomina sunt.

Inflexum	Directum
Curuatum	Contortum
Versum	Dimotum.
Implexum	

Secundum has differentias quas sex nominibus appellauimus corpus humanum flectitur, pluresqꝫ ac pauciores simul pro motu suo. De quibus quæ fuerit sententia animi mei lineis in sequentibus declarabo.

Sed hæc vt in lineis demonstrãtur ita memineris et in superficie quam planam et in mollibus corporibus quæ insuper lata densaqꝫ intelligimus, accidere. Talia eñi similiter vt lineæ, quas et ipsas complectuntur, inflecti, curuari, verti, implecti, dirigi, contorqueri, dimouerique solent. In humano autem corpore quomodo singulatim vsurpentur nunc deinceps docebo.

Primum quod inflexum nominauimus, Est in corpore artuum, id est, iuncturarum. In illis enim membra inflectuntur, quæ tamen retineant rectitudinem suam, ossa si flectere velis, frangas. Quare demonstrauimus hoc de lineis mutilis quæ certis in punctis cohærerent et essent rectarum particularum.

Secundo curuantur in humano corpore veri et carnes. Nam cum in latus, aut prorsus retroue corpus flectitur, Nerui etiam et caro curuatur, vt alibi cauula, conuexula alibi appareat.

Tertio de membris versionem nominauimus, vt cum caput vertitur, similiter et brachia et pedes, et truncus ipse, atqꝫ adeo plæraqꝫ omnia membra in corpore.

Quarto implexionem scies in neruis etiam et carne accidere in corporis versione, cum mollia implexa in corpore fiunt, vt in collo, trunco, brachio pede.

Quinto notabis directionem et contorsionem in humano corpore per sæpe vsurpari, quarũ illa extenuat, hæc inspissat. Cuius rei tale detur exemplum. Si brachiũ extenderis vt directum sit, Nimirum intenduntur et nerui, et carnem in longitudinẽ extenuant, Sed si idem contraxeris vt contortum sit, contorquetur etiam et comprimitur, caro ad spissitudinem, idqꝫ vsu venit et aliis in partibus.

Sexto dicimus in corpore vnam partem ab altera dimoueri, cum quasi separatæ discedere videntur in latus, aut prorsus, retrorsusue. Itemqꝫ in curuationibus et inflexionibus carnes dimouentur, et quasi a sese recedunt foras, intro, aut in latus.

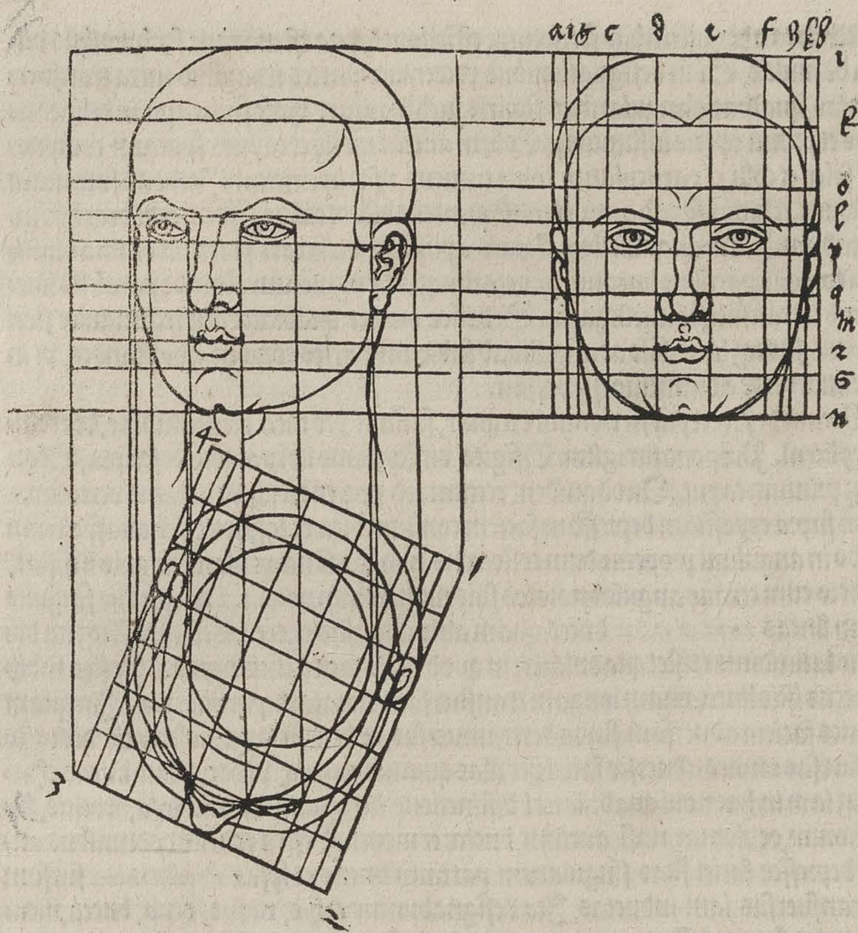
Cæterum sex istæ differentiæ possunt et semel omnes in corporis motu accidere, sic vti membra, inflecti, verti, et separari dicantur. Interea caro et mollia in corpore curuantur, implectuntur, contorquentur, partesqꝫ a se mutuo naturaliter vrgeri cernuntur.

Ex his igitur quæ demonstrata sunt, suas quisqꝫ imagines, in quo voluerit, et vt res poscet, gestu constituere poterit. Sed cauendum ne a naturali constitutione discedatur. Quibuscunqꝫ autem rebus vis affertur, illas deformari necesse est. Vitabitur etiam hoc loco nimium et parum. Quibus aut furiosa aut somnolenta imago reddatur, quod est culpandum, nisi in proposito forte faciendi ad hunc vel illum modum imaginem. Intelligendum autẽ horum omnium vsum esse in humanis et virilibus ac muliebribus, similiter et bestiarum, vt equoꝝ et aliarum animantum imaginibus.

Sciendum etiam supra descriptas imaginum staturas, Non retinere in flexionibus omnium partium, neqꝫ æquabilem mensuram latitudinis et densitatis, Nam in motu apparet vni parti quasi decedere aliquid spacij et accedere alteri, ita consequitur in opere mutatio, quæ vt rectius perficiantur, elaborandum est studiosis harum rerum in multis exemplis, quæ ad viuorum corporum similitudinem exprimãt. Ita eñi facile depræhendent omnium partium modum, qui notissimus esse debet, ne in opere erretur.

Præterea ad exquirendas flexionum effictiones, vna est maxime sculptoribus vtilis via de multis, Si in designationibus præcipuæ partes imaginis intra transuersas lineas, quadratis angularibus figuris includantur. Hæc fiunt apte in delineationibus et prima operis institutione. Eodem autem modo et capitis spacium compræhendi solet, et colli, et particulatim totus truncus, vsq3 in cinctum. Inde ad summum vsq3 femur, et hinc vsq3 ad genu, et consequenter tibiæ et calces, Idem et de brachijs intelligendum. Nam angularibus figuris aptissime declarari poterunt omnia omnibus in corporis partibus lineatim punctatimq3, vt singulorum situs de paralelis lineis erectis et transuersis intelligatur. Sed illæ omnes quadratæ aut rectangulæ fieri nequeunt, suntq3 lateribus ac angulis ad subiectas partes corporis adaptandæ, vt intelligentiæ veræ adiumento esse possint.

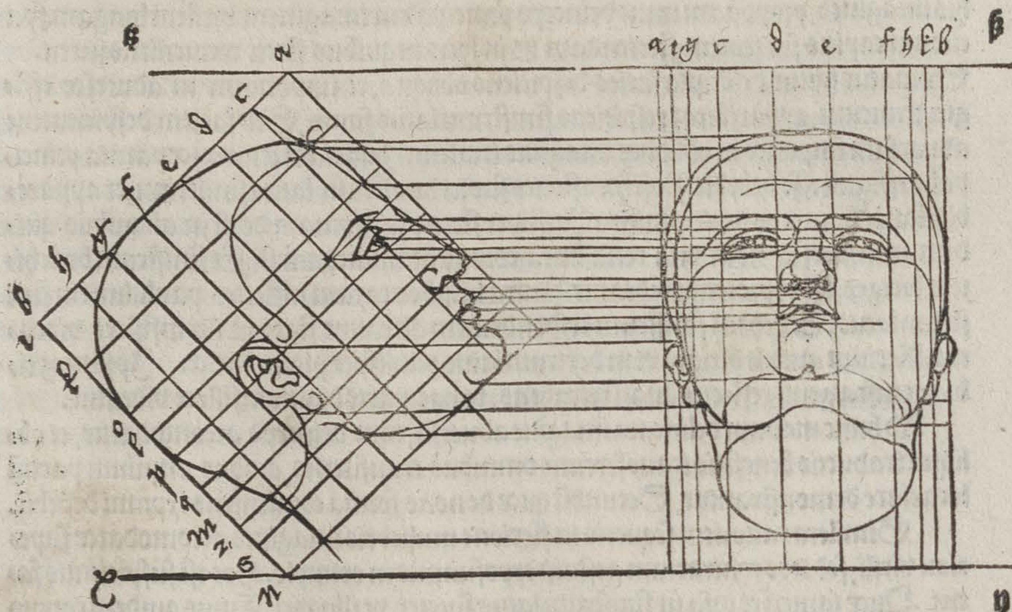
Verum vt præcepta flexionum exequar, faciam pro mea consuetudine, vt exemplis explicem. Proponatur igitur Effigies virilis primo libro ac loco descripta, Seorsumq3 primum caput. Quod quidem rectũ ad perpendiculum in latus vertatur. Illam supra expositam depressam faciem constitues ita vt te spectet, sed quasi circum agendo in angulum propemodum collocabis, non tamẽ ita vt plane angulo insistat, quo facto cum cernas angulos notatos suis numerorum notis. 1. 2. 3. 4. ex ijs singulis sursum lineas παραλληλους duces quam altis illis vsus egere videbitur. Atq3 ita descriptio latitudinis existet quadrilateri in quod versa facies includatur. Postea subijcies erectis istis lineis vnam longam transuersam notatam punctis. x. y. In quam impones faciem aduersam supra dextram versus, et beneficio transferentis deducito transuersas omnes aduersæ faciei per illas quatuor erectas, vt docuimus lineas. Habebisq3 iam in hac noui quadrilateri distinctione designata omnia loca, frontis, superciliorum, oculorum, nasi, aurium, buccæ et menti. Postea educito ex omnibus angulis depressæ faciei suas singularum partium lineas et ipsas παράλληλους sursum per transuersas iam inductas, Ita designabuntur et his, nasus, oculi, bucca, mentum, aures, frons, collum, capitis rotunditas, siue crauium. Apparebitq3 in quibus et intra quas singulæ partes exprimendæ sint, quarum et expressione forma conueniens versæ faciei et quasi respicientis inducetur. At hæc ratio, vt error deuitetur, singularem poscit diligentiam. Nos ad certius omnia demonstranda ipsius descriptionis exemplum subiecimus.

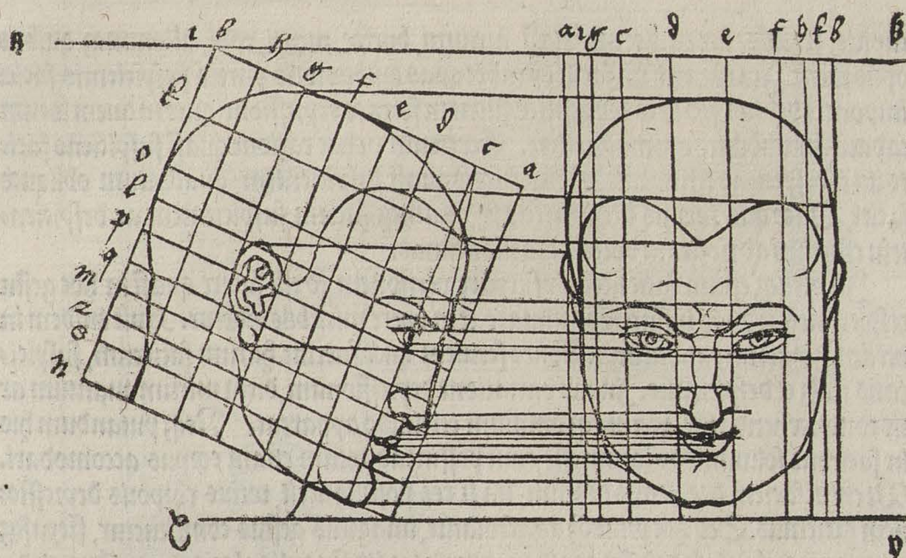


Eodem modo quo principalem faciem vertimus vt quasi respiceret, ita nunc deinceps ostendam rationem qua reclinata vertice et mento elato ita constituatur ille vt quasi suspiciat. Ea esto talis. Obliquæ faciei quadratum instructum de superiorum scriptorum doctrina, Constitues in posterioris lateris inferiorem angulum in lineam transuersam longiusculam. x. y. angulum autem inferiorem prioris lateris vbi mentum inest, eriges. Postea lineam transuersam et ipsam longiusculam παραλληλως ad lineam. x. y. impones supra vt eminentem angulum quadrati attingat, ea sit. z. ß. Huic deinceps adijcies aduersam faciem suspicientem hoc modo. Intra transuersas illas duas longiusculas designabis totius faciei aduersæ latitudinis spacium lineis perpendicularibus duabus. a. b. Et intra has etiam distribues reliquas lineas suis notis, vt in principali sunt positæ, nempe. c. d. e. f. g. h. i. k. quibus ipsis latitudinis partes designentur. Tum deinde beneficio transferentis deducito ex obliqua facie omnes lineas transuersas in quadrilaterum iuxta positam aduersæ faciei, summi

capitis, frontis, superciliorum, nasi, aurium, buccæ, menti, colli, aliorumqz quibus opus fuerit. Ita cancelli isti facile ostendēt quas quibus locis partes suspicientis faciei imponere debeas, sed tuæ diligentiæ fuerit in formæ expressione, quæ in quem locum cadant infallibiliter animaduertere. Cæterum vt hac ratione quasi suspiciens facies ita et despiciens effingetur, Si ita feceris quasi despicientem, quadratum obliquæ faciei, Quæ quo melius declararentur, vtramqz faciem suspicientem ac despicientem effictam ad nostram doctrinam subiecimus.

In vtraqz etiam facie licebit vsurpare versionem, id est, facere quasi in hoc gestu respicientes, Quod ipsum illas mutare, et in opere mirabile videtur. Huic quidem in vtramqz partem rationi depressiones seruient, quæ fuerint harum facierum, suspicientis inqz et despicientis. In tali variatione depressionum, dictu mirum quantum artis compræhendatur, quantaqz omnium certitudo appareat. Neqz putandum his in faciebus solummodo locum esse, cum possint ad totum etiam corpus accomodari. Vt enim faciem docuimus deprimi, ita si res postulauerit, totius corporis depressionem faciemus. Sed hoc priusq̄z aggrediatur, imaginis gestus constituetur, flexusqz omnes pro voluntate cuiusqz componentur, atqz ita singulis e locis et partibus ad depressionem, demittentur perpendiculariter lineæ.



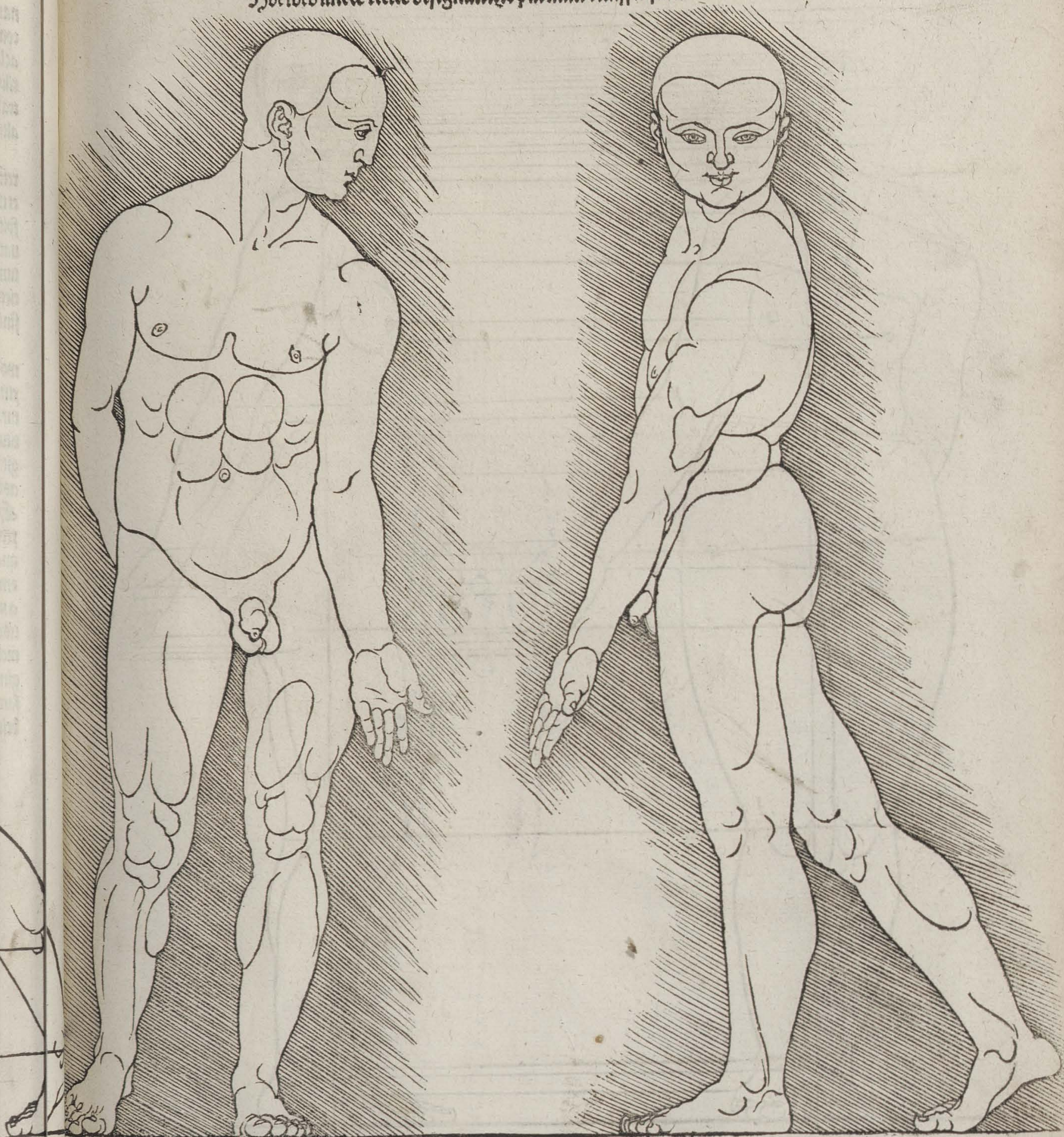


Vt autem rectius intelligi possit doctrina nostra flexionum, et quales exeant de his imagines, proponam nunc deinceps principalem imaginem virilem longam spaciorum capitis sui septem, flectendam iis in locis in quibus flecti conueniens fuerit. Sumatur igitur descripta facies despiciens obliqua, et imponatur in aduersæ effigiei truncum, apparebitq; respiciens sinistrum latus suum, Sed faciem despicientem aduersam impones in obliquæ imaginis truncum, bifariam enim præparata principalis effigies esse debebit. Post hæc flectes supra lumbos in latus sinistrum, et apparebit elatior humerus dexter sinistro. Insuper flectes per spinam dorsi in aliquibus quidem transuersis, ne in vna recta linea corpus inclinandum sit, Et sinistrum brachium diriges, sic vt protendi videatur. Infra lumbos coxam inflectes paululum in sinistrum latus. Et pedem sinistrum respondentem ad caput figes vt illi insistere videatur. Rectum autem diriges vt in dextrum latus paulisper protendatur. Ipsamq; tibiam infra genu reflectes quasi retrahens, vt hac parte digitis insistere videatur.

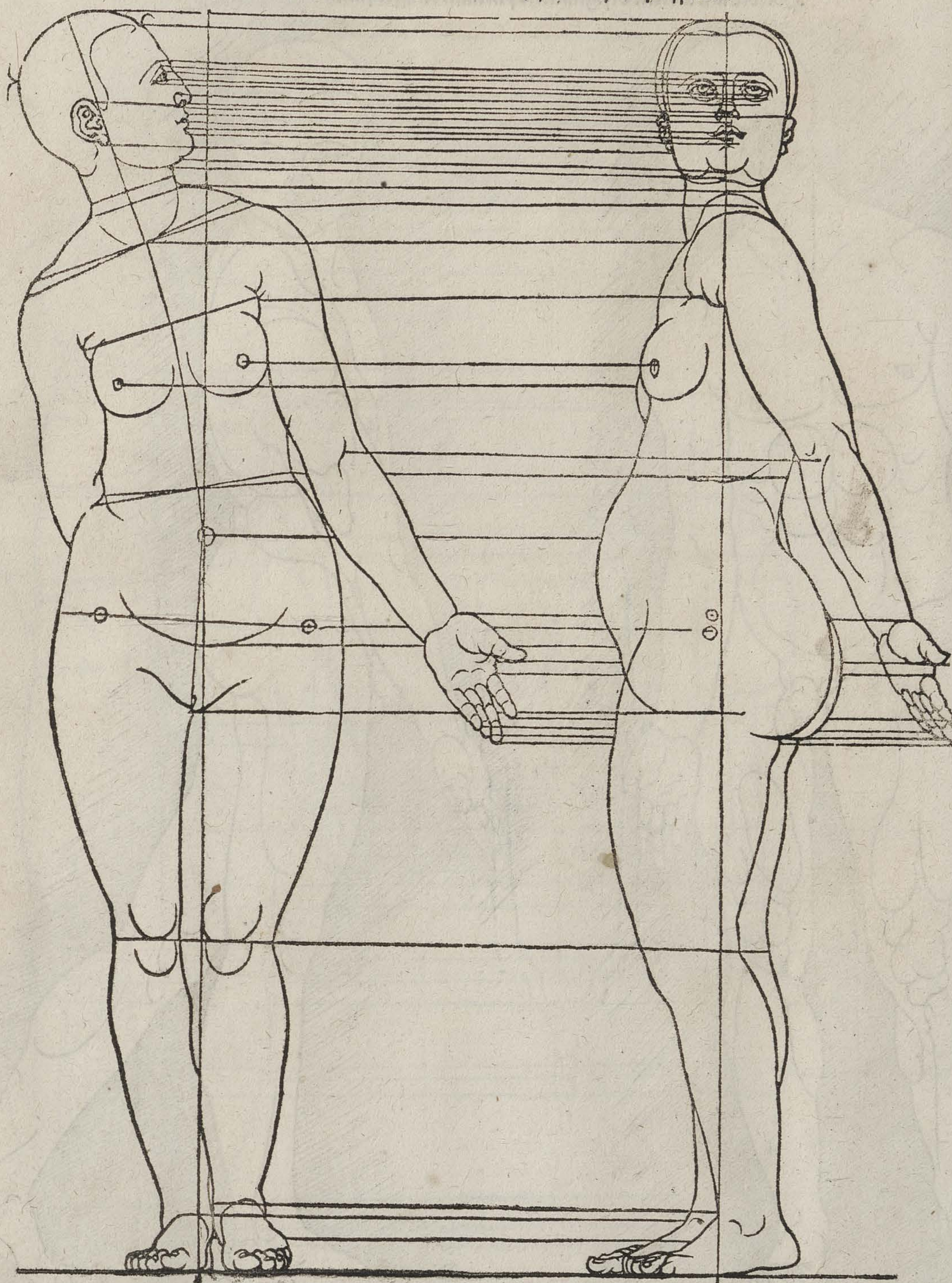
Ad hunc modum delineata imagine aduersa, tum deinceps accomodatur, et obliqua traductis beneficio transferentis omnibus transuersis, quibus omnium partiũ loca clare demonstrantur, Secundũ quæ de nouo forma conueniens exprimi debebit.

Similem rationem sequeris in flexione muliebris imaginis accomodatæ superiori virili, sed nos contrarium gestum exposuimus in exemplo. Hoc est suspicientis faciei, Quæ tamen et ipsa in sinistrum latus spectet, vt illa viri. Cuius quidem corpus vt in idem latus flecti iussimus, ita præcipimus hoc muliebre flecti in diuersum hoc est dextrum, conseruata tamen muliebris constitutionis modo, quo facto in traducendis lineis, decurres ad transferentis opem, facies q; vt faciendum in virili imagine ostendimus. Horum exempla articulate infra expressimus, quorum quisq; contemplatione instrui possit. Sed intelligendum non ad hanc tantum vsus rationem hæc pertinere, Sed viam etiam monstrare ad alia atq; adeo diuersa faciendi, vt cuiq; libuerit. Præterea sciendum, flexas singulas partes in transuersis lineis, pro rei conuenientia verti quoq; insuper posse. Vt verbi caussa. Si humerus virilis sinister deflexus sit coram versus, conuertere etiam eundem et quasi versare retro, Dextrumq; velut promouere poteris, ipsa illa corporis parte tanq̃ se vna mouente et subsequente gestum. Ita vbiq; facias, et copiosius q̃ pro scriptura hac vsurpes omnia licebit.

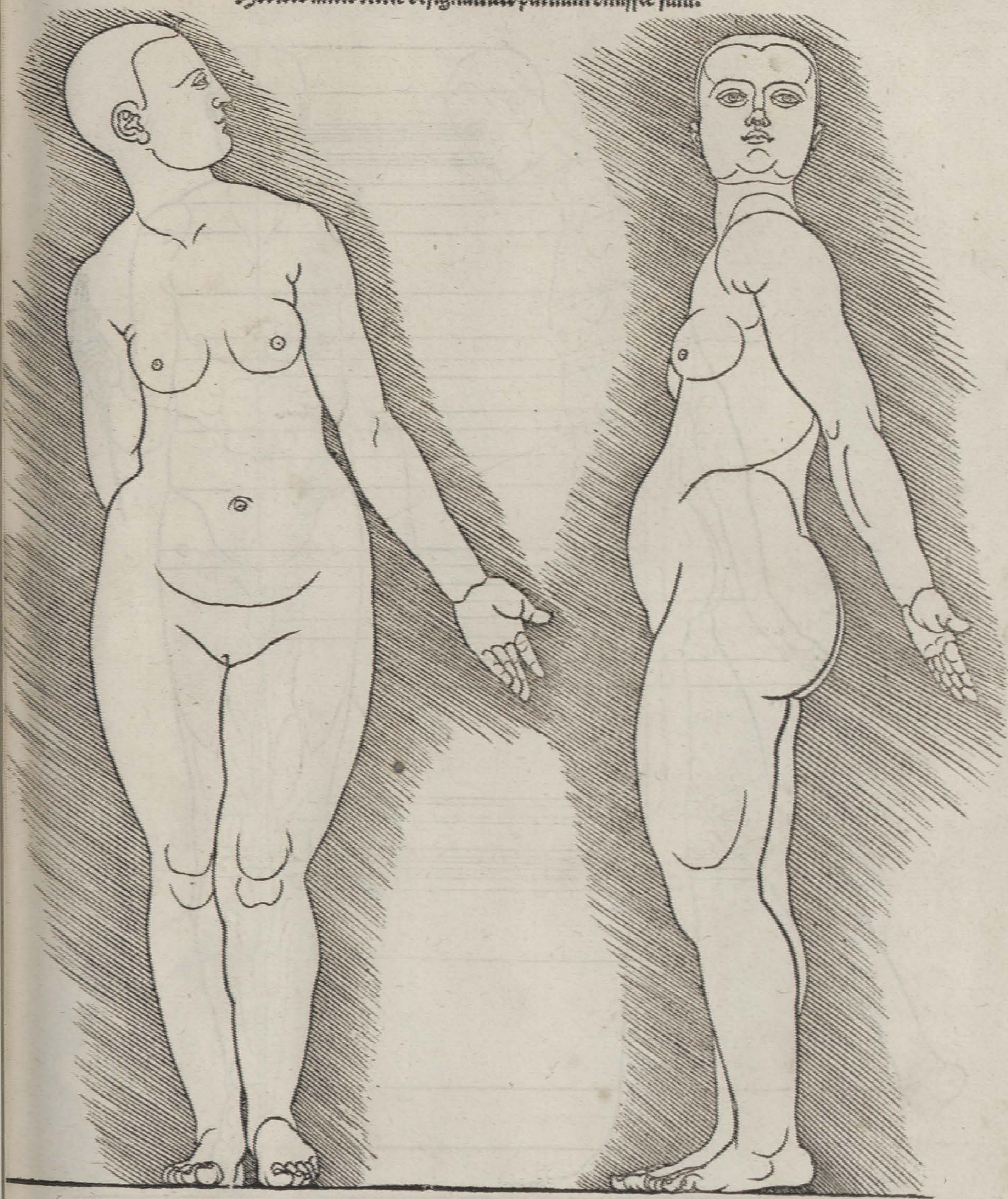
Hoc loco lineæ rectæ designatrices partium omissæ sunt.

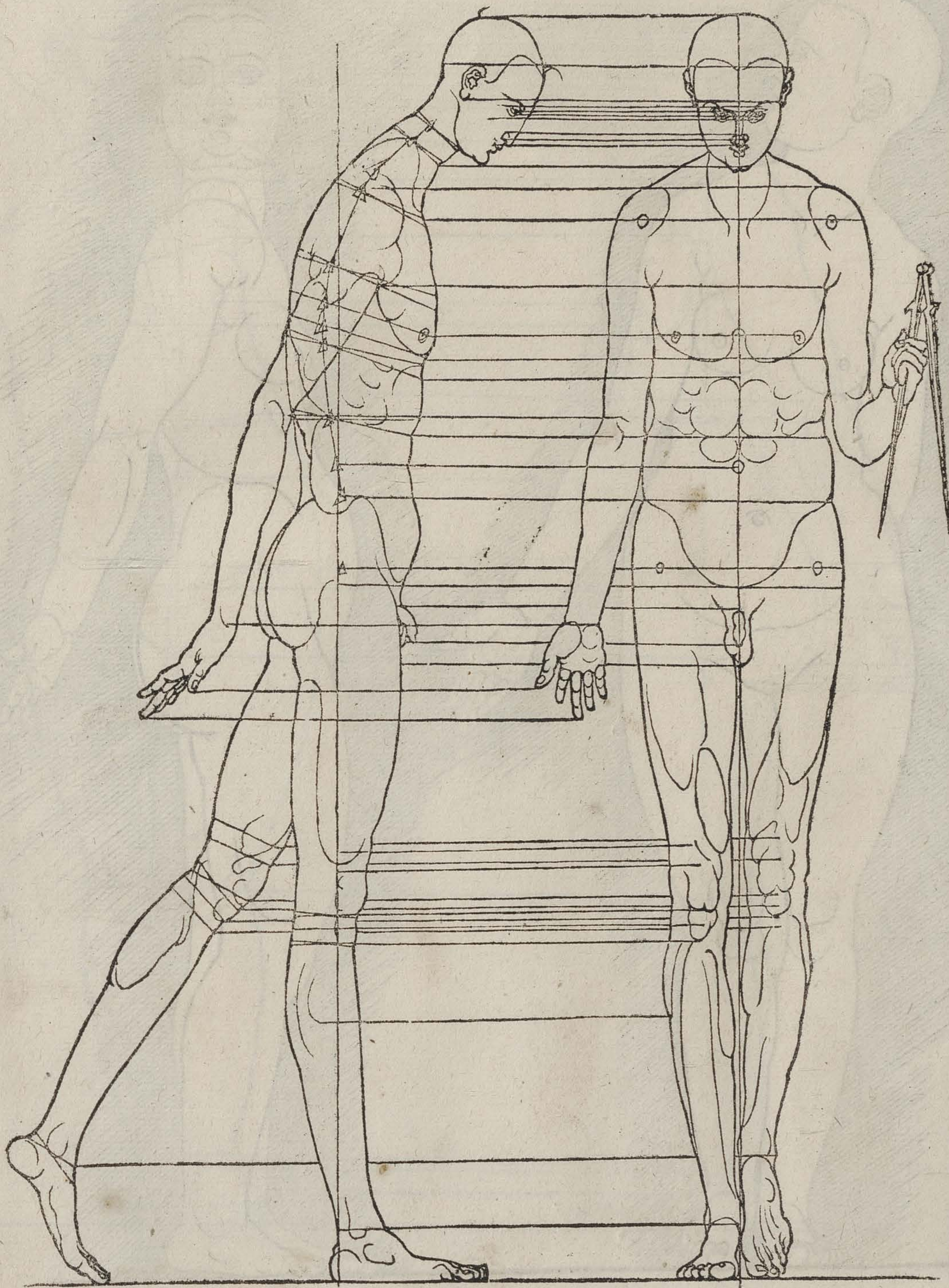


Imago muliebris rustica, cuius altitudo continet septem capitis sui spacia.

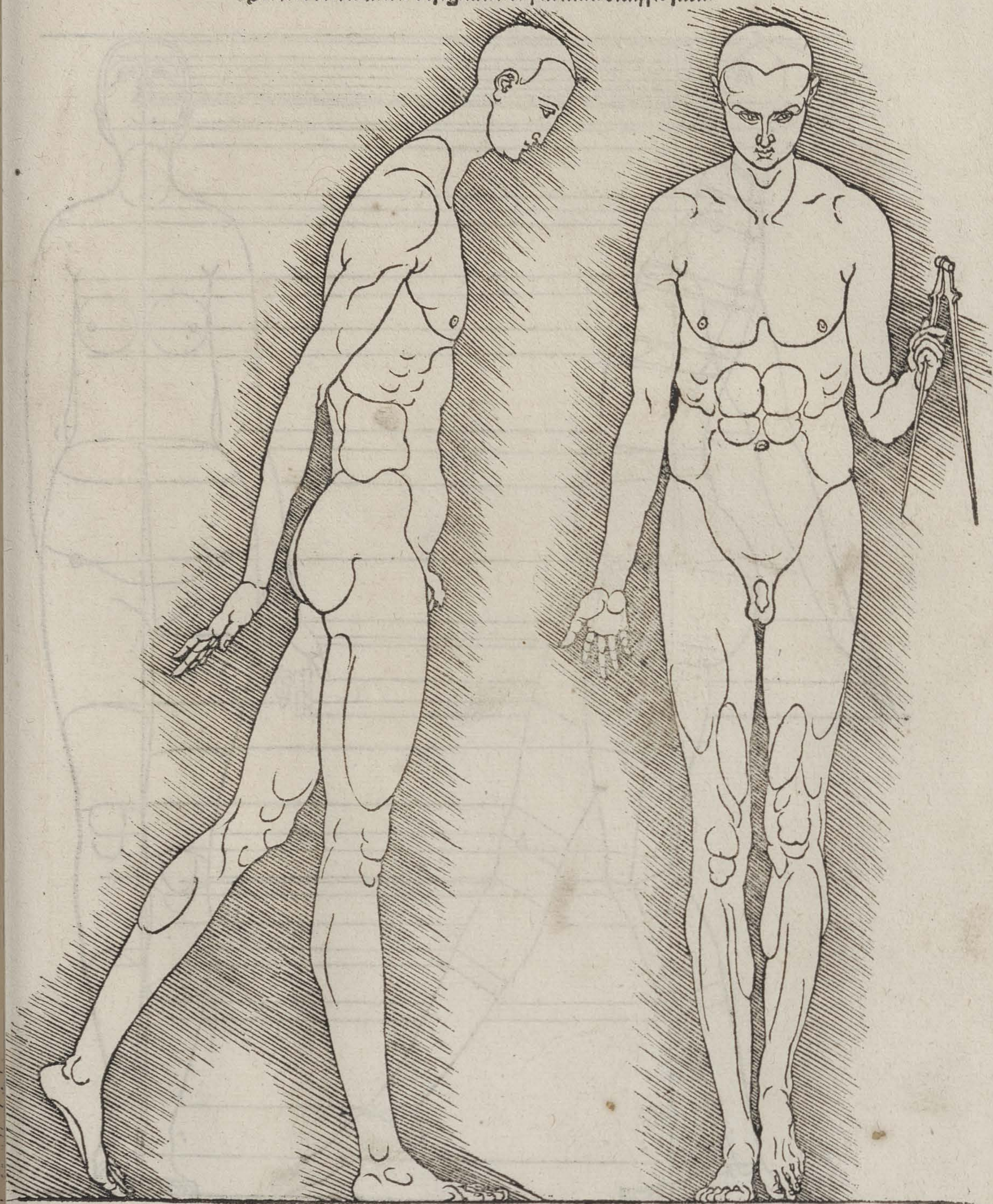


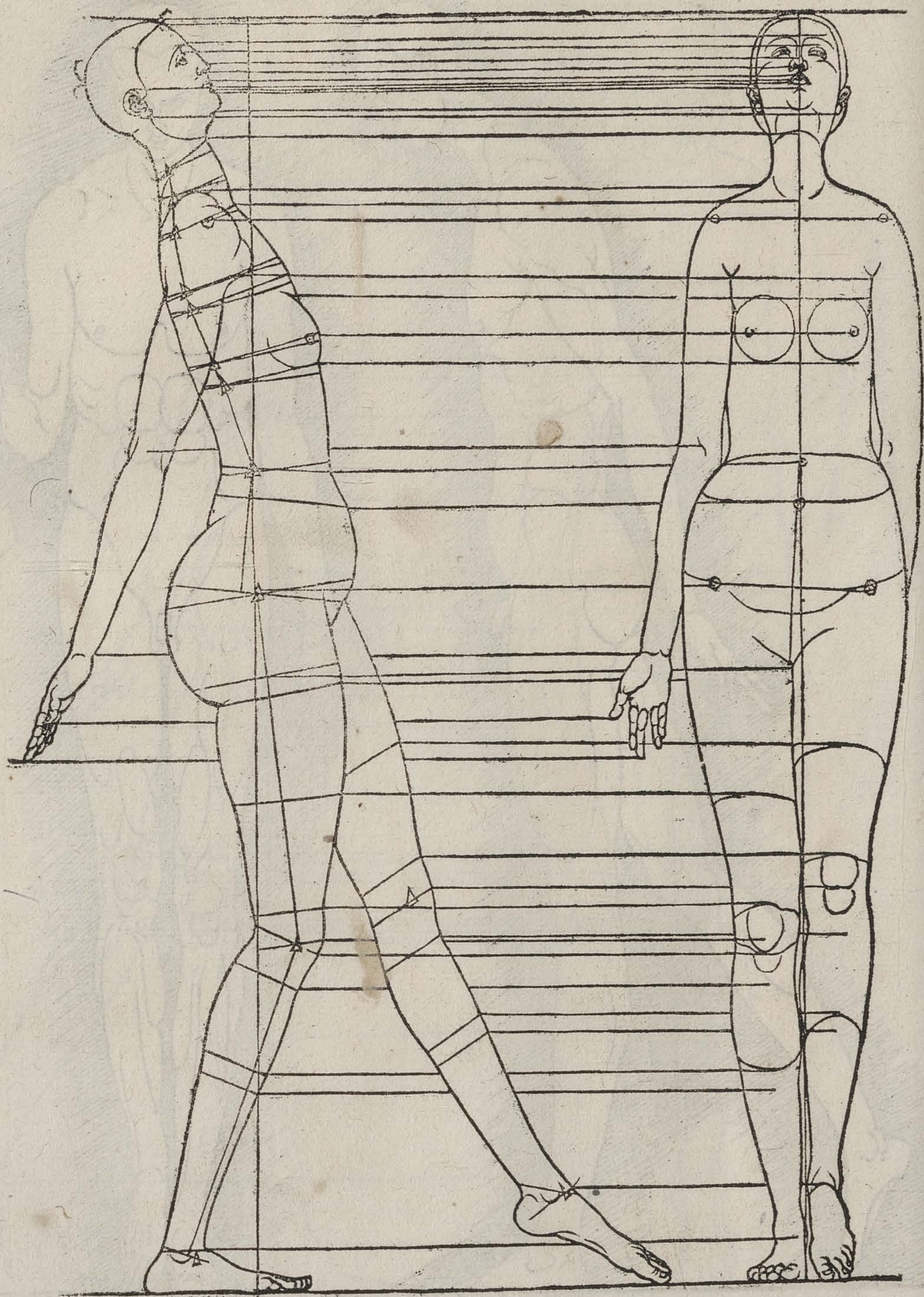
Hoc loco lineæ rectæ designatrices partium omissæ sunt.



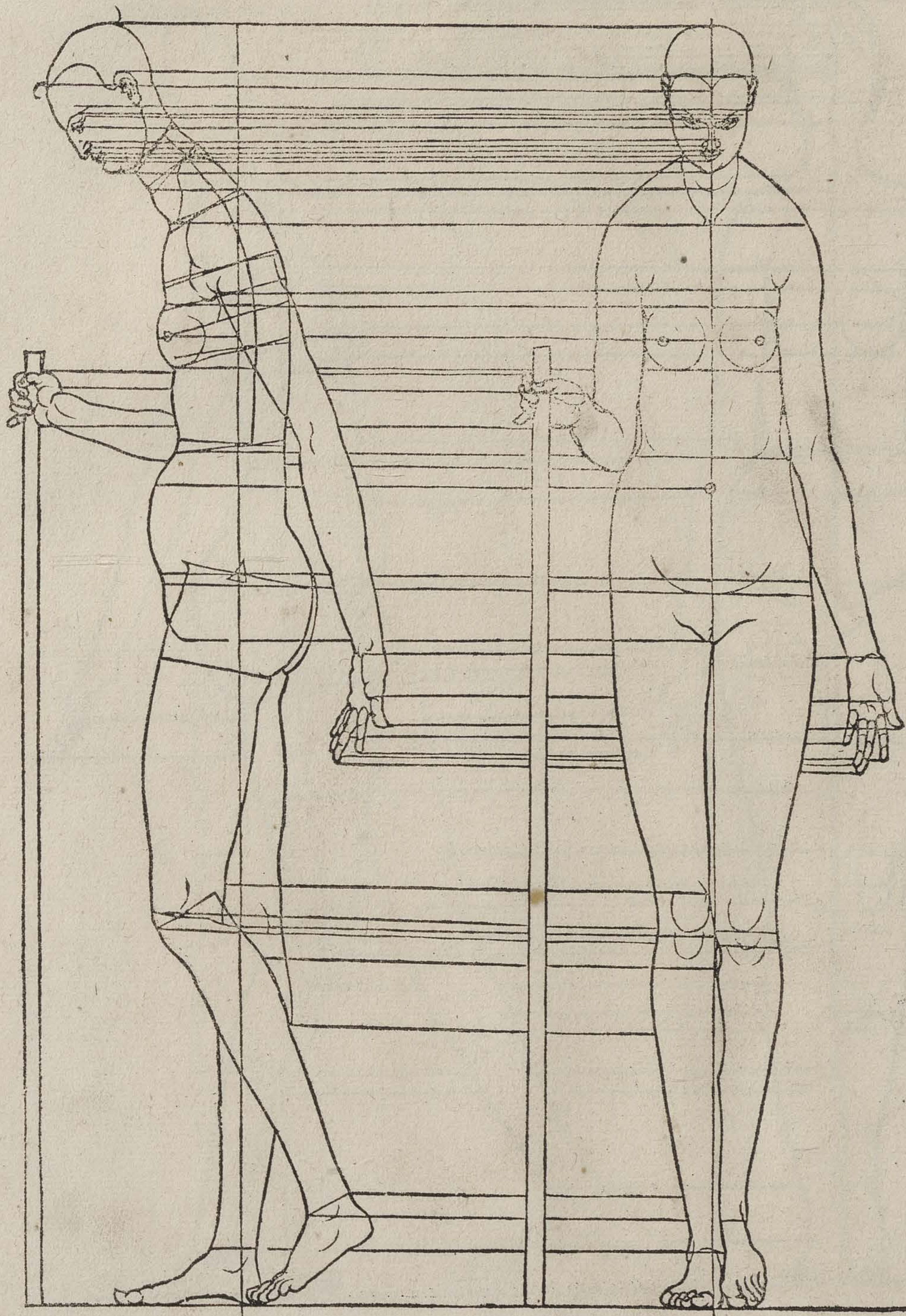


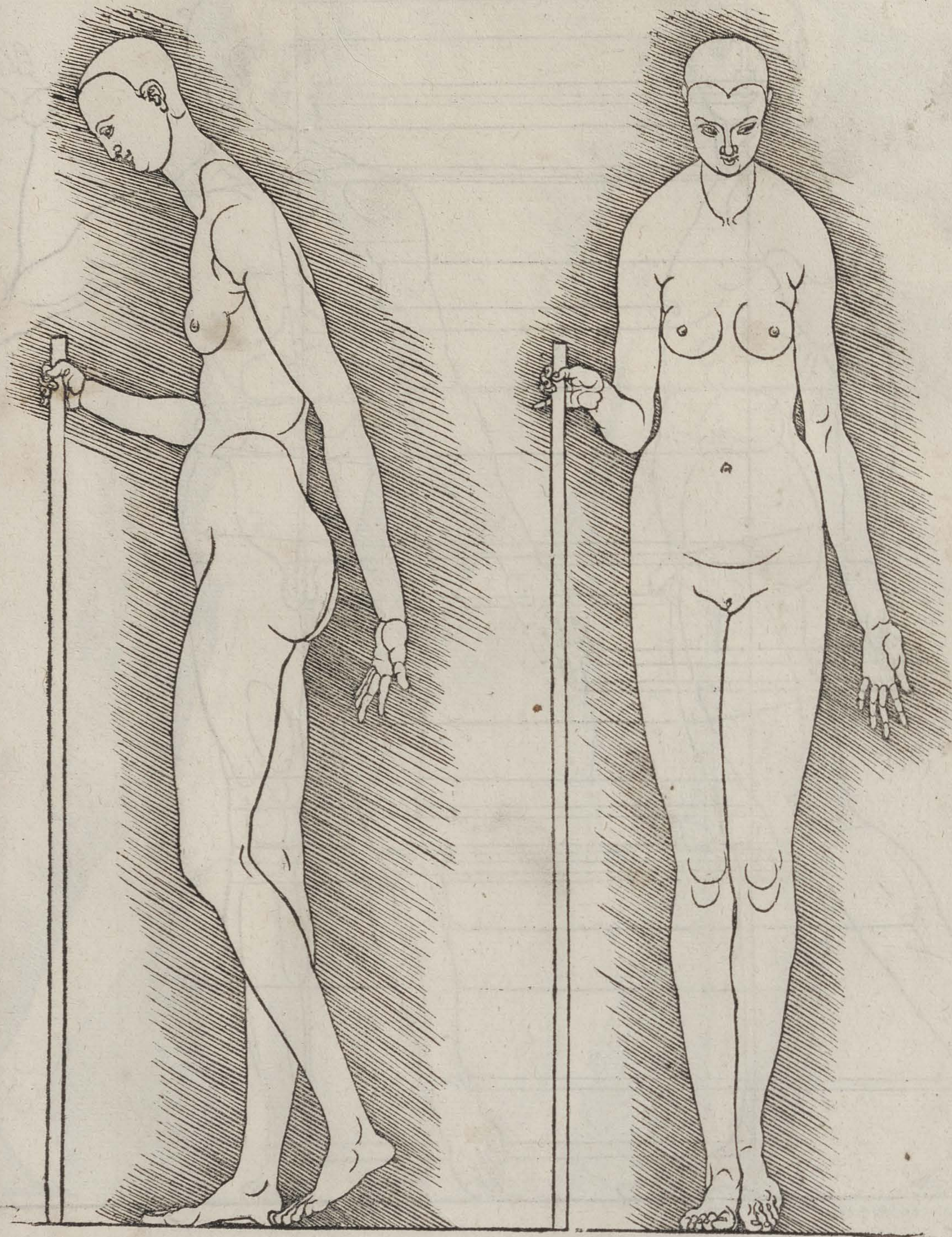
Hoc loco rectæ lineæ designatrices partium omissæ sunt.

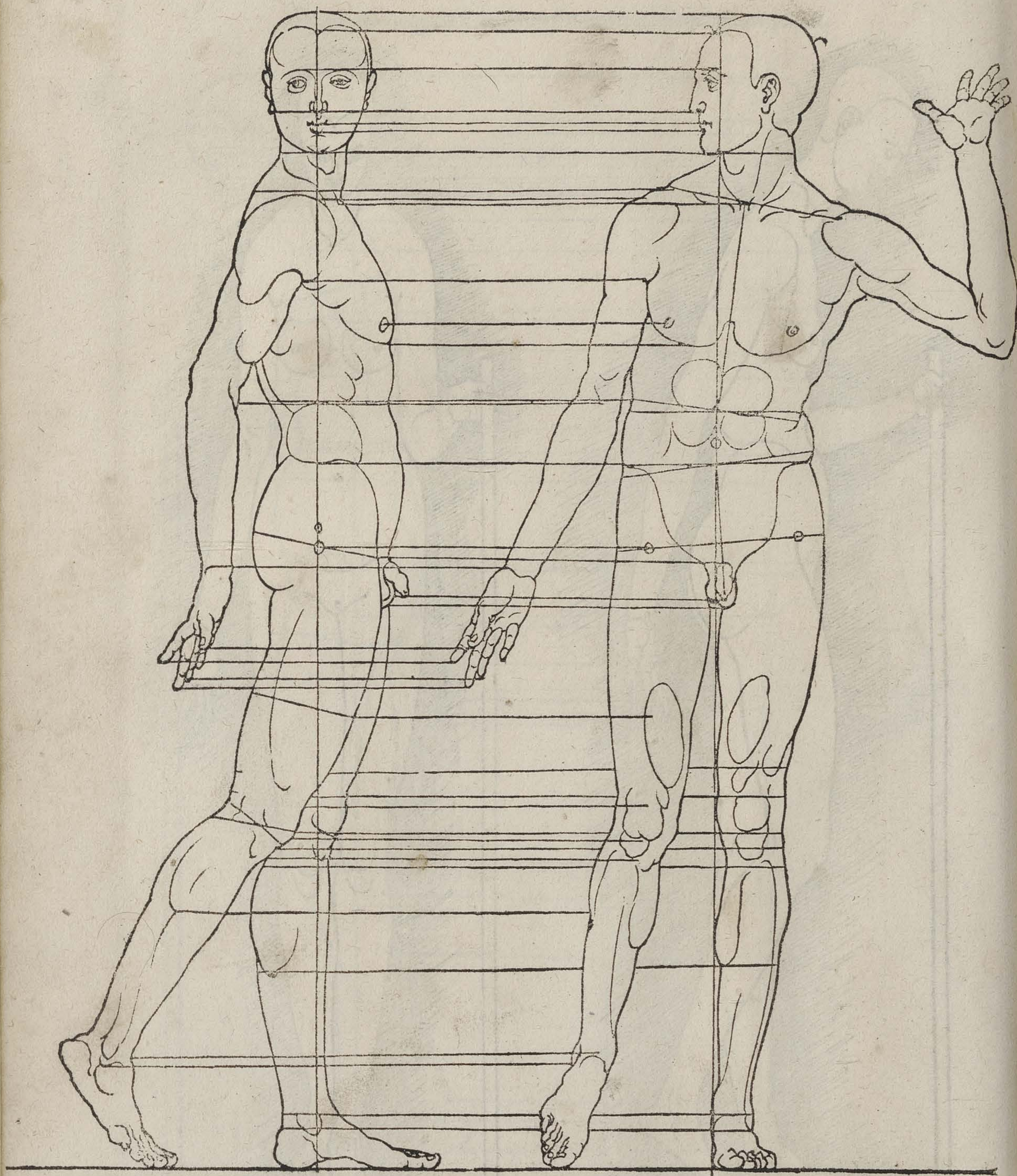


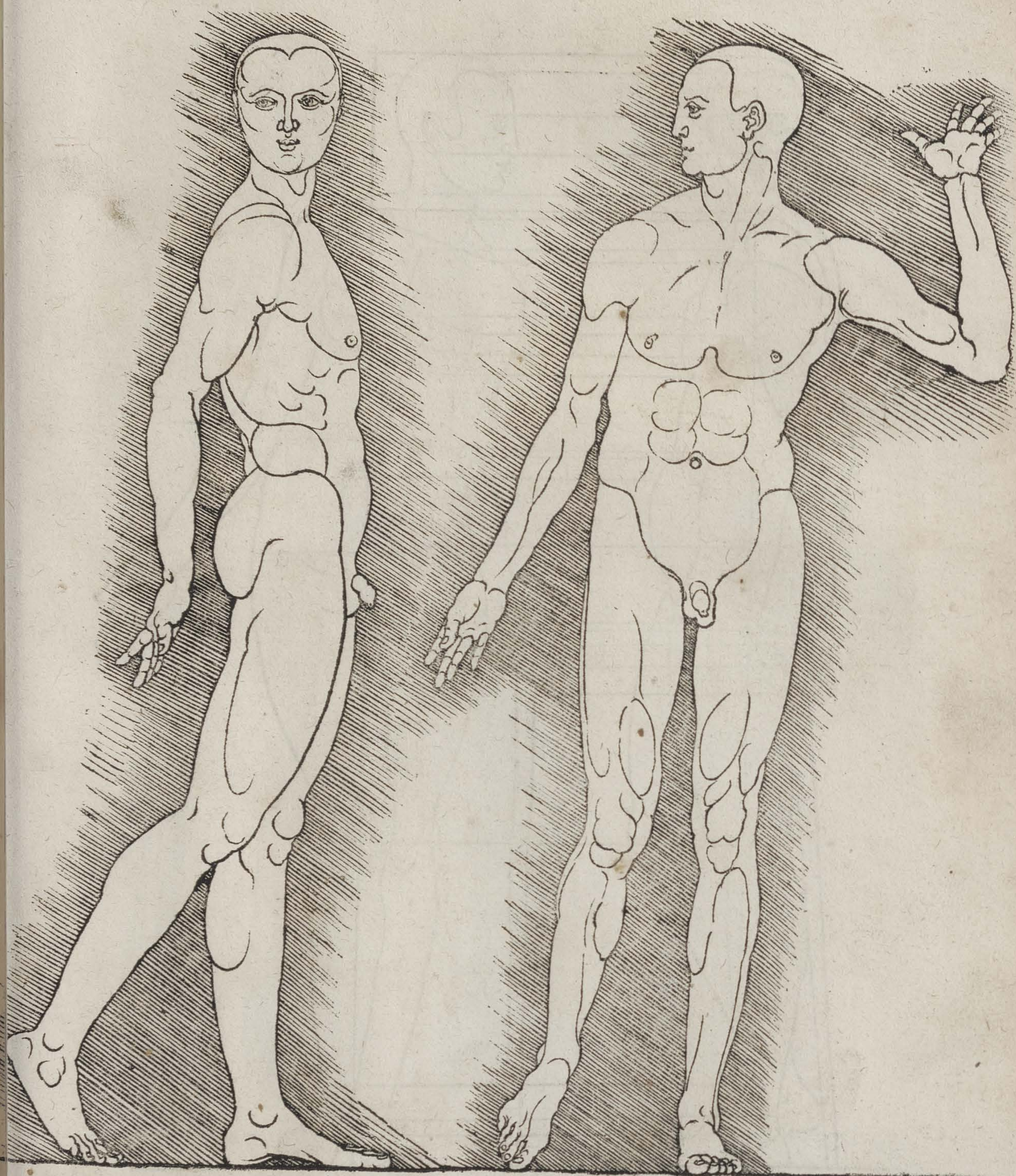


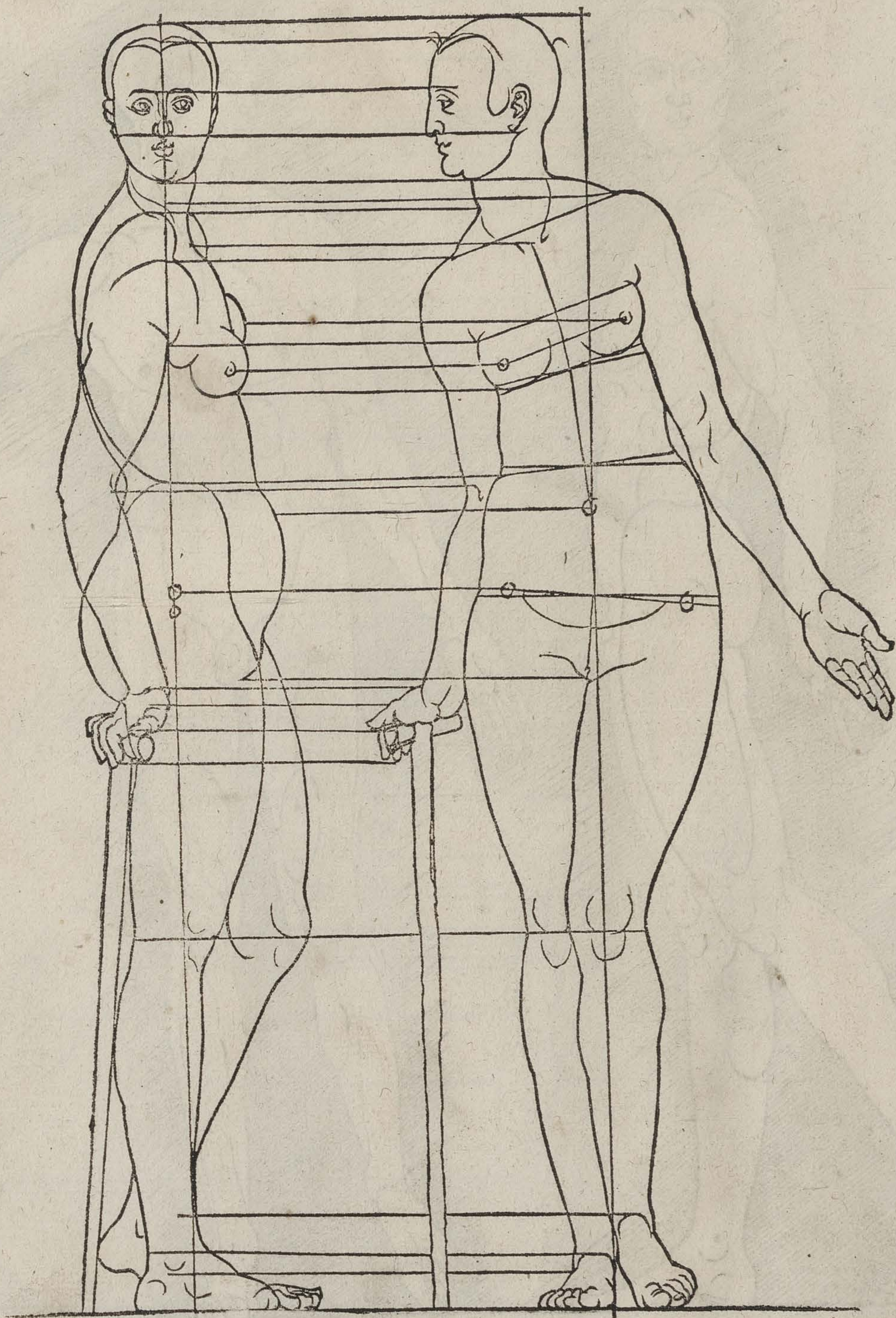
Sequentes imagines fere easdem flexuras quas ille priores acceperunt.

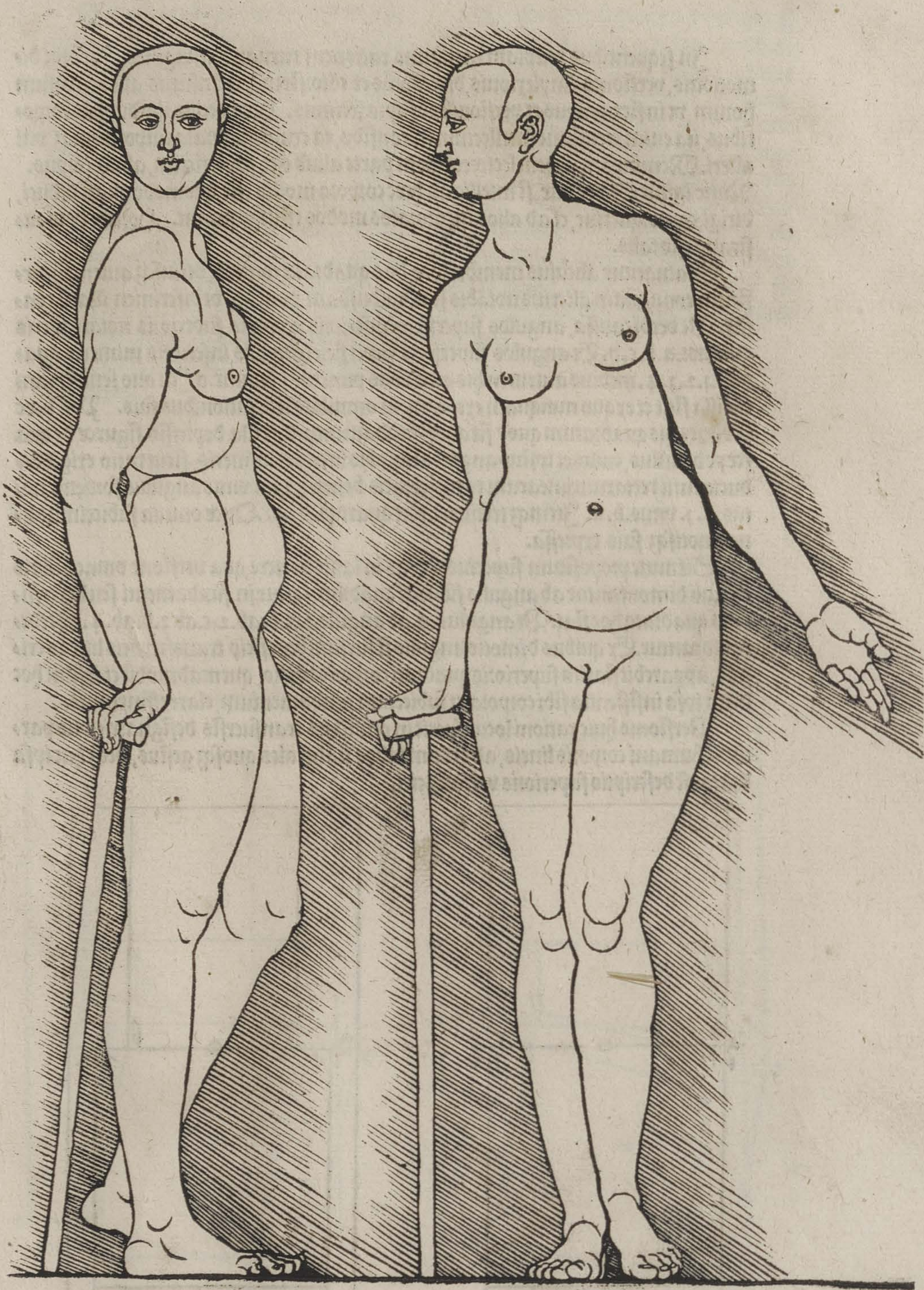










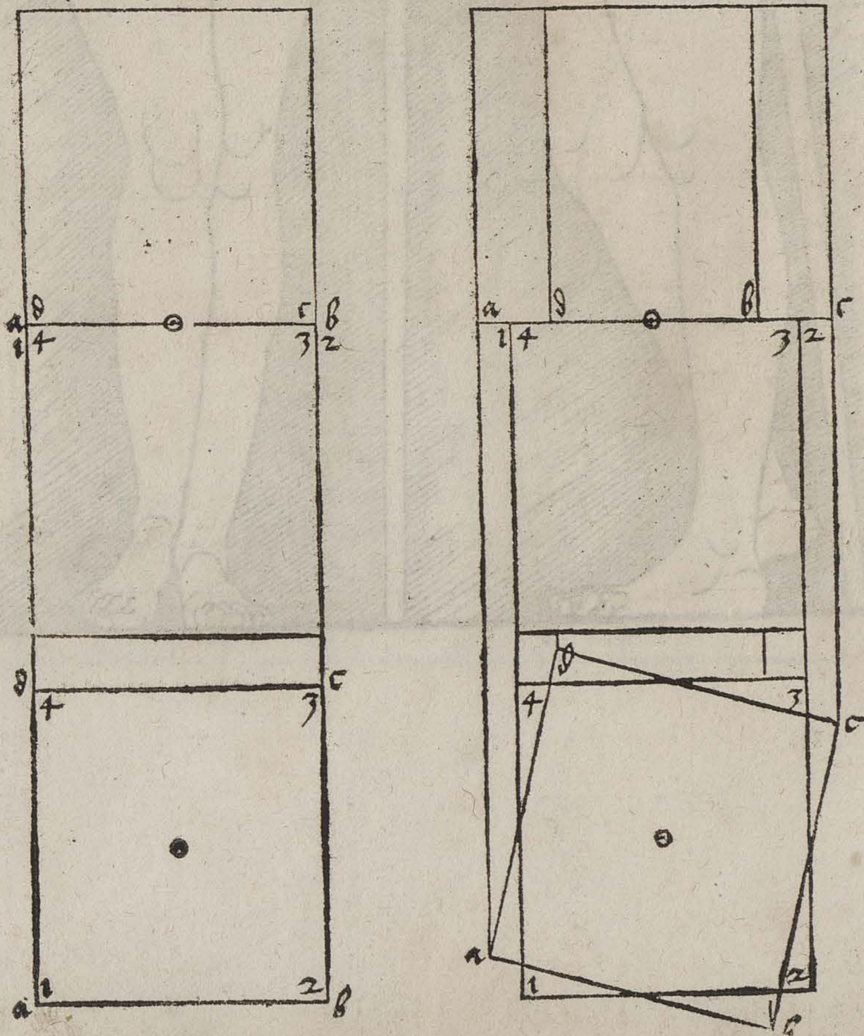


In sequentibus recipiam in manus rationem curuandi imagines, Itemqꝫ dimotionis, versionis, implexionis, directionis et cõtorsionis, ostensurus aliquem vsum horum, vt in flexionibus et versionibus supra fecimus. Hæc declarabo duobus corporibus, ita enim rectissime intellectum iri confido, ea erunt quadrata impositumqꝫ vni alteri. Meminerint autem lectores hac in parte aliud esse superficiem, aliud corpus. Nunc igitur cõsideretur, si intelligas hæc corpora mollia esse, quomodo quasi diduci, dirigi, contorqueriue, et ad alios memoratos modos effingi queant. Horum demonstratio esto talis.

Statuantur alicuius membri loco duo quadrata corpora, vtriusqꝫ autem superficiem contiguam alterius notabis suis quibusdam punctis, vt discrimen illarũ constet. Vt verbi caussa, angulos superficiei inferioris corporis superioris notato literis quatuor. a. b. c. d. Et angulos superioris superficiei corporis inferioris numeris quatuor. 1. 2. 3. 4. medius autem in his ambobus punctus ponatur. o. In quo semper iuncta illa sint et ex quo nunquam excedant, in omnibus tractationibus suis. Post hæc subijcies his quadratum quod sit quasi fundamentum, et illa depressio figuræ de qua sæpe diximus, cuius et ipsius angulos notabis literis et numeris, sicut ratio exigit deductarum rectarum linearum transferentis beneficio, ita vnus angulus sortietur notas. a. 1. vnus. b. 2. Itemqꝫ tertius. c. 3. et quartus. d. 4. Quæ omnia subiecimus lineis notisqꝫ suis expressa.

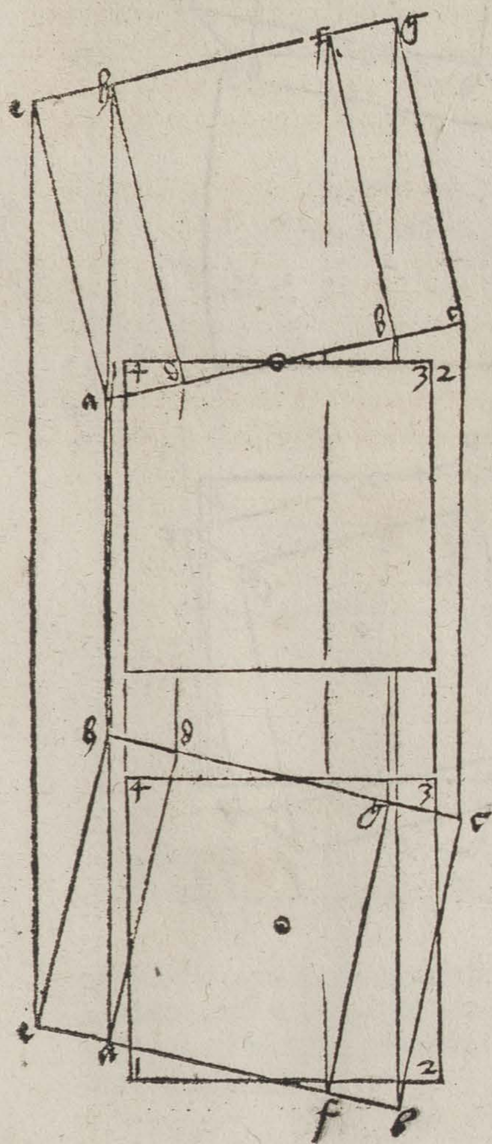
Sit nunc propositum superius corpus in latus vertere, qua versione omnes illius anguli dimoueantur ab angulis subiecti quadrati, igitur in fundamenti seu depressionis quadrato hoc fiat. Vt angulus. a. ab angulo. 1. et. b. ab. 2. c. ab 3. d. ab. 4. discedere videantur. Ex quibus dimotis angulis si sursum beneficio transferentis lineas erigas, apparebit statim superioris quadrati corporis versio, quemadmodũ et ipsum hoc iuxta ipsa insistentia sibi corpora et subiectum fundamentum, clare effinximus.

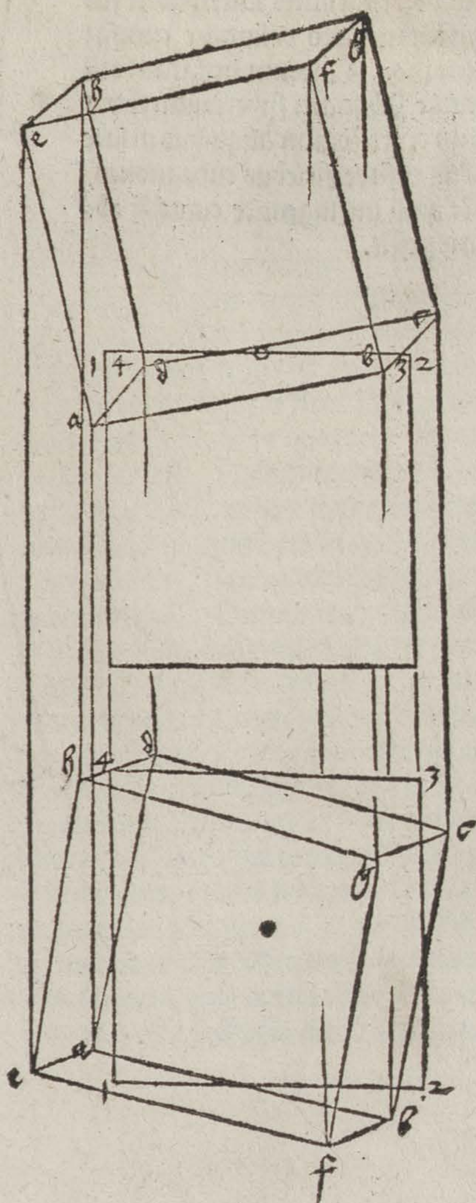
Versionis huic rationi locus fuerit in omnibus transuersis designatricibus partium humani corporis lineis, ad exprimendos naturales quosqꝫ gestus, deqꝫ hac ipsa ducta est descriptio superioris versæ faciei.



Sed ita verso superiore quadrato vt anguli dimoti fuerint, debebit studiosus harum rerum etiam inclinationem experiri, vt latera obliquentur, et mox in fundamento subiecto depressionem quoqz tentare. Vt autem omnes anguli in hac depressione notabiles sint, apponantur superioris etiam quadrati superiori superficiei literæ quædam, Illæ sunto. e.f.g.h. cum fuerint inferioris. a.b.c.d. Quæ si rite perfeceris, exibit figura omnium talis, qualis est a nobis subiecta, explicata in fundamento rectis lineis variatione, quæ perduci beneficio transferentis consueuerunt.

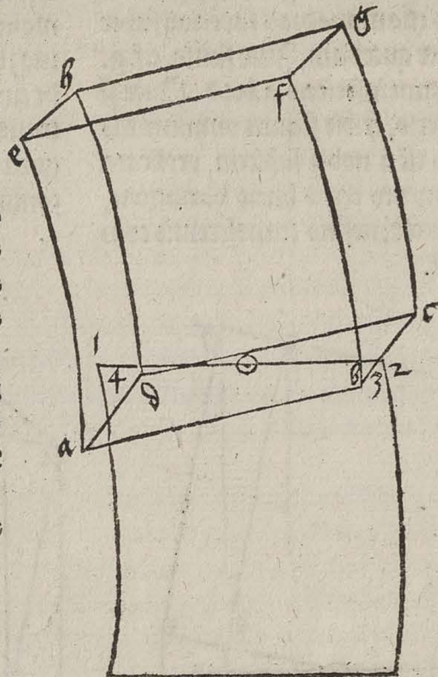
Deinde verso superiore quadrato vt ostendimus bifariam et in laus inclinato, tentetur tertia quædã ratio proclinationis in aduersum superioris quadrati. Punctus autem. o. quem medium fecimus debebit sempre immobilis remanere, nisi forte aliquis necessarius vsus commouerit. Ita vertetur quadratum illud inqz latus ac prorsum simul flectetur, vnde cum fundamenti depressio beneficio transferentis exierit, tum talis erit figura qualem infra positum exemplum continet.

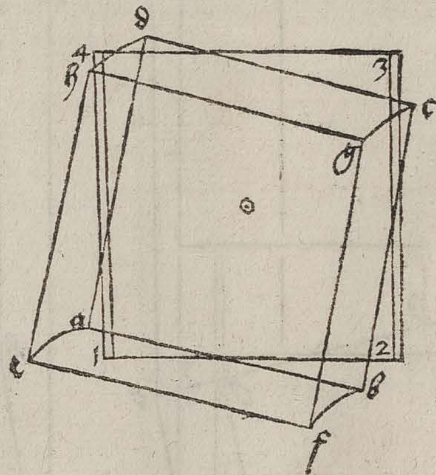




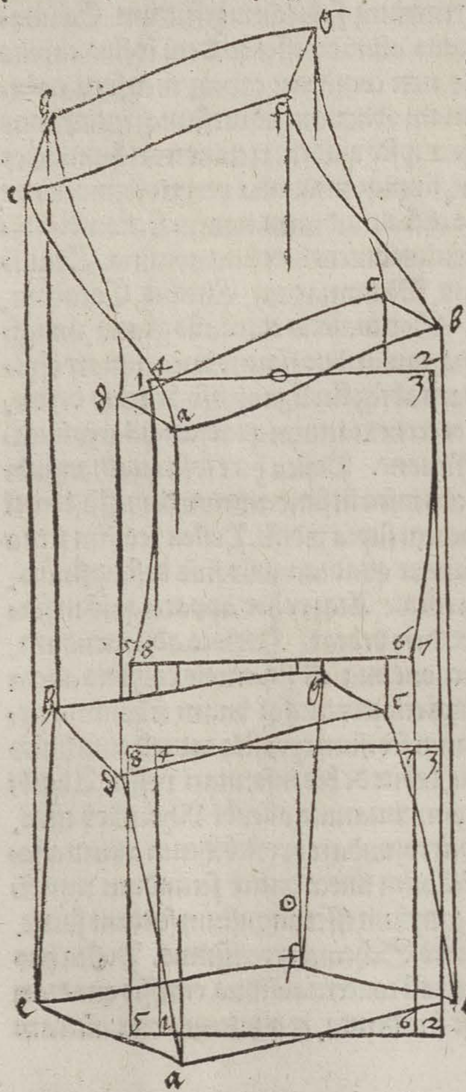
Sicut autem de superiore doctrina nostra, impositis in se duabus quadratis, ratio versionis flexionisqz in aduersum retrorsumue, et in latus, intelligi potuit, ita sciendum et inferioris quadrati tractationem vsurpandam, Vtqz vnum altero fixo moueri, ita et moueri vtrumqz licebit, pro eo atqz vsus et res tulerit. Sed hæc cum descripserit aliquis, tum mirabilis videtur quasi discursus laterum, angulorum, superficierum, in ipsis stantibus et depressis corporibus, vt videre licet. Nam alicubi corpora sibi quasi insinuantur, alicubi diduci et explicari videntur. Quæ cum in mollibus accidunt, Directiones et contorsiones e contrario animaduertuntur. Vnde fit. vt quæ vni parti demantur attribuantur alteri, vt quæ decessisse putes expleantur.

Præterea non est ignorandum, similem rationem quam flexionis et versionis demonstrauimus in rectis lineis, Iniri etiam posse in molli corpore cum lineis, lateribus ac superficiebus, pro voluntate cuiusqz curuatis. Quorum declarandorũ gratia, subijciam superiorũm flexionum et versionum aliquibus in lateribus et superficiebus curuationes, Ne quid intelligentiæ cuiusqꝫ obstare possit.





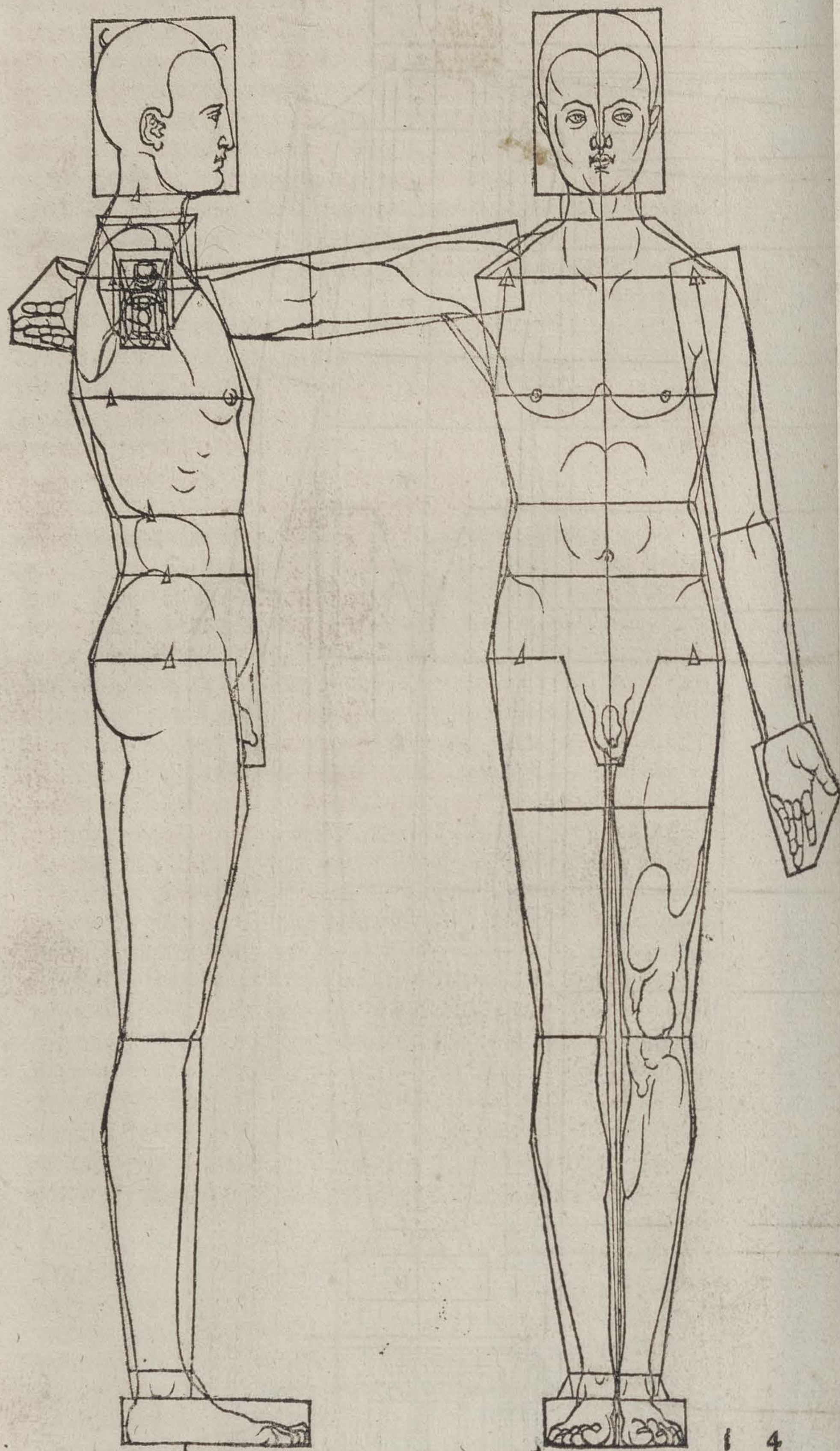
Sed his etiam intellectis differentijs flexuræ et versionis aliorumqz motuum demonstratis in quadratis illis corporibus, adhuc tamen restat implexio, cuius cognitio non est negligenda. Implexio autem accidit lineis lateralibus ab angulo in angulū ductis, cum quibus vna etiam superficiem simul implecti contingit. Quæ ratio non est diuersa ab illa supra indicata curuationum, nisi quod implexio lineas commiscet, cum illæ quasi terebellatim, vt dictum est ducantur. Implexionis autem est cuiqz libera vsurpatio, qua efficitur vt nihil priorem suam figuram retinere videatur. Itidem et depressis ijs quæ implexa fuere aliud longe a priore fundamentum apparet, quemadmodum in nostris subiectis effictionibus cernere licet. Accidit autem hoc necessario vt mutatio figuræ depressionem aliam pariat. Vbi sciendum ea quæ vertantur, in depressione vertenda esse, vnde figura erigatur, Quæ autem flectantur in figura esse flectenda, Vnde in depressionem demittantur.

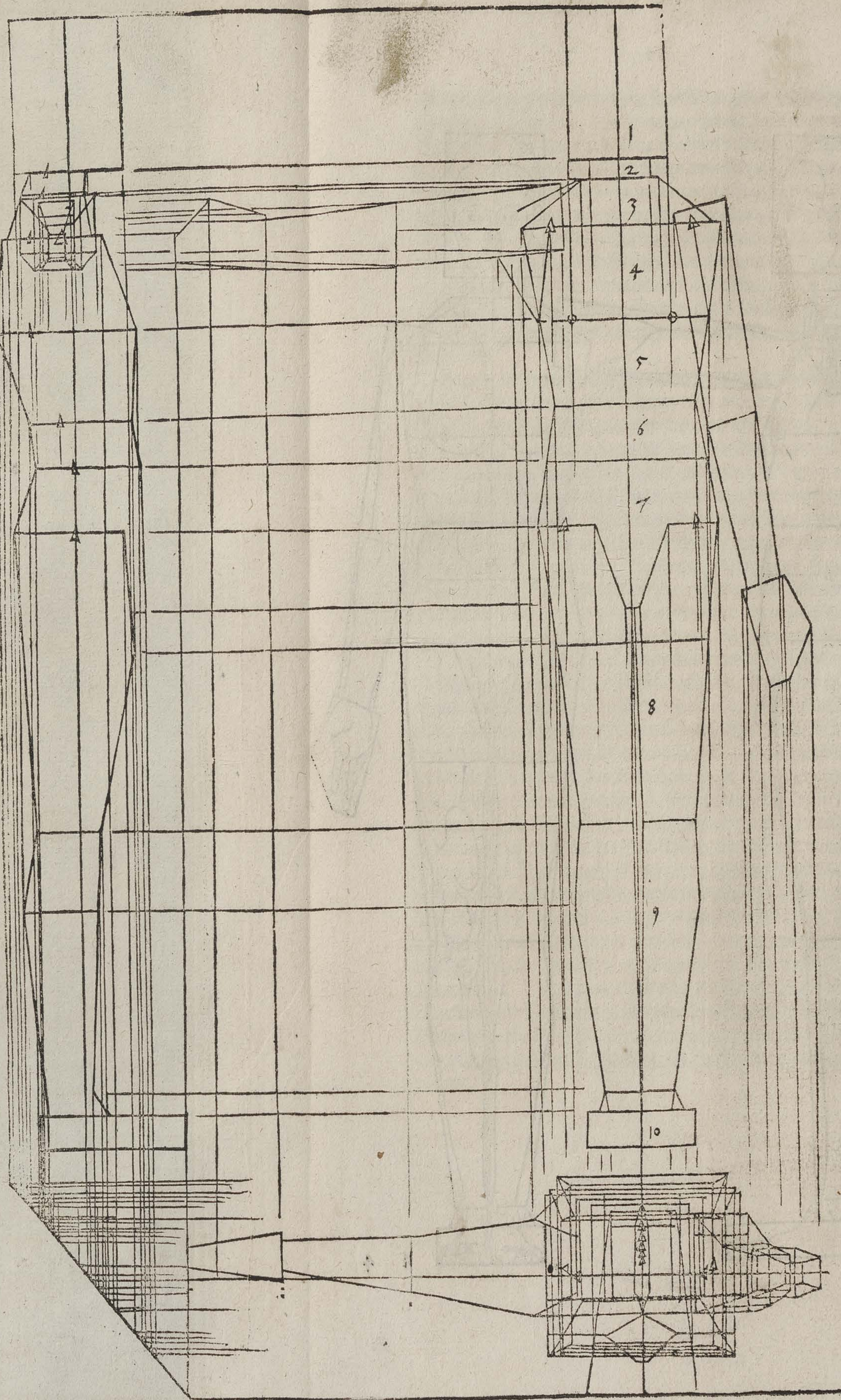


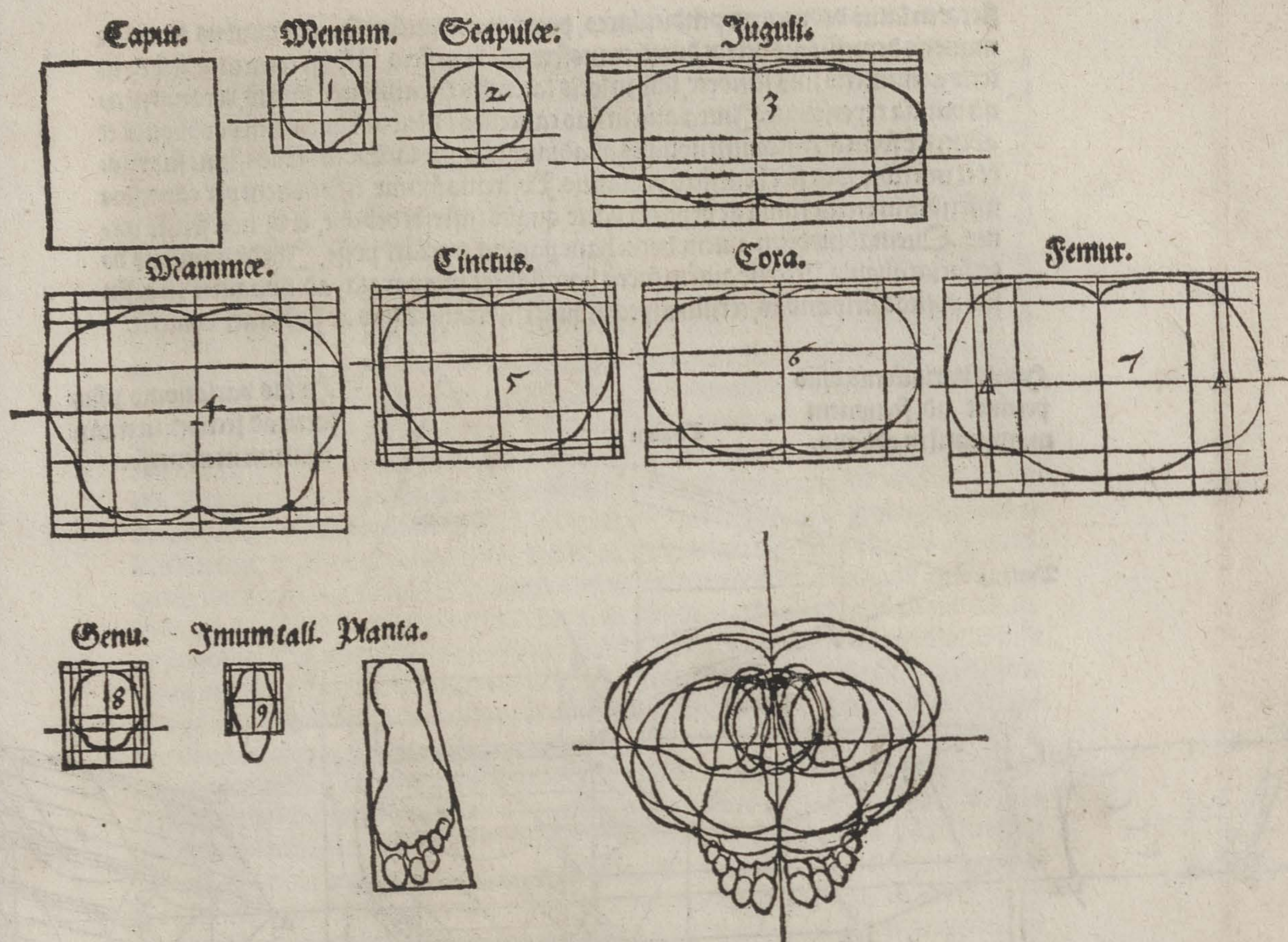
Quod autem duobus quadratis corporibus sim in harum rerum demonstrationibus vsus, Nemo arbitratus sit non etiam alijs his figuris accidere. Poscunt enim hæc non quadrata semper, sed interdum elata prolongaue, id est, altera quauis parte longiora, nec non multorum laterum et polygona, pro exigentia partis et formæ designandæ, quo ipso fit vt neqz latera neqz superficies neqz anguli æqualitatem aut rectitudinem retineant, neqz quicqz omnium sibi in aliquo corpore simile appareat. Hæc si quis tractanda in manus ceperit intelliget non frustra hanc mentionem a me habitam esse. Cæterum eadem plane est ratio mutatæ quocunqz modo figuræ flectendæ ac versandæ, cum ea quam de quadratis corporibus exposuimus. Totum autem humanū corpus poterit aliquis hæc sequens in angularem figurā includere, sed in qua summa sit inæqualitas. Idemqz vsus fuerit in alijs plurimis rebus. Omnes enim naturales res in suo statu designatas poteris iuxta transuersas significatrices partiū seu membrorum vertere ac flectere in latus aut prorsum retrorsumue, Et loca quadratis vel angularibus figuris designare, gestumqz effingere imaginis pro arbitrio tuo, stantis, sedentis, cubantis. Ita in proposita imagine licet partes omnes designes quadratis aut angularibus figuris, et postmodo de tuo arbitrio exquiras flexus et versiones. Ita inuenient̄ illæ differētiæ supra memoratæ dirigendi, contorquendi, curuationis, implexionis, vnde operis ratio et via aperiatur, qua nihil vtilius ad certitudinem indicari possit studiosis artificij marmora aut lingna scalpandi.

Hinc enim deprehenduntur in quaqz superficie angulari, ea quae resecari debeant, ne plus minusue relinquatur. Sed his non occupantur periti et exercitati artifices, nisi in grandibus et singularibus operibus. Solentqz in descripta imagine flexus punctis notare, atqz ita mox variatam mutatamqz formam de nouo effingere. His de rebus non me fugit qz difficile sit scriptis doctrinam complecti, quodqz lectoris ac discipuli taedium esse possit, in hac crebritate punctorum et notarum, et verbositate repetitionū Verum compendia multa sunt quae in his sequētes minus fatigentur, et facile finem pertingant, absqz quo foret. Difficultas huius artificij insuperabilis esse videatur. Qui se igitur multum vsu et experientia harum rerum exercere voluerit, cotidie inueniet aliquid expeditius et facilius. Cui operae nihil optabilius fuerit bono magistro, quae eni absqz interprete discenda sunt, multipliciter maiorem laborem fatigationēqz parere solent.

Horum quae diximus in imagine virili exemplum subiecimus effictum, Ea imago erit illa supra in secundo libro descripta cuius altitudo esset quidem ipsius capitis spaciorum nouem, sed facto capite elatiusculo, non constiterit eadem mensura nouenum capitum. Huius igitur imaginis formam obliquam aduersamqz inclusimus vndiqz quadratis et angularibus figuris, quae ipsae quidem et elatiores et humiliores de transuersis distinctricibus ipsarum exeunt, fiuntqz inequalia propter formam partium quibus accomodant̄. Huius imaginis etiā altitudinem nouem sectionibus diuisimus in decem figuras angulares, Sectionum autem haec sunt nomina. Transuersa linea menti, Scapularum, Jugulorum, Mammarum, Cinctus, Coxarum, Summi femoris, Genu, Imi tali sub tibia. Sed maioris claritatis gratia, imaginis primum formam vndiqz inclusam quadrangularibus figuris linearum exposuimus obliquam et aduersam, stantem et erectam absqz flexu, protenso brachio dextro, sinistro dependente. Sed in parte altera cartae cernes tantum quadrangulares linearum figuras insistentes sibi, omissa formae effictione. Postea haec ipsa quadrangula imposita in se, et includentia imaginem, aspicies infra in fundamento depressa, beneficio transferentis, ita vt separatim de capite factum supra vidisti. Postea seorsim sectionum illarū singulas rotundationes consentaneas quadrangulis suis descripsimus, quod exquirendum est et in aduersa et obliqua effigie, Atqz ex hoc apparet quid in singulis sectionibus quadrangulae superficiei decedere debeat. Hoc loco aduertendum, cum quadrangularis superficies in eadem sectione vna est superioris corporis altera inferioris quae in se imposita sint. Tunc intelligi etiam vtriusqz vnam et eandem circumductionem. Quadrangula etiam sectionum seorsum exposita cancellatim lineis distinximus, vt si quid versum flexumue fuerit, debite de his informari possit. Alicubi enim contingit quadrangula prolongari vt comprimantur alicubi Rhombos effici, tum igitur secundū haec partium formā debite rotundare oportebit, cum autem quadrangula Rhombi fiunt consequenter et cancellatim lineae ductae secundum eam figuram cadunt. Cum autem aliquid quod amplum esset angustum factum fuerit, vtere adminiculo Variantis cuius in priore libro Schema expressimus. Postea has sectiones vniuersas depressas in fundamento quasi coaceruauimus, omissis quadrangulis, vt perspici posset qualis esset illarum in se incidentia, et quatenus vna alteram excederet.

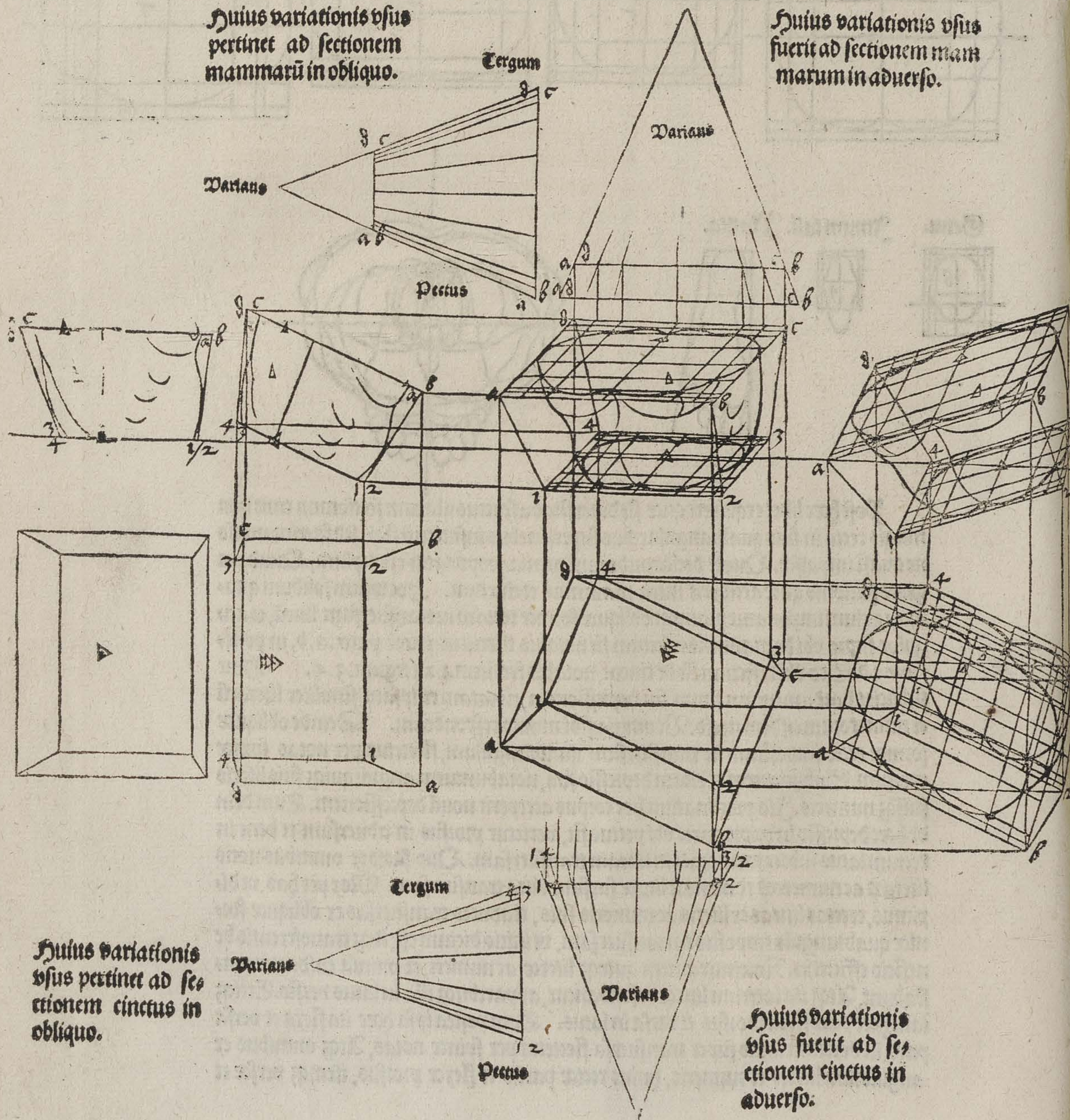



Caput
Mentum
Scapulœ
Juguli
Mammœ
Cinctus
Coxa
Femur
Genu
Imum tali
Planta
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10



Post hæc libet exquirere quæ sit diuersitas aspectus istarum sectionum cum non magis recta in suis quadrangularibus superficiebus institerint sibi, sed fuerint motione quasi impulsæ. Quoꝝ declarandorum gratia proponatur exemplum, Quadrangulæ sectionis quæ acciderit intra mammas et cinctum. Hoc ipsum solidum quadrangulum imponatur primum obliquæ formæ rectam in transuersam lineā, et angulos supra vbi de mammis resectum sit notabis literis in priore parte. a. b. in posteriore. c. d. Sed vbi resectum sit de cinctu, notabis frontem. 1. 2. tergum. 3. 4. Hinc subijcies fundamentum suum seu depressionem, notatam et ipsam similiter literarū et numerorum eisdem notis. Vt omnia sibi mutuo respondeant. Deinde obliquæ formæ recte impositum in transuersam quadrangulum, flectetur per notas spinæ prorsum. Subijcieturqꝫ et eidem depressio sua, notabunturqꝫ anguli quiqꝫ suis literis suisqꝫ numeris. Ita proclinatum hoc corpus acceperit nouā depressionem. Tum deinde hæc depressio in priore parte vbi pectus sit, vertetur prorsus in aduersum et bene in rectum latus subter memoratam lineam transuersam. Quo facto ex omnibus notis literaꝝ ac numeroꝝ educentur lineæ sursum vltra transuersam. Mox per has, vt diximus, erectas lineas ex literis ac numeris suis, traduces transuersas ex obliquæ formæ quadrangulo imposito in transuersam, vt initio dictum est, idqꝫ transferentis beneficio efficietur. Notentur autem quæqꝫ literæ ac numeri, et omnia euidenter constabunt, Atqꝫ ita laterum lineæ describantur, apparebitqꝫ illa in latus versio. Eritqꝫ iam hæc pars flexa prorsus, et versa in latus. Tum postea ipsa hæc ita flexa et versa pars, in dextrum latus super transuersa flectetur per spinæ notas, Atqꝫ omnibus ex angulorum literis et numeris, huius rectæ partis et flexæ prorsus, itemqꝫ versæ et

flexæ in latus deduces perpendiculares, perqz illas transuersas ex omnibus literis ac numeris depressionis versæ duces transferentis beneficio, Vbiqz cernentur sese in literis ac numeris suis scindere, illis in locis laterales circumduces lineas, et congruentia omnia reperientur. Intra autem has cancellos distribues linearum de obliquæ et aduersæ formæ sectionum nouatis quadrangulis, pro latitudine et densitate superiore et inferiore, idqz fiet beneficio variantis. Postremo formæ effictionem per cancellos inscribes in erecta simul ac depressa parte, qualis inscribi debebit, et vt nos fecisse cernes. Quemadmodum autem docui hanc partem tractari posse, Ita de omnibus licet faciat aliquis. Necesse autem fuerit hæc habere præparata, ad imagines in gestu suo posito corripiendas, et cum aspectui quasi subtrahere quis ac suffurari voluerit.



Huius variationis vsus pertinet ad sectionem mammarũ in obliquo.

Huius variationis vsus fuerit ad sectionem mammarum in aduerso.

Huius variationis vsus pertinet ad sectionem cinctus in obliquo.

Huius variationis vsus fuerit ad sectionem cinctus in aduerso.

Sed nunc ostensa hac ratione exemplo maiusculæ partis propositæ de humana
effigie, nempe eius quæ esset intra mammas et cinctum, ex quo per omnes partes inst
stentes sibi quid fieri deberet intelligi posset, cum de recta linea status variaretur. Exe-
quar eandem nunc deinceps rationem in flexionibus omnium ordine partium inclu-
sarum quadrangulis suis. Quarum statum et ponemus pro arbitrio nostro et varia
bimus, relinquentes vnicuiq; libertatem faciendi vt ipse voluerit. Et ad hæc quidem si
quid ante ipsis aptum aut vtile forte expositum sit, etiam nunc resumemus. Cæterũ,
vt ante quoq; monuimus, diligentia hac in parte opus est, cum omnium partium in
suis quadrangulis commotarum alia sit q̃; dudum forma in descriptionibus, et stan
tium et depressarum, primum autem flecti pars aliqua solet prorsum aut retrorsum,
Deinde in latus verti, mox etiam flecti in latus, quæ omnia ex hac ratione conuenien
ter deduci consueuere. Quod autem in sequentibus aliquid prius dictorum repetitum
inuenietur, sciendum necessitate factum, vt sequens doctrina cum antegressa congrue
ret. Aliquantisper etiam cogitaui illo esse vnico exemplo contentus, sed veritus sum vt
ex illo parum intelligerentur reliqua. Proponam autem principio, Imaginis initia-
lem partem, id est, quadrangulum capitis, cuius tractationi erunt similes aliarum
quoq; partium tractationes. Notantur autem primum superiores anguli quatuor li-
teris. a. b. c. d. Inferiores aũt numeris. 1. 2. 3. 4. Ita vt. a. ad. 1. b. ad. 2. c. ad. 3. d. ad. 4.
respondeat. Postmodo spectans obliquã faciem, promotam illam a linea altitudinis
imaginis flecto prorsum vt despiciat; Eq; hoc depressio efficienda, vnde cognoscatur
quam longa superiora inferioribus prominentiora sint. Hæc notantur litera. A. po-
stea obuerto contra me depressionem vt aduersa facies fiat et aspiciens, Vertoq; a
fronte nonnihil in latus dextrum. Atq; ita erigo lineas ex omnibus punctis literarum
et numerorum. Deinde ex literis et numeris iuxta positæ obliquæ faciei despicientis
A. beneficio transferentis lineas protraho transuersas per illas erectas. Vbi igitur se-
ctiones a literis et numeris coinciderint, ibi anguli designantur supra literarum in-
fra numerorum. Cum autem suis notas lateribus coniunxi, tum apparet aduersa fa
cies, de obliqua illa flexa prorsus, et versa in latus, cum ipsa erecta tum etiam depres-
sa. Hæcq; ipsa notantur litera. B. sed insuper etiam cognoscendum qualis hæc ipsa
pars. B. in effictionibus obliquata erecta depressaq; appareat. Nam scitu opus est
qualem quicq; in effictione in obliquo et in aduerso formam sortiatur. Iam igitur
hæc pars. B. in aduerso prorsus flexa et in latus versa deinceps ita obliquabitur. De-
pressionem obuersam contra me vt aspiciens fieret, sicut dixi, Hanc reuertes æquabi-
liter vt obliqua fiat, Moxq; eriges ex huius depressionis literis ac numeris lineas ex
transferente, vbiq; iuxta erit aduersa flexa versaq; facies, ibi traduces ex omnibus
punctis numerorum et literarum transuersas cum transferente per illas erectas ex
depressione lineas. Atq; ita vbi cernes sese lineas transcurrere, ibi impones notas lite-
rarum ac numerorum et latera iunges. Ita habebis depressam et erectam formam
huius partis, cui addes notã literæ. C. Ex his deinceps inuenienda est hæc eadẽ pars
flexa prorsus, versa in latus, etiã in latus flectat̃, cuius rationis aliquid supra attigi
mus, sed nunc ita facies. Erectã partẽ. B. flectes in latus dextrũ, iam ante versam
in idem latus, et cum reliqueris illi subiectam depressionem suam, ita postmodo illam
conuenientem huic flexuræ efficies. Variari enim oportet vt superiores anguli. a. b.
c. d. quasi cadant in latus dextrum, Inferiora autẽ latera. 1. 2. et. 3. 4. coarctentur quẽ-

admodum et superiora.a.b.et.c.d. Id hoc pacto fiet. De transferente duces ex angulorum superiorum literis. a. b. c. d. perpendiculares in depressionem, et apparebit statim abscisio ac productio linearum.a.b.et.c.d. declarantur enim lineis literarum demissis superne in depressionem. Similiter et demittuntur lineæ ex punctis numerorum. Quibus et ipsis ostenditur quanto arctiora fiant latera.1.2.et.3.4.in hac depressione q̃z dudum fuerant. Atqz ita cernes qualis in depressione flexura et quasi relectio existat ab erecta parte. Hucqz appones notam literæ. D. Quod ipsum, opus fuerit perspectum habere, quale in obliquo videatur. Id sic consequere. Huius partis. D. depressionem constitues obliquet, sicut supra de parte. C. dictum est. Quo facto eriges ex omnibus punctis literarum ac numerorum lineas beneficio transferentis postea ex parte notata litera. D. Traduces transuersas per erectas, Et quibus in locis scindi lineas videris, illis appones suas numerorum literarumqz notas, Inductisqz lateribus habebis formam huius partis obliquam, cui apponatur nota literæ. E. atqz ita demum absoluta habebis huius partis obliqua et aduersa quorum in opere vsus erit.

Post hæc propone quadrangulum colli, tractatoqz similiter et ad illum capitis modū. Sed paulo minus prorsum flectes, pauloqz vertes minus in latus, minusqz in ipsum flectes. Ipsius etiam angulos literis.a.b.c.d.et numeris.1.2.3.4.insignies. Atqz ita apparebunt formæ partium erectarum et depressarum, maxime in posteriori ratione notæ. D. et. E. quorum sit in opere vsus. Hæc ipsa custodies et in alijs sequentibus partibus imaginis, sed inferiores quasqz minus flectes ac vertes, vt in omnibus ordo et consequentia seruetur. Atqz hinc apparebit corporis implexio in latus conuersi inclinatioqz ea quæ prorsus quæqz in latus fit.

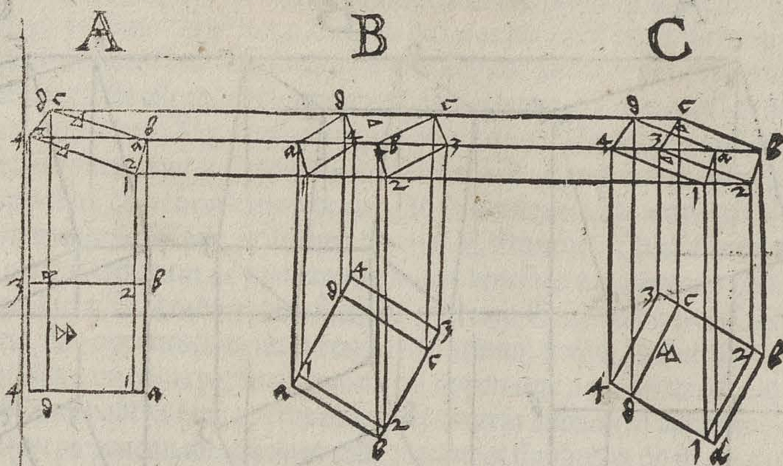
Cum autem ita progrediendo perueneris ad partem quæ notatur sectione mammæ et cinctus, Relinques illam recte stantē, sed conuertes paululum in latus dextrū, et quibus opus fuerit ea exprimes. Triplici aūt expressione tantum opus est. Obliqua propter primam depressionem quæ vertenda est, et erigenda, et tertia in qua versio obliquatur. Et has depressiones notabis literis. C. D. E. neqz ordiere ab. A. vt semper D. E. copulentur. Hoc etiam scies si depressionem aduersam vertere velis, Nunq̃z futurum vt decipiaris, si primum incluseris eam partem quam versurus sis rectangulo quadrilatero, atqz ita inclusam partem vna cum quadrilatero verteris. Aut si exquisiueris versionem iuxta lineam rectam perpendiculariter, animaduertens anguli ne obtusi an acuti partis illius ad lineam exeant, obliquis autem vtere, vt ostensum est ad transuersas rectas lineas. Vltimum erit corpus quadrangulum intra sectionē cinctus et vmbilici, quod in sectione vmbilici promouebis seu flectes prorsus, Et subijcies illi depressionem suam quæ quia est posterior signabis litera. E. Aduersam autē partem notabis litera. D. Bifariam autem solummodo hæc pars exprimitur, quia semel tantum flectitur, Et in aduersa quidem cū educta fuerit erectis e depressione sua lineis, et inductis per transferentem transuersis omnia plane recteqz apparebunt.

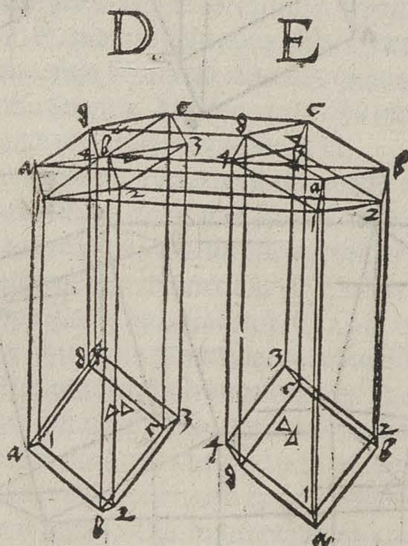
Hæc quadrangulata pertinent ad caput.

A B C

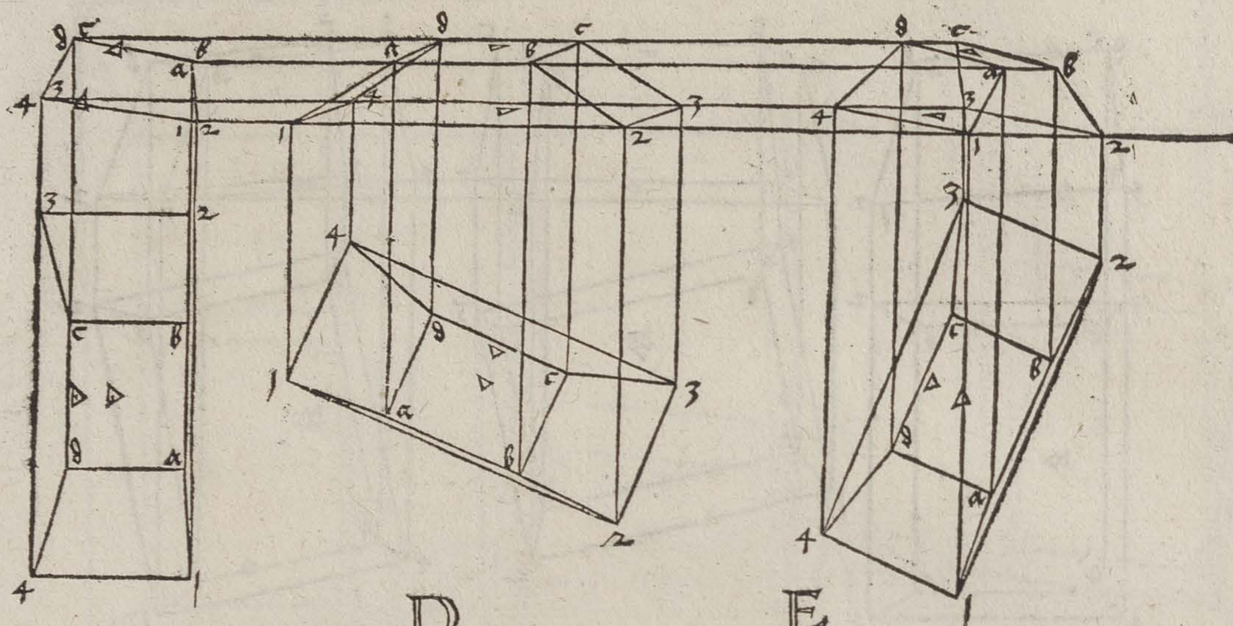
D E

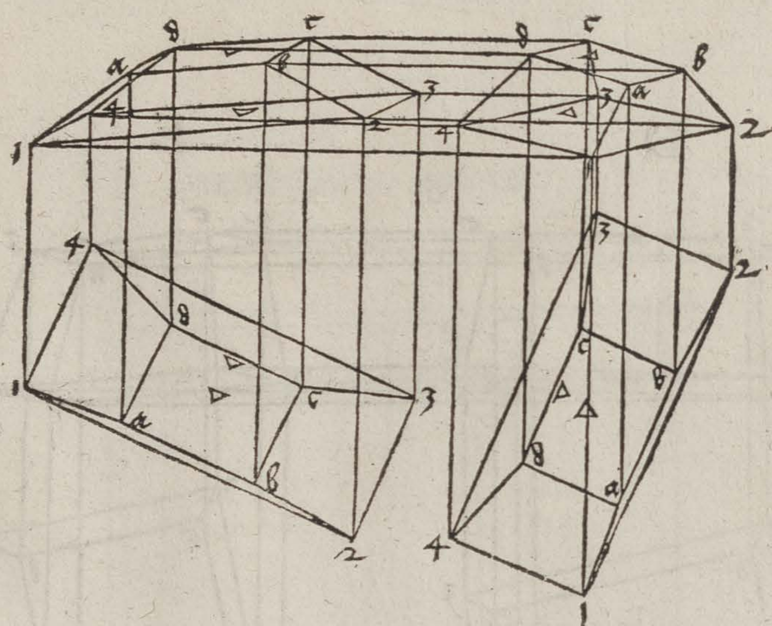
Hæc sunt colli.



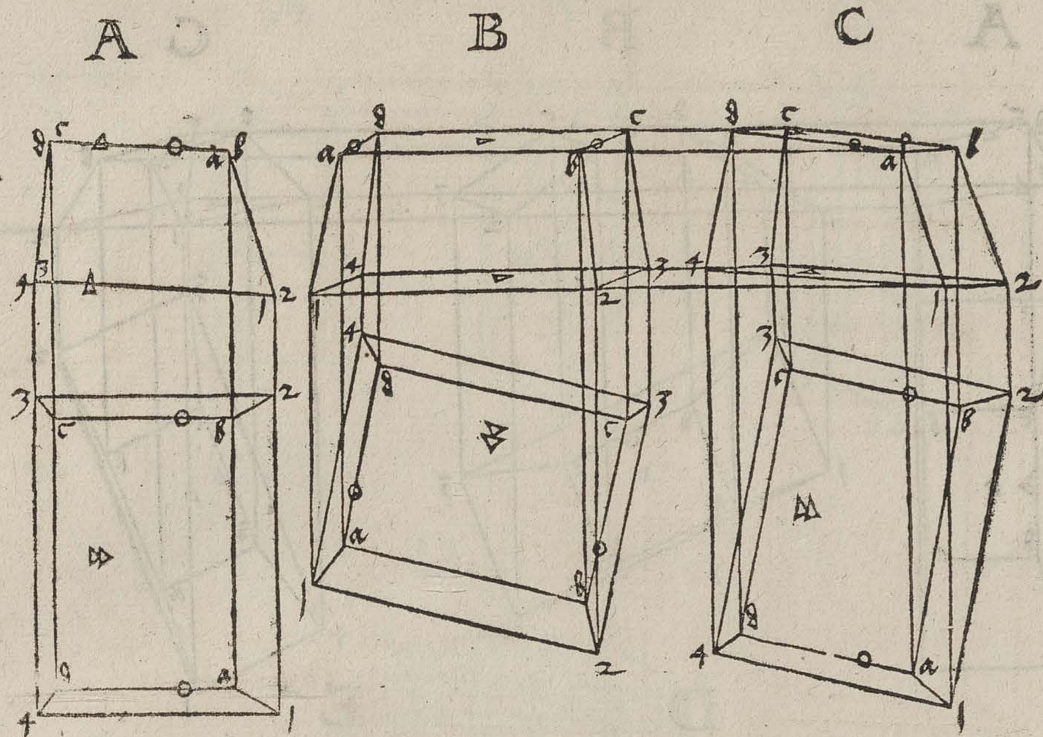


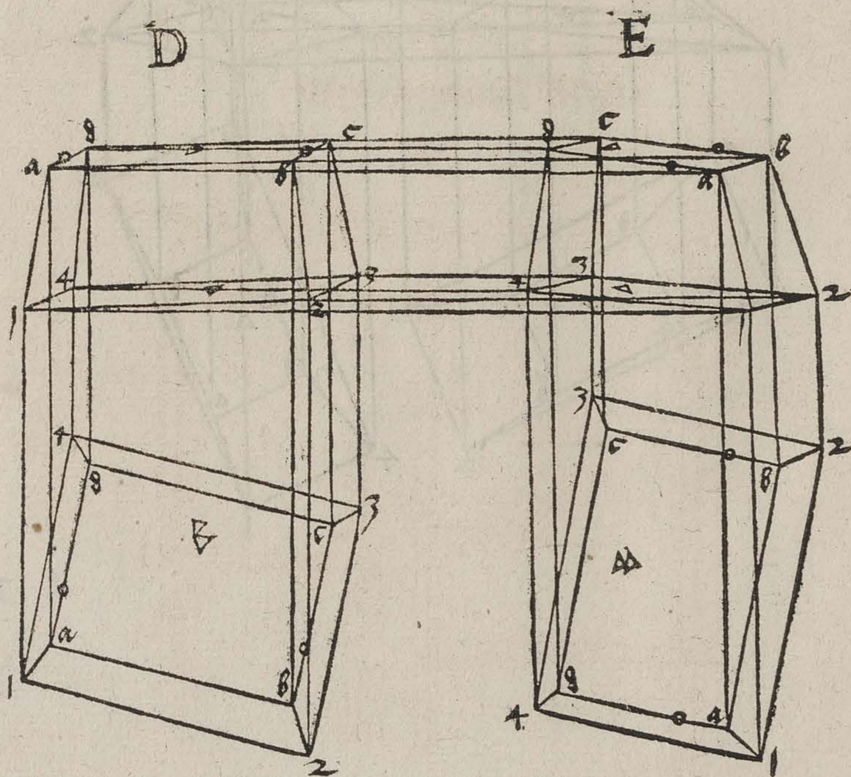
Hæc debentur summis Scapulis.



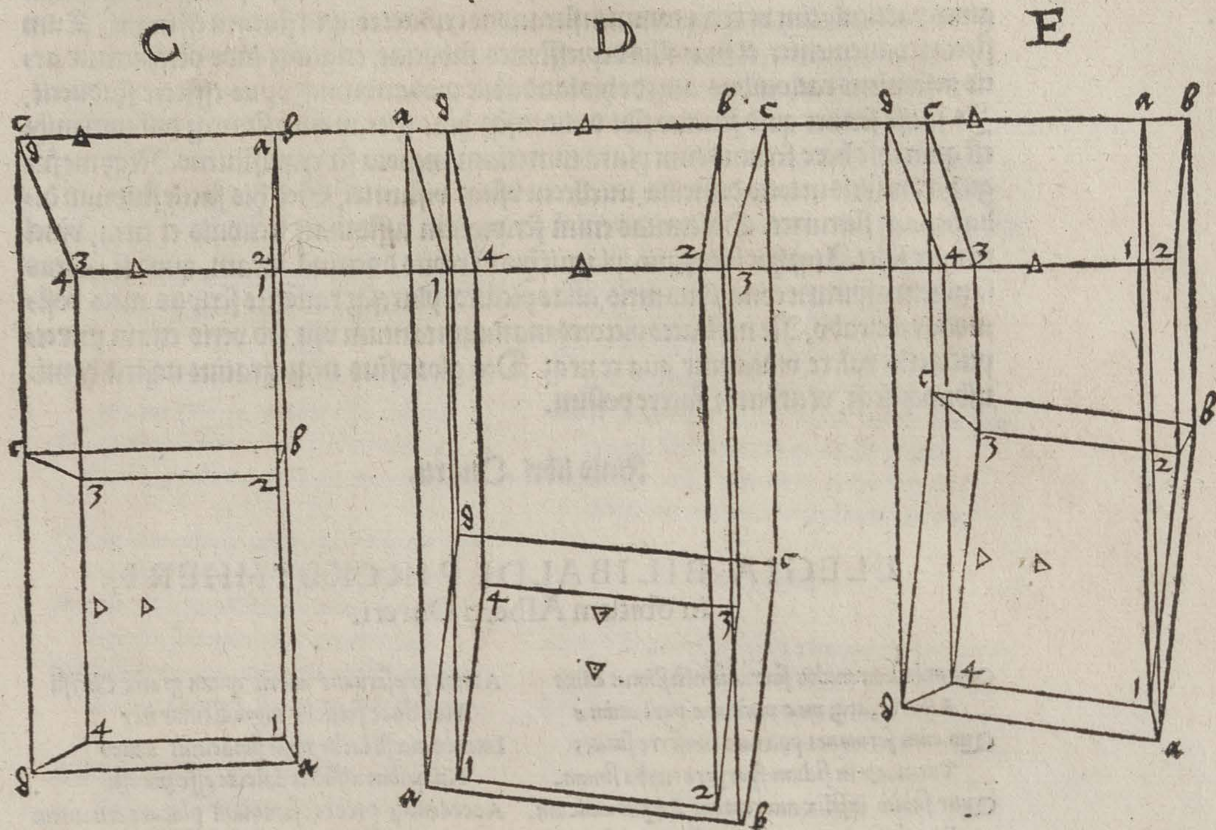


Hæc sunt superioris Thoracis.

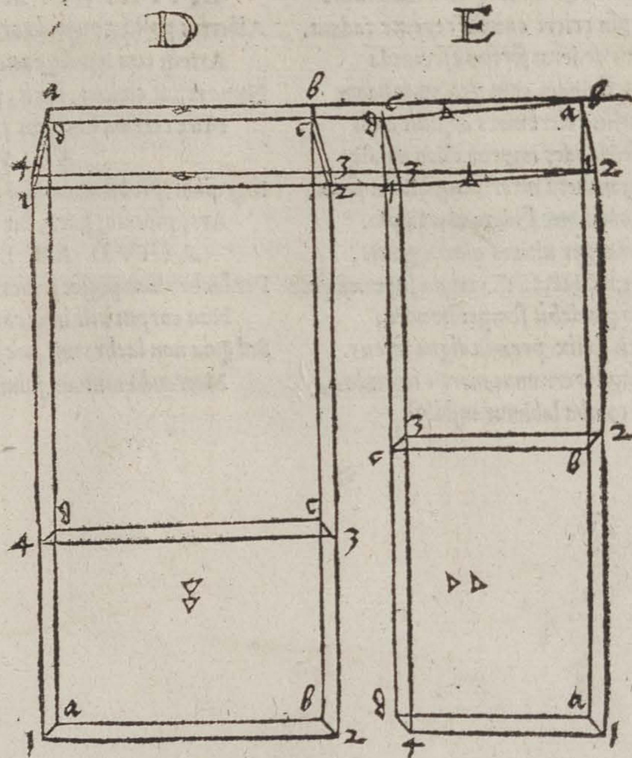




Hæc vero inferioris.



Hæc sub Cinctum applicentur.



Hanc nostram doctrinā si quis vsurpandam in manus susceperit, primum imagines particulatim vt recta commensuratione explicet et apta statura effingat, Tum flectat conuenienter, et suas illis depressiones subijciat, erigatqz inde perspectiuæ artis inseruiens rationibus, atqz de his laudabile probandumqz opus efficere studuerit, Is facile sentiet quid fructus sibi vtilitatisqz hinc sperandum sit, neqz dubium mihi est quin ipse hæc secutus cum plura tum etiam meliora sit exquisiturus. Neqz me fugit hæc multis in locis difficilia, intellectu vsuqz visum iri, Sed his facile studium diligentiaqz succurret. Obscuritas enim scriptorum assiduiate lectionis et cura, vinci semper solet. Atqz hoc loco finire placuit his de rebus doctrinā meam, quod si Deus fauorem aspirarit conatibus meis, alias picturæ pluresqz rationes scriptis meis postmodo explicabo, Ne nostrates pictores manuum tantum vsu, sed veris etiam præceptis artis valere videantur, qua re neqz Deo gloriosius neqz gratius nostris hominibus quicqz, vt arbitror, facere possim.

Finis libri Quarti.

ELEGIA BILIBALDI PIRCKEYMHERI in obitum Alberti Dureri.

Qui mihi tam multis fueras iunctißimus annis
Alberte, atq; meæ maximæ pars animæ
Quo cum sermones poteram conferre suaues
Tutus, & in fidum spargere uerba sinum.
Quur subito infelix mœrentem linquis amicum.
Et celeri properas non rediture pede
Non caput optatum licuit, non tangere dextram,
Vltima nec tristi dicere uerba uale
Sed uix tradideras languentia membra grabato,
Quum mors accelerans te subito arripuit
Heu spes fallaces, & mens ignara malorum.
Quam lapsu celeri cuncta repente cadunt.
Omnia Durero dederat fortuna secunda
Ingenium, formam, cum probitate fidem
Omnia sed rursus celeri mors abstulit ausu
Tollere sed laudes improba non ualuit
Virtus namq; manet Dureri, atq; inclita fama,
Splendebunt donec sydera clara polo.
I decus, i nostræ non ultima gloria gentis,
Ductore & CHRISTO regna superna pete
Illic non uano gaudebis semper honore,
Pro meritis fœlix premia digna ferens.
Donec nos fragiles erramus mortis in umbra,
Et miseri cymba labimur instabili
At nos præseruans aderit quum gratia Christi
Hoc duce fœlices ingrediemur iter
Interea mœsti lachrymas fundemus amico
Nil quibus afflictis dulcius esse potest.
Accedentq; preces, summum placare tonantem
Quæ poßint, quicq̄ si pia uota ualent.
Et ne quid tumulo desit, spargemus odores
Narcissum, uiolas, lilia, serta, rosas.
Fœlix interea somno requiesce beato
Dormit. n. ī Christo, uir bonus haud moritur.

EPITAPHIVM EIVSDEM.

Albertus postq̄ pingendo ornauerat orbem,
Arteq; tam lepida cuncta repleta forent.
Nunc restat cœlum, dixit, pingatur ut altum,
Mox terram linquens sydera clara petit.

ALIVD.

Ingenium, probitas, candor, prudentia, uirtus,
Ars, pietasq; fides, hic tumulata iacent.

ALIVD AB EODEM.

Per lachrymas posset si uita Alberte, reuerti
Non corpus uili hoc contegeretur humo.
Sed quia non lachrymis, nec flendo fata mouentur
Mœrendo tantum soluimus inferias.

EPITAPHIA IN ALBERTVM Durerum, Eobani Heßi.

Quo situs Albertus tumulo Durerus, eodem
Picturæ ratio tota sepulta iacet.

ALIVD.

Artis & ingenij laudem si fata morentur
Certum est Durerum non potuisse mori.
Ergo sub hoc nondum totus iacet ille sepulcro
Ingenij famam uiuus ad astra tulit.

ALIVD.

Quid properas subsiste parum lecture uiator,
Hic sita Dureri molliter ossa cubant.
Est operæ precium talem spectare ruinam
Cum qua picturæ concidit omnis honor.

ALIVD.

Quid uitam coluisse iuuat quascunq; per artes
Quando ea momento mors rapit atra breui
Par fuit Alberto Pictorum nemo, sed illum
Fata diu summum non potuere pati
Præscidit ergo uiri uitam mors falce maligna
Et dixit moriens sic quoq; non morieris.

ALBERTO DVRERI NOBILIS. Pictori & Geometræ in Norico. Q. V. An. LVII. Ioach. Camer. F.

Filum Alberte tibi, cum neret parca supremum
Et plenum uitæ conglomeraret opus,
Sic pro te fertur rerum natura locuta,
Vlteriora petens tempora pauca tibi.
Parcite fatales euoluere pensa sorores
Ducitur ex ista gloria nostra colo
Vnus quas rerum uiuas ego procreo formas,
Hic similes ueris fingere doctus homo est.
Quid quod nostræ huius uires superantur ab arte
Et natura parens quod nequit iste potest?
Hoc ego continuata feror, neq; diuidor, inq;
Veris hiems medio uer hiemisq; manet.
Hic ut spectentur uiuos facit inter humati
Hoc antiqua uidet secula posteritas.
Hic ferat ut tellus omnis paßim omnia quæ sunt,
Quæq; futura putant quæq; fuere facit.
Talia, cum uellet concedere parca roganti,
Abstulerat crinem Persephonea sacrum.

Ιωαχείμου.

οἷς ποτ' ἀπελλαῖαι χεῖρες θαυμαστ' ἐδόκησαν
ἤβαιον ζῶντας ταῦτ' ἐθέλοιμι βλέπειν,
ὅσσ' ἀπὸ δουρήρου τέχνης μνημεῖα λίποντο
ζωγράφου ἔργ' ἀγαθοῦ ξυγγραφέως τε καλοῦ,
ἦ τάχ' ἂν αὐθ' ὁρόωντες, ἀπελλῆς οὐ μόνον ἡμῖν
ἀλλὰ καὶ ἀρχαίοις τευθόσιν, εἶπον, ἔην.

M. Beatis. S.

Memoriæ Alberti Dureri, viri optimi, ac ætate sua pictoris absolutissimi, qui non solum primus e Germanis picturam auxit, illustrauit, ac ad seueriorem legem restrinxit, sed et literis posteritati commendare cœpit, ob quam rem, precipue vero mores compositos, prudentiam ac modestiam singularem, Nurenbergensibus suis, imo exteris omnibus fuit charissimus, Diuo vero Maximiliano, ac nepoti eius Carolo, Cæsaribus, nec non Ferdinando Hungariæ ac Bohemiæ Regi, acceptissimus, qui illum annuo largoq; stipendio fouerunt, ac summo prosequuti sunt fauore. Obijt autem non sine magno amicorum desyderio. 8. Idus Aprilis. Anno. 1528. Aetatis vero suæ. 57.

Bilibaldus Pirckeymherus
amico integerrimo. M. P.

In his libris qui operam lectionis forte posuerit, cum alia inter excudendum admissa et a se animaduersa errata benigne corrigat, tum notata a nobis emendet, In q̃z primis in præfatione primi libri permutatos versus et confusam sententiam inter excusionem operis. Hoc modo. a. 3. a tergo Versu. 23. lege Non etiam fugiebat me quanto difficilior esset labor futurus mortuo authore q̃z fuisset viuo, et quod maxime contrarium esset, occupatus &c. At Versu vltimo et deinceps primo sequentis cartæ dele hæc verba. Labor futurus mortui authore q̃z fuisset viuo, et quod max. contrariũ esset.

Postea in libro. 3. carta. a. 1. Versu a fine. 2. lege si qui.
a. 2. V. 8. pone punctum ante. nihil. 12. punctum ante, relinquet tolle. Tolle et a tergo V. 11. a fine post extrui.
a. 3. V. 3. ad dele. V. 12. le. discernit. V. 15. le. totam hanc rationem. V. 24. leg. παραλλήλως. V. 26. le. decurtationis. V. 5. a fine le. decurtatione. a. vltimo V. 1. lege productioribus.
b. 1. a tergo Juxta imaginem virilem sic lege. Infra genu. Ima sura exterius. Ima eadem interius. Mons ped.
b. 2. a tergo V. a fine. 7. le. vt. a. c. descr.
c. 2. supra prima facie le. elatam.
c. 3. a tergo in scriptura intra capita. V. 2. lege sed duo.
c. 4. V. 12. lege hanc non hac. V. 25. le. quæ non qua. V. 7. a fine le. acutius. A tergo. V. 6. le. labeonibus.
c. 6. V. 20. lege elaborantur. V. 25. lege tenuia.
e. 1. V. 1. lege propositæ. e. 4. a tergo. V. 1. lege peruertendi. V. 15. lege nisi vsui accomod. V. 12. a fine lege appon.
Ad peruertentis diuersionem ascribe. Mens. viril. imagi. vltimo loco descr. in libro. 2.
f. 3. V. 19. lege ipsi su. a tergo. V. 9. lege putandum? V. 21. dele cer. V. 29. le. Eodem enim modo et.
f. 4. a tergo. V. 17. a fine lege tenuibus. f. 5. V. 14. a fine lege nequaquam.
Libro. 3. g. 2. a tergo. V. 5. lege designatæ part. g. 3. V. 10. lege nerui.
g. 4. V. 3. lege angularibusue fig. V. 5. a fine lege cranium. A tergo. V. 2. lege illa.
g. 5. V. a fine. 3. lege aggrediamur, a tergo. V. 12. lege dextrum autem dirig.
J. 2. columna. 2. V. 2. lege in latus. V. 6. lege semper. J. 5. V. 16. lege alijs has fig. V. vltimo lege scalpendi. A tergo. V. 7. lege facile ad fin. V. 8. lege foret, diff. V. 11. a fine lege sint, tunc intel.
k. 1. V. 5. a fine lege, quomodo etiam in la. a tergo. V. 9. lege oblique,
k. 4. a tergo. V. 8. lege assiduitate lecti.

Finitum opus Anno a salutifero partu. 1534. 9. Cal. Decemb.
Impensis viduæ Durerianæ, per Hieronymum
Formschneyder Norinbergæ.



